

125

8(A-E)

- (A) रागावैकोध विलुप्तिः । रागावैकोध विलुप्तिः
(B) रागावैकोधः (प्रकं) । Raaga vibodh
(C) मीमांसा (विषयक पुस्तक) । Mimasa vi'shayaak pustak
(D-E) स्कन्दीय पञ्चाणो । Skundhi

125
8(A)

125
8(A)

रागविबोधनं
प्रारंभः ॥ श्रीः

(दीनानंद)

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीगुरुभ्योनमः॥ दक्षिणे लक्ष्मणे यस्य वामे च जनकात्मजा॥ पुरतो मारुतिर्यस्य तं वंदे रघुनं
 दनं॥ १॥ आर्यास्तु समानं प्रणम्य मानिधरासुतैः प्रबोः॥ श्रांतां वया तया लं मुद्रुलमालं वंदे॥ २॥ गरुगणप क
 ति विधिपुत्रीर्नत्वा विधि लकुल देवता सुत्वा॥ कुरुते विवृतिं स्वकृतेः सकल कल कुलाद्भवः सोमः॥ ३॥ अ
 थ राग वि बोधाभिधानि बंधं विधित्सुस्तत्प्रतिपाद्य राग रूलभूत श्रुतिस्वरादीनां निदानं नादं समा सोक्त्या
 सूचयन् शिष्टान् चारोपदिष्ट मनिष्टनिवारक मिष्टदायकं स्वेष्टगुरुदेवतानमस्कारात्मकं मंगलं आचरति॥
 आर्यानिंद्यादिना॥ ॥ गणपतिं गणानां समूहस्त्वेण रव्यानां विध्वानां पतिं नियंतारं देवं अहं वंदे॥
 प्रणमामि॥ गणपतिश्चो योगरूढः॥ किमर्थं अति सिद्धये अंतरा पायशब्दार्थं पुराणाभ्यां पूज्या
 वा सिद्धिः ग्रंथ समाप्तिः तस्यै सामर्थ्यं द्योतनार्थं विशेषणा न्याह॥ आर्यायाः पार्वत्याः यः आनंदः तस्यै नि
 दानं आदिकारणं पुत्रत्वेन महिषासुरादिवधे विध्वं हरेत्वेन महिषासुरे विध्वं हरेत्वेनैवार्थः॥ तथा च स्मृतं नः

पार्वता महिषासुरादि मयने सिद्धादिभिः सिद्धये ध्यातः पंचशरेण विश्वं जितये पाया तनागानन इति॥ अतएव गु
 रं उत्कृष्टं तथा स्वः स्वर्गः आधारयेषां तेष्वराधारदेवा स्तेषां यो रागः तत्कृत्तुं का अनुक्तिः तस्या विषयं गोचरं वि
 धारय्य तद्विधा तत्प्रमया त्रमि सार्थः॥ तथा तिष्ठति शब्दार्था येषु तानि स्थानानि ग्रंथानि तेषां ये विशेषाः श्रुति
 पुराणादयः तेषु रव्यातं॥ तथा च॥ गणानां त्वा गणपतिं हवामह इत्यादि श्रुतयः वेदा विदंति न यथार्थं तथा भवंत
 मिसादि शिवोक्त्यनुयादक स्कंद पुराणादि पुराणानि च॥ यद्वा गणानां प्रमथानां यः पतिः दक्षिणा मूर्तिः शिवं स्वम
 हं वंदे॥ कीदृशं आर्या नंद निदानं पार्वत्या ल्लाद हेतुं तस्या स्तदा सक्तत्वात् अथवा आर्याः श्रोत्रियाः मुनयः तेषां
 आधारं आश्रयं रातिददाति इति स्वराधारः कलमृदुत्वाद्भीष्टफलदः सचासौ अगः वृक्षो दिव्यवटश्च तेषां
 सविषयो यस्य तं तन्मूलनिवासिनामि सार्थः॥ तथा स्थान विशेषे आगमवर्णित हिमाचल तटे रव्यातं तपसा
 प्रासिद्धं अति सिद्धये इति पूर्ववत्॥ तथा च दक्षिणा मूर्ति ध्याने शारदा तिलकः॥ हिमाचल तटे रम्य
 इत्यादि स्मृतं संतरं च॥ वटविटपि समीपे भूमिभागे निषण्णं सकल मुनि जनानां ज्ञानदा तारका

आनंदं हेतुं तेषां शान्तिपदं तथारव
 धारारग विषयं तेषां स्वर्गः तेन स्वर्गस्थो देवा ल
 द्यं ते तेषां

रागविबो

२

ध्यानग्रंथ

एतत् ॥ त्रिभुवनगुरुभीशंदक्षिणाभूर्तिदेवं जननमरणदुखद्वेदक्षानमामि ॥ यद्वागणस्य जीवसमूहस्य यः
वातीतिवतिः सत्त्वगुणेन रक्षकः तं विष्णुं वंदे कीदृशं आर्यः स्वामी आत्मैव भक्तिः सेव्यः येषां ते आर्याः आ
र्याः आत्मभक्ताः तेषां मानंदहेतुं तथा गुरुं श्रेष्ठं तथा स्वरां सावित्रीं दधाति पुष्पातीति स्वराधारो ब्रह्मा
तस्य आरंजिरिसमूहः मधुकैः भौशंखा सुरश्च तत्र रागो मात्सर्यं यस्य तद्धृतकमिति यावत् तत्र म
धुकैः भयो ब्रह्मवधौ घतत्वं तच्च त्वत्वं शंखा सुरवधयत्नुतलियवेदहारित्वा तथा त्वं ज्ञेयं स चासौ वि
षुद्वेकं समुद्ररूपं याति नारायणरूपेण मत्स्यरूपेण च प्राप्नोतीति विषयः सच तं तथा तिष्ठ सस्मिन्नि
तिस्थानं वाहनं शयनं च तथा भूतौ च तौ यौ वि शेषौ च विः पक्षी गरुडः शेषः अनंतश्च ताभ्यां ख्यातः प्र
सिद्धस्तं ॥ अत्र गणपतिविशेषणवत्तात् विष्णो वाचको ज्ञेयः ॥ अथवा आर्यान् अंदनिदानं इति प
दद्वेदः ॥ अहं आ विष्णुं वंदे कीदृशं आर्यैः सज्जनैः कृत्वा आनिति प्राणिति जीवतीति आर्यान् स
ज्जनान् गृहीत इत्यर्थः आर्यान् आनिति प्राप्नोतीति आर्यान् सज्जनसेवीत्यर्थः विष्णो गुरुत्वं स्फु

२

ध्वये महते अद्भुतदयाय नादोपासनया देवाः ब्रह्मविष्णु महेश्वराः ॥ भवसुपासितानूनं यस्मादेते तदात्मका
 इति राडे देवोक्ते नारदस्तुतिर्व्रह्मादिस्तुतिरिव महाभ्युदयहेतुरित्यर्थः ॥ तदेव विद्युगोति ॥ आर्याणां
 विदुषां यो नन्दः ऐहिकामुष्मिकं च तस्य सुखं निदानं तत्र नादस्य सुखहेतुत्वं सुखिगति सुखनिर्ण
 नं दुःखितानां विनादः ॥ श्रवणं हृदयहारी मन्मथस्याद्यदूतः ॥ आते चतु रसुगम्यो वल्लभः कामिनी
 मोजयति जगति नादः पञ्चमश्रोत्रे वेद इति शिष्टोक्तेः ॥ अमुष्मिकसुखहेतुत्वं गीते यदि गीतेन चाप्राप्तिपर ॥
 मपदं ॥ रुद्रस्यानुचरो भूत्वा तेनैव सह मोदत इति स्कंदपुराणादिभ्योः ॥ ननु तत्र आनन्दकंदकत्वं स्वररागादिसा
 ध्यंत किमागतं नादमात्रस्येति तादात्म्यं नादविशिष्टमिति ॥ स्वरगति ॥ स्वरा आधारो येषां ते च ते च ते रागाः श्री
 रागादयश्च तेषां विषय आधारस्त ॥ अथवा स्वराधारसन् रागविषयश्च तेनादमूलकमेव स्वररागादि
 कामिस्यर्थः ॥ नादस्य स्वरादीनां च तादात्म्येपि भूमौ भित्तिरित्यादिव सामान्यविशेषयोरप्याधाराधेयभावः
 संगच्छते तेन नाद एव स्वरादिरूपनानात्वभाक् सन् सुखहेतुरुचिर्न एवेति भावः ॥ तथा स्थानविशेषाः

दृक्कंठमूर्धरूपाः तेषु ख्यातः मन्द्रमध्यतारनामभिः प्रसिद्धः तं ॥ रागरतुरक्तौमात्सर्ये इति विश्वः ॥ गणः स
 मूहे प्रमथ इति विश्वः ॥ शैलचक्षो नगावगा चित्यमरः ॥ आर्यस्यामिनिवेश्ये च विषं च गरलेतोये इति
 विश्वः ॥ विहगे गने च विः ॥ इति माधवीयनिघंटः ॥ दः पुमान्वाहिरात्रोः स्यादिति वसएव महुध्वज
 त्सम इत्यमरः ॥ स्थानं स्थितौ च सादृश्ये इति विश्वः ॥ पक्षे आधार इति रातेर्दानार्थात् स्वराधार इति दधातेः पाष
 णार्थात् विष इति यातेः प्राप्तिर्यथा ॥ आतेन उपसर्गे इति कः ॥ आर्य इति सोस्यभक्ति रित्यपरः ॥ भज्यत इति भ
 क्तिरिति कर्मार्थस्तत्र अर्य इति स्वामिन्यर्थे अर्य इति स्वामिने श्वयोरिति तिपातः ॥ आर्यामिति आनप्राणने
 अस्मात् इति ॥ अहन्निति सामान्यश्रापकान्नलोपाभावः ॥ एकाजुतरपदेण इति प्राप्तस्यानिसणत्वस्य प
 दांतस्य इसनेन निषेधः पक्षे मोनोधातोरिति ॥ अमतेः नपक्षे आनंदनीति किंवन्तस्य दानविशेषत्वेन न
 नपुंसकत्वात् ॥ ह्रस्वो नपुंसके प्रातिपदिके स्येति ह्रस्वः ॥ अत्र प्रस्तुतस्य गणेशस्य दक्षिणामूर्तेर्गुरोर्वेभिया
 र्थेण नानादि विशेषणैः अप्रस्तुतस्य नादस्य संक्षेपेण कथना समासोक्ति रलंकारः ॥ वेगोक्तिर्भेद

केः श्लिष्टैः समासोक्तिरितिकाव्यप्रकाशलक्षणान् ॥ अस्यार्थः ॥ प्रकृतार्थप्रतिपादकेन वाक्येन श्लिष्टविशेषण
सामर्थ्यात् यत् ७ प्रस्तुतस्याभिधानं सासमासेन संक्षेपेण अर्थद्वयकथनात् समासोक्तिः ॥ १ ॥ अथ तादृशमेव नादृशे भर्ष
वरूपेण प्रकारान्तरेण सूचयन्नादार्थस्फुरणकारणं सरस्वतीस्मरणमाचरति हेतुर्जगद्यवद्वृत्तेरित्यर्थः सा
प्रसिध्ना शब्दात्मब्रह्मशक्तिः शब्दात्मा वर्णपदवाक्यस्वरूपा शब्देषु आत्मबुद्धिर्यस्या इति वा शब्दाभिमानिनीति
यावत् सात्वासौ ब्रह्मणो विस्त्रिः संबन्धिनी शक्तिर्देवता च संबन्धो न्न जन्यजनकरूपः सा जयति ॥ उत्कर्षेणास्ते
अनेनैव मुपास्यते सूचितं सर्वोत्कर्षमेवाह जगद्यवद्वृत्ते स्तैलोक्यव्यवहारहेतुः लोकव्यवहारस्य शब्दमूल
त्वादित्यर्थः ॥ यतः व्यापने शीला सर्वत्र प्रचरंती यतः स्वयोगतः स्वांगा संगेन वीणां विपंचीं कच्छपीं समारब्धां विशज्ज
यंती शोभयंती नतु वीणया तस्याः शोभेति नृत्यार्थः ॥ इति प्रस्तुत सरस्वतीपक्षे ॥ अथा प्रस्तुत नादपक्षे सा प्र
सिध्ना शब्दात्मानादस्वरूपा ब्रह्मणः परमात्मनः शक्तिः सामर्थ्यविशेषः जयति अनेनापि नादः उपासनीय इ

त्यति ॥ कीदृशं अद्विदानं दः वह्निश्चासौ निदानं आदिकारणं आदिकारणं च गणपतिमिहनेन जगतः
पालकत्वं दमिहनेन प्रलयात्तत्तया जगत्संहारकत्वं निहोमिहनेन तत्सर्जकत्वं सूचितं ॥ शेषं पूर्ववत् ॥ य न
कीदृशं द्वा गुरुं मुद्गलाख्य जनकं उपदेष्टारं च वंदे ॥ आर्येषु सज्जनेषु आनंदं नयति प्रापयतीति तत् आनंदमिह तादृशं
दानं सांगायस्य तं पात्रे सन्मानपुरःसरं सागिनमित्यर्थः ॥ तथा स्वराधाररागस्य पूर्ववदेव न देवक तर्करागस्याधि
षयाः महायज्ञाद्युत्सवायस्य तं देव दृष्ट्यंगम सांग या गाद्युत्सवकारिणे कारिणमित्यर्थः ॥ तथा
स्थानेनास्थिसा सद्यवहारेण विशेषख्यातं देवदृष्ट्यंगम सांग या गाद्युत्सवकारिणे कारिणमित्यर्थः ॥ तथा
नेषु सादृश्येषु विशेषाः उत्कर्षाः देवतासादृश्यानीति यावत्तैः ख्यातं तथा च मत्पक्षं तु देवोदरयानमाननरुचा
याञ्चंद्रमहेंद्रस्त्रियोपेद्रं च नतो गिरा सुरगुरुं सर्वज्ञभावाद्भवं ॥ वेदाधारतया विधिधिं धितया भासां वि भावयेन्नेवं मि
वेदमयं गुरुं कुरुचिरं चित्तोत्थिरं मुद्गलं भिति ॥ तथा गणानां जनसमूहानां पतिपतारं यावद्विधपरि
वारपालनमित्यर्थः ॥ अतिसिद्धयेति पूर्ववदेव इति प्रस्तुतवाच्यपक्षे तत्प्रशंसोपशमीत्यर्थः किमर्थं अतिसि

कथं न शब्दमब्रह्मशक्तिरिति अनेकार्थविशेषतया सरस्वतीरूपप्रस्तुतार्थादन्यो नादरूपो प्रस्तुतार्थो गम्यत इति ॥ अवि-
शेषश्लेषनामा अर्थश्लेषः ॥ तथान्वरुद्धः ॥ अविशेषश्लेषोऽसौ विशेषो मेव वाक्यमेव स्यात् अर्थादन्यगमयेदविशिष्टार्थ-
श्लेषोपेतमिति २ ॥ इदानीं ग्रंथकृतकुलपितामहपितृस्वनामरख्यापनपूर्वचिकीर्षितं प्रतिजानीते ॥ सकलकलेति राग-
विवोधमिसाया युग्मेन **हारजुंति** तल्लिनामवन्ति रभिरिति रागाः ते विबुध्यन्ते ज्ञायन्ते येन यस्मिन्वा इति विबोधः ॥ तत्र

आर्या सन्नुसमानं प्रणम्यमानं धरा सुरैः प्रवरैः ॥ **प्रांतावया** तया लं मुद्गलमालं बंदं कलये ॥ १ ॥ आर्या
नंदनिदानं गुरुं स्वराधारविषयमहं ॥ स्थानविशेषरत्नांतं गणपतिमति सिद्धये वंदे ॥ हेतुं जगद्वचद्वेत चिरा-
जयंती स्वयोगतो वीणां ॥ अयतिव्यापनशीला शब्दात्म ब्रह्मशक्तिः सा ॥ सकलकलोपारखकुलः संख्या-
वनाथमंगनाथजनेः ॥ **मुद्गलसुरे** स्वतुज स्तनुधीरपिसोमनामाहं ॥ २ ॥

यं अहं विदधे रचयामि कीदृशाः **सकलकले** तु पारख्या **संतरनामधेयस्य** तत्कुलं यस्य सः तथा संख्यावतां य-
वंडितानां नाथादीश्वरत्वात् मंगनाथात् जनिर्जन्मयस्य तस्य **मुद्गलमुद्गलसुरे** मुद्गलारख्यपंडितस्य न

नुजः पुत्रः तथा सोमनामा तनुधीरपि अलम्बुधिरपि ॥ ३ ॥ अलम्बुधिरपि कथं वानवीनग्रंथो निर्मेय इत्यत आह ॥
प्राच्यामिति ॥ प्राचीनानां हनूमन्मतगानिः शंकादीनां वाचो ग्रंथरूपाः स्तासो किंचित्सारं मुख्यमुख्यांशं समुद्ध-
ृतसंगृह्य तद्वागनुसारितया मम वाननिर्माणे प्रयास इत्यर्थः ॥ तर्हि सत्सु तन्निबंधेषु किमनेनेत्यत आह ॥ किम-
र्थं लक्ष्यं लाकगेयं रागादि लक्षणं प्रकाशकं शास्त्रतयोर्यो विरोधः **अन्यत्वाभासः** तस्य विरोधाद्यनिवारणाय
सह संति महान्तः प्राचीनग्रंथाः परंतु तदा शयाने बोधेन **उद्घाणाम** यथा च माभाति तत्तत्परिहारेण तयोरे-
क्यायेति भावः ॥ **संख्यावान्पंडितः कविरिति** जनिरुत्पत्तिरुद्भवः धीमान् सरिरिरित्यमरः ॥ मंगनाथजनेरि-

रागविवोधं विदधे विरोधबोधाद्यलक्ष्यलक्षणयोः ॥ प्राचां वाचां किंचित्सारं सारं समुद्धृत्य ॥ ४ ॥

रिति वैय्यधिकरणेन पि शब्दशक्तिसामान्येन गमकत्वात् बहुव्रीहिः ॥ समानाधिकरणानां बहुव्रीहिरिष्यत इति तु
नेष्टिः ॥ किंतु अभिधानलक्षणाः कृत्यधितसमासा भवन्तीति न्यायागत एवार्थः ॥ तेन वैय्यधिकरणेन धिगमकत्वेक-

रागाविबोधे कालइसादोभवति॥ ननुपंचभिर्भुक्तस्येति पंचभुक्तइति॥ तथाचवामनसूत्रं॥ वैय्याधिकरणेयव हुवीहिर्जन्मा
 रागइति ६ कृत्तरपदइति विबोधइतिच अकर्त्तरिचकारकेसंज्ञायामितिकरणे अधिकरणेवाधच॥ अत्ररागाविबोधइ
 त्यस्यसंज्ञात्वात् विबोधमात्रस्य असंज्ञात्वेपिचादसंज्ञायामित्युक्तेर्नदोषः॥ अत्रआर्याहयेवि व्यंजनानामसकृदाव
 र्त्तनान् वदनुप्रासः॥ आदालकारः॥ एकस्याप्यसकृदिति काव्यप्रकाशालक्षणात् एकस्यअपिशब्दादनैकस्या
 पथ्याख्यायैवास्याममवाण्यां जयति विपुलास्पृक् ॥ यदनुग्रहादभीष्टाः सर्वार्था अत्रसिध्येयुः॥ ५॥
 वि व्यंजनस्य द्विर्बहुल्लोवासादृश्यवदनुप्रासइति एवमग्रेपिज्ञेयं ४ एवंचनामधिकीर्षितं प्रतिज्ञायमंगलका
 रिपार्वती कीर्त्तनमधिकश्लेषेण सूचयन् ग्रंथनिबंधनं छंदः सभेदंप्रकाशयति॥ पथ्याख्यायैवा ॥ पथ्याख्यापथ्ये
 तिनाम्नाआर्यैव आर्यैव आर्याख्यमधिकंदएव अस्यांग्रंथरूपायाममवाण्यां जयत्युत्कर्षेणास्ते॥ ननुवर्ण छंदो ना
 थव्यन्मात्राछंदइत्यर्थः॥ नकेवलंपथ्याख्यायैवात आह॥ कीदृक् विपुलाख्या स्पृशसादते इति तत्स्पृक् स्पर्शनो

तिसूचितं॥ तथाचशांडे-देवः॥ नादब्रह्मचिदानंदमहितीयमुपास्महे इतिउक्तं तमेवा तस्याह॥ जगद्वचनेहेतु
 रिति॥ नादस्यवर्णपदवाक्यानां व्यंजकत्वात् सर्वोपिलोक व्यवहारोयं नादाधीनः अतो जगत् ॥ तथाव्यापनशीलास
 र्वलोकव्यापिका पुनः स्वयोनतः निजाविर्भाव संबंधेन वीणां वीराजयंतीं वीणावितिनादप्रकाशाविषयाणांदेह
 मात्राणांवाधमात्राणांचोपलक्षणं नादेनविना काष्ठलोष्टादि नां वैयर्थ्यमितिभावः नादस्यपरमात्मैव स संम
 निका कलिनाथोक्तः चैतन्यं सर्वभूतानां इत्यस्याख्यावत्संपरं पर्यायस्य ब्रह्मनात्केर्नादस्य ब्रह्मणोयंतप्रसास
 नत्वात्तदुपासनायां कृतायांब्रह्मप्राप्तिर्मणिप्रभाप्रवृत्तस्यमणिलोभवेद्वेदिति तथाचोक्तं अतो ग्रीतप्रपंच
 स्यश्रुसादस्तत्तद्वर्त्तनात्॥ अपिस्थात्सचिदानंदरूपिणः परमात्मनः प्राप्तिः प्रभाप्रवृत्तस्यमणिलोभोयथाभवेत्॥
 प्रसासन्नतयायंतयायंतमिति विश्वावसोस्तु बहूनीतुंबुरोस्तुकलावती॥ महतीनारदस्यस्यात्सरस्यसास्तु
 कछपीतिवैजयंती॥ आत्मादेहमनोब्रह्मस्वभाव इतिबुद्धिर्धितिचिश्चः॥ अत्रसमानविशेषणंनवा

नपदच्छेदेभवति ॥ तथाचस्वरार्धं वार्धार्धं इत्यारभ्यविपुलान्या इत्येतदन्तानि दशपिङ्गलसूत्राणि ॥ स्पृगातिस्पृगोनुदक इति किं
 य न्प्रसृत्य कुलसिधेयुरिति संभावने लामिति सिधाप्रयोग इति लिङ् अत्रेदेवाक्ये अनेकार्थविरोधोऽसत् प्रकृताच्छेदः
 स्वरूपादर्थान् उत्कृष्टपार्वतीरूपं अर्थान्तरं बोधयतीति अधिकश्लेषारव्यो अलंकारः ॥ यत्राधिकमाद्यादसमानविरो
 धोऽन्तथावाक्ये अर्थान्तरमवगमयेदधिकश्लेषः सविज्ञेय इति सेषूटलक्षणात् ॥ ५ ॥ अत्ररागाधिवोधोविधे इति प्रति
 श्रया रागप्रतिपादनेर्थशान्तेरागाणां च गीत रूपत्वात् तदेव ध्येयं मार्गदेशीभेदाभ्यामाह ॥ गीतं देधेति ॥ मार्गं लक्षयतीति
 मार्गः स इति मार्ग्यते अन्विष्यते मार्गः यो विरिन्वाद्यैर्ब्रह्मादिभिरन्विष्टः शब्दवितः सामवेदादुत्कृष्टप्रथमद्वितीयतृतीय
 चतुर्थमन्द्रादिस्वार्थारव्यान् सप्तस्वरान् संगृह्य प्रवर्तत इत्यर्थः ॥ तथाच निरुक्तः ॥ सामवेदादिद्विगीतं संजग्राहयितामह
 इति भरताद्यैः शंभोरग्रे प्रयुक्तश्च अतएवाच्यः अभ्युदये हेतुत्वात् पूज्यः ॥ यद्यपि गीतवाद्यनृत्यानां त्रयाणां मपि प्राच्यैर्मा
 र्गदेशीति उक्ते तथापीह गीतस्यैवोपयोगात्तस्यैवोक्तिः ॥ मार्ग इति मार्ग अन्वेषणे अस्मान्कर्मणि घञ् ॥ ६ ॥ देशीलि
 क्षयति ॥ देशे देशादिति यन्तु गीतमिदं यथा देशे देशोरुच्यते तत्र परिचयतो नुरक्त्या जनहृदंजनं लोक हृदया आह

कंसादेशी ॥ तथाच कल्लिनाथः ॥ देशीति देशादेन तत्र साजनाल्लभ्यते तैर्यथेच्छं क्रियमाणायां गीतादिक्रियायामात्रा
 र्थकृता संज्ञेति देशीति पृषोदरादित्वात्साधुता यद्गीतं सादेशीति उद्दिश्यमान प्रतिनिर्दिश्यमानयोरेक्यभाषादय
 ति पर्यायेण तल्लिङ्गभाजि भवन्ति सर्वनामानीति निर्दिश्यमान देशीलिङ्गता तल्लक्ष्य ॥ एवं भेदद्वयं लक्षयित्वा तत्र
 देश्याएव बाहुल्येनात्र प्रातिपाद्यत्वं सहेतुकमाह ॥ सात्विति ॥ समार्गः प्रायोयतः लोक रुचि विकलितः लोकानां रु
 गीतं देधामार्गो देशीमार्गः स यो विरिन्वाद्यैः ॥ आदिष्टो भरताद्यैः शंभोरग्रे प्रयुक्तो च्यः ॥ देशे देशोरुच्य
 यज्जनहृदंजनं नुसादेशी ॥ सतुलोक रुचि विकलितः प्रायोयतः देशीति ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥

च्या आलापादि विहीनः कृत इति तद्योगात् ॥ ततः अत्र देशी प्रायोगप्रहणाल् कश्चित्कचिन्मार्गोपीत्यर्थः ॥ प्रा
 यः पदं देहली दीपनायेनोभाष्यां संवध्यते ॥ तथाच बृहद्देश्यां मतगाः ॥ अबला बाल गोपालेः क्षितिपालेर्निजेष्टमा
 नुरागेता स्वदेशे देशी निबध्ना नुबध्ने मार्गोयं द्विविधो मतः ॥ आलापादि निबध्नायः सच मार्गः प्रकीर्तितः आलापा

रगविवोध दिविहीनस्तु सचेदशी प्रकीर्तित इति ॥ कल्लिनाथोपि रागाधिवेकाध्यायेव्याख्याने देशीत्वं च तन्नेदेश मनोरेजेने
कफलेखने कामारप्रवर्तितत्वं ॥ नियमेन सति तेषां गीतादीनां मार्गत्वमेवेति ॥ ७ ॥ अथ ग्रंथेपि वक्ष्यमाणान्य
न दृष्टान् संगृह्णाति ॥ अत्र श्रुतिस्वराद्या इति अत्र ग्रंथे पंचविवेक्याधिविच्यं चे ॥ प्राकरणिकपदार्थो विवृति विवे
काः ॥ पंचभिर्विवेकैरध्यायसर्गादिवत् अवच्छेदकभेदैः क्रमात् ज्ञेयाश्च ज्ञेयानि चेति ॥ अत्र प्रथमविवे
के श्रुतयः स्वराश्चाद्यायेषां तेषां पदार्था ज्ञेयाः ॥ आद्यपदेन श्रुतिज्ञानेनापयः स्वराणां शुद्धत्वं विकृतत्वं मंद्रत्वादि

अत्र श्रुतिस्वराद्या वीणाभेदास्वरसंख्यायामेताः ॥ रगाः सप्तद्रूपाणि च पंचविवेक्या क्रमा ज्ञेयं ॥
ग्रामलक्षणं मूर्च्छनाः ॥ क्रमः ॥ खाडवौडिविते ॥ रुध्नतानकूटतानाः प्रस्तरोदिवर्णभेदाः ॥ चतुस्त्रिंशदुत्तंकाराः
ग्रहांशान्यासाश्चेत्येषां संग्रहः ॥ द्वितीयविवेके तु वीणाभेदाः शुद्धमेलेसादश्च्यते ॥ तृतीये तु स्वसंख्याया
सहस्रार्थान्मेलाः भिन्नंति वगीभवेति रागाद्ये विवृतिनदाश्रयभूताः स्वरसंस्थानविशेषाः इति भाषायां ॥ अत्र संख्याग्रहणेन

सत्वाविपुलात्मना सूचिता ॥ बाहुल्यं तत्पथ्याया एव ॥ आर्ययैव निबन्धने हेतुमाह ॥ यदनुग्रहात् यत्कर्मकांगीकारा
त् अत्र ग्रंथे अभीष्टाः सर्वे अर्थाः अभिधेयानि सिध्येयुः ॥ शब्दप्रकारधानि भवेयुरिति प्रौढ्या संभावितं ॥ सरि
गमेसादि बहुतम केवललक्ष्मरमयानि छंदो निबन्धने वक्ष्यमाणरागरूपाणि नान्यछंदः ॥ सुसमावेशार्हाणि इत्यर्थः
इति प्रस्तुतार्थः ॥ अथाप्रस्तुतपक्षे आर्यापर्वत्येव मह्यं च उत्कर्षेणारते ॥ तन्नामैव कीर्तयामीत्यर्थः ॥ यतः पथ्याहिना
पहा आख्यानाभयस्याः पुनः विपुलाख्यास्पृक् ॥ बहुतमनामधारिणी तस्या एव भजने हेतुमाह ॥ यदिति ॥ यत्कर्त
कांगीकारात् चतुर्विधपुरुषार्थाः अत्र जागति भक्तेर्वा सिध्येयुः ॥ निष्पद्येरन् ॥ अत्रार्था छंदसि पूर्वार्धे चतुर्मीत्राः सप्त
गणाः अंतर्गुरुरेकः विषमस्थाने जगणो नवषष्ठे जगणो लघुचतुष्टयं वा भवति एवमेवोत्तरार्धं परंतुषष्ठलघुचतुष्टयं ॥ ए
वं सप्तपंचाशन्मात्रात्मिका आर्या अस्यां पूर्वार्धे षष्ठे लघुचतुष्टये सति द्वितीयलघ्यादिकं पदं भवति तत्रैवार्धे सप्तमे तु ल
घुचतुष्टये प्रथम लघुतः पदं भवति ॥ उत्तरार्धे तु पंचमे लघुचतुष्टयेषु प्रथम लघुत एव पदं एवं सति दलद्वयेपि आद्या
सुहादशमात्रासु एव पदपूर्त्ता पथ्या भवति विपुला तु पूर्वार्धे अपरार्धे वा दलद्वये वा आद्यद्वादशमात्रासु लघुधने

दिदेवानेव सेवतामिदमिह ॥ सिधेव विषुषा विरिचिहिरिगिरिज्ञानं प्रति ॥ ब्रह्मादिन् सेवितुमिच्छामि नादमेव सेवेते
 यर्थः ॥ यत्तु इमो विरिचिहिरिगिरिज्ञानः तदात्मनः नादादभिन्नाः गदिताः प्राचीनैरुक्ताः भक्तैर्युक्तपत्रयः सेवितुमशक्या इ
 ति एकस्मिन्नादोपासिते उपासिते नादात्मकत्वात्तेषां त्रयो व्युपासिता भवन्तीति भावः ॥ सुधीरिति पदेनेदमेव सूचितं ॥ त
 थाच शार्ङ्गदेवः ॥ नादोपासनया देवा ब्रह्मा विष्णु महेश्वराः ॥ भवं सुपासितो यस्मादेते तदात्मिका इति ॥ सार्थावणिकं सम्
 हेस्यात् तथा संधातमान्त्रके इति विश्वः ॥ ९ ॥ एवमादोपासितविधिना रागजिज्ञास्यतां साधयित्वा नादाभि व्यक्तिक्रममाह ॥
 आत्मेरयतीत्यारभ्य नादां स्तनुत इत्यन्तेन ग्रथेन ॥ १ ॥ विवक्षुर्बहुमिच्छुरात्मा जीवश्चिन्तनमन ईरयति प्रेरयते ॥ तन्म
 नादेहवन्ति और्ध्ववन्ति आहन्ति ताडयति प्रबोधयति ॥ सर्वान् ब्रह्मग्रंथि स्थितं आधारस्थ चक्रात् ऊर्ध्वं द्यंगुलां
 तरेण देहमध्यं नाम चक्रं ततोऽर्ध्वं नवांगुलांतरेण उत्सेधायामयोश्चतुरंगुलेनाभिकंदः स ब्रह्मग्रंथिरुच्यते ॥ तस्थितं
 रुतं दीप्याकृष्णप्रेरयते तत ऊर्ध्वं चालयति ॥ तथा चोक्तो ब्रह्मग्रंथिर्नः शंकेन ॥ आधारो द्यंगुलादियारभ्य ब्रह्मग्रं
 थिरिति प्रोक्त इत्यनेन ॥ समरुत् क्रमात् ऊर्ध्वं विचरन् प्रसरन् सन् नाभिहृदय कंठ मूर्ध्ववत्के पंचसु भाव्यादिस्था

नेषु क्रमांतः अतिसूक्ष्मादिक संज्ञान् अतिसूक्ष्मा पुष्पापुष्प कृत्रिमा रच्यान्नादां स्तनुते प्रकाशयति ॥ क्रमादिति उभयत्र सं
 वध्यते ॥ भावति सूक्ष्मे इत्याद्यर्थनिः शंकेन तेन क्रमः ॥ मतंगमतेतु सूक्ष्मश्चैवातिसूक्ष्मश्च व्यक्तो व्यक्तश्च कृत्रिमः ॥ सूक्ष्मना
 दोगुहावासी हृदये चातिसूक्ष्मक इत्याद्यर्थः ॥ नादानिति नाभ्याश्रयभेदात्बहुवचनं ॥ अत्र इति प्राण्यंगत्वाद्द्वयं प्राणी
 ति एकवत् ॥ अथ पांचानां मपि सामान्येन गीतोपयोगित्वमाह ॥ अत्र शंकेः हृत्कंठमूर्धनादा इति ॥ षष्ठी इति अत्र ॥
 आत्मेरयति विवक्षुं चिन्तनं देहे माहंति ॥ सप्रेरयते दीप्या ब्रह्मग्रंथि स्थितं मरुतं ॥ १० ॥ ऊर्ध्वं विचरन् क्र
 मतो नाभिहृदय कंठमूर्ध्ववत्प्रेरयति ॥ अतिसूक्ष्मादिक संज्ञानादां स्तनुते त्ररागाही ॥ ११ ॥

शिष्टं स्पष्टं अथैतेषां मेव त्रयाणां नामांतराणि स्वरूपभेदं चाह ॥ क्रमादमीमं द्रमध्यताराख्या यथोत्तरं द्विकणाश्च ॥
 हृन्नादो मंदः कंठनादो मध्यमः मूर्धनादस्तार इति द्वोगुणो उच्चारणप्रयत्ने येषां ते द्विगुणायथोत्तरं मं
 दारव्यात् हृन्नादात् उत्तरो मध्यारमः कंठनादो द्विगुणप्रयत्नसाध्यत्वाद्द्विगुणः तथा तस्मादुत्तरस्ताराख्यो मूर्ध्व

राग विबोध नाद इत्यर्थः ॥ तस्मात्तथैव द्विगुण इत्यर्थः ॥ यद्येतादृशमिति यथा साहचर्ये इति वीषायां अव्ययीभावः ॥ एवं पञ्चसुत्राणां
 १० गानोपयोगितां नामानराणि स्वरूपं स्वरूपं भेदं चेत्का नादानां श्रुतिभावं स्वरभावं च प्रकारादितुं प्रतिजानाति
 ॥ श्रुतिता स्वरता चेति ॥ एषां स्थाने भेदं भिन्ननादानां श्रुतिस्वरूपत्वं स्वररूपत्वं च तथावचीत्यर्थः ॥ १२ ॥
 तत्र प्रथमो द्विष्टानां श्रुतितां हृदये विवृणोति हृदयध्वनिमिति हृदि ऊर्ध्वयानां डिका सुषुम्ना ऊर्ध्वयेनाडिके इडा
 हृत्कंठमूर्धनादाः क्रमादमीमं द्रमध्यताराख्याः ॥ द्विगुणायथोत्तरं च श्रुतितां स्वरतां च चक्षुषां ॥ १३ ॥
 पिंगले तस्याः तत्सलज्जाश्च ताः द्वाविंशति संख्याकाः अणवः सूक्ष्मास्तिरोज्जास्तिरश्मीनां श्रवणादयः साक्षि
 नालिकाः तासु तावन्तो द्वाविंशति नादाः मरुदाद्याः ताभिर्व्यक्ता इति शेषः ॥ श्रुतिसंज्ञानं वेषांति स्युः कीदृ
 शाः नादाः परस्परौ चोच्चाः परस्परं उच्चाच्चाः येषु ते यद्वा परस्मात्परः उच्चादुच्चाः उच्चाचः परस्परं उच्चाच्चाये
 धुते प्रथमात्परो द्वितीय उच्चाः ततोऽपि परस्परं तृतीयः उच्चाच्चा इत्यर्थः ॥ एवं द्वाविंशतिर्यावत् ॥ परं परं उच्चाच्चा २०

प्रस्तारनष्टो द्विष्टान्यपि उपलक्ष्यन्ते तेन मेलसंख्या प्रस्तारनष्टो द्विष्टा मेलोऽप्येति शेषः ॥ ते ज्ञेयाः ॥ चतुर्थे रागाः ज्ञेयाः
 ग्रहादिस्वातन्त्र्यादितत्कालगेयत्वेर्युक्ता इति शेषः ॥ पञ्चमे तु तद्व्यापितेषां रागाणां रूपाणि उद्भूतानि सधनाद
 भयानि वेवतयानि च स्वरूपाणि ज्ञेयानि ॥ मेलेति विवेकेति च अधिकरणे अकर्तरि चैति धञ् ॥ पञ्च विवेकीति
 समाहारे द्विगौ अकारात्तोत्तरपदो द्विगुस्त्रिगुमिष्ट इति स्त्रीत्वान् द्विगोरिति ङीप् ॥ ज्ञेयमिति नपुंसकस्य

पुरुषार्थसार्थसिद्धौ सिधेवाथे पुरुषे विरिंचि हरि गिरिज्ञान् ॥ नादमुपासीत सुधीर्यदि मेदितास्तदा
 त्मानः ॥ १८ ॥

नपुंसकेत्येकशेषे वा द्विक एकवद्भावः ॥ ८ ॥ नमुराग विबोधाया रब्धे ग्रंथे भवतु नामैवं वस्तु संग्रहः परं रागे
 वकि विबोध्यमानैरित्याशंक्याद्यप्यह्येन सूचितं ॥ प्रतिपाद्य राग रूपं नादमुपास्यतया विधत्ते ॥ पुरुषार्थ इ
 ति पुरुषार्थानां सार्थः समूहः तस्या सिद्धिः प्राप्तिस्तदर्थं सुधीः नादमुपासीत ॥ ननु धर्मादि सिद्धये प्रसिद्ध ब्रह्मा

तथाच निःशंकः ॥ श्रवणात् श्रुतयो मताः श्रुतनंतरभावी यं स्निग्धो नुरणात्मकः ॥ स्वतोरंजयति श्रोतु चित्तं स
 स्वर उच्यते इति श्रुतय इति कर्मणि स्त्रियां क्तिन्निति क्तिन् ॥ स्वरा इति स्वतः शब्दोपादानात् रंजेरन्येभ्योपि ह्रस्व
 त इति टिलोपः तः शब्दस्य पृषोदरादित्वात् टिलोपः ॥ १४४ ॥ एवं सप्तानां सामान्येन स्वर इति सार्थकं सामो ह्कापा
 र्थकेन सप्तानामपि नामान्याह ॥ षड्जऋषभेति ॥ ते सप्त स्वराः इत्यभिधाः इति अभिधानामयेषां ते इति षड्जोत्यादि ॥ कथं
 एवं गले च शीर्षे ताभ्यः सप्त स्वराः श्रुतिभ्यः स्युः ॥ स्वरतातेषु निरुक्ता मनः स्वतोरंजयतीति ॥ १४४ ॥ ॥ ॥
 प्रथमः षड्जः द्वितीयः ऋषभः इत्यादि षड्जऋषभगंधारा इति पृथक् द्वंद्वः पंचम एव पंचमकः ॥ शिष्टं स्पष्टं ॥ ग्रं
 थांतरे व्याख्यानं विज्ञेयं न्वर्थानि नामान्वभिधाय लाघवेनाग्रे व्यवहारय सप्तानां नामांतराण्याह ॥ उमीषाभिति
 अमीषां षड्जादीनां सरिगमपधनीति पृथक् पदं ॥ सर्वो द्वंद्वो विभाषिके वदिते कथं ॥ १४५ ॥ श्रुतिभ्यः सप्त
 स्वराः स्वरि लुक्ते श्रुतिर्हविं इतिरपि सामान्येन स्वरसप्तका भिव्यं जकत्वे प्राप्ते श्रुतीनां स्वरव्यं जनकत्वं व्यवस्था
 अन्यासंज्ञानाम जातवैकचचनं नामानीत्यर्थः ॥ तत्र षड्ज एव सः ऋषभ एव र इत्यादिसरिगमपधनीति ८

॥ रगस्य इह शोडशति द्वे ॥ मस्य अनुधय इति चतस्रः पश्च निगमा इति चतस्र एव ॥ धस्य दहना इति तिस्रः ॥

पयति ॥ तेषां श्रुतय इति ॥ तेषां सरिगादीनां श्रुतयः क्रमतः षड्जादि क्रमेण वेदारा माः द्वा इत्यादि ॥ अत्र च
 तुः संख्याक निगमरूपा र्थवाचिना वेदरावेन इहानुपयोगात् ॥ तदर्थं गतं चतु रितिसंख्यामात्रं लक्ष्यते न
 चार्थोप्यभिधीयते ॥ एवं रामा इत्यादिषु तेन सस्य श्रुतयः वेदा इति चतस्रः रामा इति तिस्रः नैपत्याधिर्तेह
 इत्यर्थः ॥ इदानीं कोहलमतंगादि हरिणेषु यथा श्रुतं वैकल्येषु तथा तथा दोषदर्शनात् समीचीनं द्वा विंशति
 षड्जऋषभगंधा रामध्यमपंचम धैवत निषादाः ॥ इत्यभिधास्ते ॥ मीषां सरिगमपधनीति संज्ञान्याः ॥
 १४६

पक्षमेव निःशंक मतानुसारेण समर्थयन्तनुवदति ॥ एवं द्वा विंशतिः सर्वा इति सर्वाः सर्वप्रकाराः मंद्रादि
 भेदाभिन्ना वेणुवीणादिह्या अपिश्रुतयः द्वा विंशतिरेव न न्यूना नाप्यधिका इत्यर्थः ॥ सर्ववाक्यं सावधारण
 मिति न्यायात् एवकारः ॥ कोहलमते तद्वा विंशति केचिदुदाहरंति ॥ श्रुतीः ॥ श्रुतिज्ञान विचारे द्वा विंशतिः पृथग्भिन्नाः
 खलु केचित् आसामेवैव प्रतिपादयंति ॥ इति मतंगमतं तु साचैकापि द्विधा ज्ञेया इति सम्यक् श्रुतयो न वेत्यंतं ॥

४ त्रयोदश्यां स्वस्य चतुर्थ्यां चतुः श्रुतिः पः पंचमः ४

रगविबोध

१६॥ नियमितश्रुतिसंख्यानामपि स्वराणां स्वस्वादिमश्रुतिषु स्पृष्टतां कथयति ॥ तुर्यायां मति ते मरिगमपधनयः
तासु द्वाविंशतिषु मध्येक्रमतः षड्भादिक्रमेण स्पृष्टाः प्रकटा भवन्तीति शेषः ॥ क ॥ क ॥ तुर्यायां श्रुतौ इत्यादि तत्र च
तुः श्रुतिरपि सः चतुर्थ्यां श्रुतौ स्पृष्टा भवति त्रिः श्रुतिरपि रिः ॥ सप्तभ्यां स्वस्य तृतीयायामित्यर्थः ॥ द्विः श्रुतिर्गः नव
भ्यां स्वस्य द्वितीयायां चतुः श्रुतिश्च मः सप्तदश्यां स्वस्य चतुर्थ्यां त्रिः श्रुतिर्धः विंश्यां स्वस्य तृतीयायां ॥ द्विः श्रुति
तेषां श्रुतयः क्रमतो वेदाराभादुक्तं तथा बुध्यः ॥ निगमादहनाः पक्षा वेच द्वाविंशतिः सर्वाः ॥ १६ ॥
मिः ॥ द्वाविंश्यां स्वस्य तृतीयायां सप्तदशी विंशी द्वाविंशीषु इति द्वंद्वः ॥ अत्र श्रुतिभ्यः स्वराः स्युरित्युक्तं ॥ तत्र पच
पक्षाः संभवन्ति जातिव्यक्तेरिव स्वरश्रुत्योस्तादात्म्यमिति प्रथमः ॥ दर्पणे मुरविचर्तवत् श्रुतिषु स्वरा विचर्तवत् इति
द्वितीयः ॥ घटस्य मृत्पिंड इदं कार्यवत् स्वस्य श्रुतिकार्यत्वमिति तृतीयः ॥ क्षीरं दधिरूपेण परिणमते इति चतुर्थः
॥ क्षीपे संधकारादिति घटाद्यभिव्याक्तिवत् श्रुतिषु स्वराणां मभिव्यक्तिरिति पंच पंचमः ॥ तेषु पूर्वत्रयः तथात
थादृषिता इति चरमो द्वौ अदुष्टावंगी कर्तौ ॥ तेषोरपि द्वितीयो गी कर्तः ॥ चतुर्थ्यां स्पृष्ट इति ॥ इति विस्तरमिवा सं

गानप्रकरण

१२

१२

वीणायां द्विद्वितीयपक्षे

इति वा ॥ वायुसोपानपरंपरयमिव सच्छिद्रनालिका द्वाविंशतिमाशोहन उच्चाचतया परस्परधिलक्षणाः द्वाविंशतिसंख्या
एव श्रुतीकृतोतीति भावः ॥ परस्परं चोच्चा इति पक्षे पंचमीति विभागा समासः ॥ बहुलं केव ॥ १३ ॥ एवं हृदये उ
क्तमर्थकं धर्मनिर्वाहिरिति ॥ एवं गले च शीर्षे इति ॥ यथा हि हिनाडी सद्भावान् तादृशश्रुतिद्वाविंशतितद्रूप इव ॥
अनयो रपीत्यर्थः ॥ एवं प्रथमो द्विष्टं श्रुति भावव्याख्याय पश्चादु द्विष्टं स्वरभावं नादानां विद्युगोति ॥ ताभ्यः सप्तैति ॥ ता
भ्यो द्वाविंशति संख्याभ्योः श्रुतिभ्योः सप्तस्वराः स्युः यद्वा ताभ्य इत्यस्य शास्त्रांतरप्रसिद्धाभ्य इत्यर्थः ॥ श्रयंत इति श्रुत
द्वध्वर्धनाडिकास्थद्वाविंशति श्रुति रोजनाडीषु ॥ तावन्तः श्रुतिसंज्ञाः स्युर्नादाः परस्परं चोच्चाः ॥ १३ ॥
य इति कर्मणि निरुक्तिः सूचिता ॥ तेन श्रवणयोग्या एव श्रुतय इति ॥ यद्यपि श्रवणयोग्यता अनुरणनात्मकस्य स्व
राख्य ध्वध्वनेरपि तथापि मारुत नखाद्याघातानंतरं प्रथमक्षणवर्ति श्रवणमात्रयोगित्व मिह प्रकृतो न स्वराब्दस्य व्या पयोगि
ख्यामाह स्वरतातेष्विति ॥ तेषु सप्तसु नादविशेषेषु स्वरता स्वरभावो निरुक्तो व्याख्यातः ॥ कथं मनः श्रोतृचित्तं स्वतः
कारणांतर निरपेक्षं रंजयति अनुरक्तं कुर्वतीति स्वर इति एवं ॥ स्वतः आत्मनैव रंजयतीति तिस्रः इत्यर्थः ॥

यं किंचिदुच्च स्वनाद्वितीया ततोऽपि तृतीया तथा तस्याभपि तुरीया तद्वदित्यर्थः ॥ १८ ॥ ॥ अथ तदनंतरं चरमतंत्र्याः
अधः वीणादंडपट्टे इत्यर्थः ॥ सूक्ष्माः द्वाविंशतिः सार्यः काष्ठादिमय ऊर्ध्वमाष्टिकाः न्यस्याः ॥ स्थापनप्रका
रमेवाह ॥ यथायेन प्रकारेण इयंतुरीयातंत्री तासु द्वाविंशतिसारिषु किमपि मनाकु उच्चः उत्तरेश्च रवोयस्यासा
पृथुवक्ष्यमाणवीणा मेरोस्थायाश्च तस्त्रइति तंत्र्यः ॥ मंदतमध्वानि राद्या त्रयं क्रमोच्च स्वनां किंचित् ॥
१८ ॥ न्यस्याः सूक्ष्माः सार्यो थद्वाविंशति रधश्चरमतंत्र्याः ॥ तंत्रीयथेयमुच्चोच्चतरा वा किमपि नो स्यात् सु
त ॥ १९ ॥

स्यात्तमेव तत्तथास्थाया इत्यर्थः ॥ अत्र मेरुस्थतुर्य तंत्रीध्वनेः प्रथमसारी ध्वनेषु उच्चध्वनिः द्वितीयातु द्वितीयातु
सारी मेरुस्थतुर्य तंत्रीध्वनेरेव किंचिदुच्चतध्वनिः ॥ एवं द्वितीय सार्यपेक्षया तृतीयतुर्य सार्यो उच्चोच्चतरत्वे एव मे
व तृतीय सार्योद्यपेक्षया चतुर्थापंचम्यादिषु द्व्योरुच्चोच्चतरत्वे वैदित्ये तारिणिति कटे आस्ते इति वत् ॥ ओ पश्चेष्टि

कमधिकरणं ॥ १९ ॥ उच्चोच्चतरत्वमपि प्रकारमाह ॥ अंतरिति ॥ द्यंतः द्व्योर्द्वयोर्मध्ये अन्यत्रः नेष्टः ॥ ना
हंतरेन कार्यं तथा तैध्वन्ययोः सारीध्वन्योश्च मध्ये पूर्वध्वनेः किंचिन्नीचं नाहंतरेनोत्पद्यते तथा ध्वन्यो रुच्चोच्चतरत्वं
कार्यमित्यर्थः ॥ द्यंतारित्यत्र सामर्थ्याद्दीप्ता ॥ प्रकृतमाह ॥ श्रुतय इति ॥ इतिरवाः तंत्रीमेरुसारी संश्लेषोद्वाद्ये मध्व
नयः तैश्चुतयः श्रुतिशब्दाच्चा इति श्रुतीः प्रतिपाद्य तत्र यथाबंधं षड्वाद्यभिव्यक्तिं कथयति ॥ इहांसेति इह ध्वनि
षु मध्ये अंततंत्र्यामेरुस्थितुर्न्यतंत्रीस्वरः षड्ः अभिव्यज्यत इति शेषः ॥ अत्र तंत्रीरा व्हेन तदुच्चोच्चतरत्वे लक्ष्यते ॥
द्यंतर्नेष्टो न्यतरवः श्रुतय इति रवा इहान्यतंत्र्यासः ॥ ऋषभः स तृतीयसार्यो गः पंचम्यां नवम्यां मः ॥ २० ॥
षस्तु त्रयोदशीस्थाः षोडश्यादृशीस्थितौ च धनी ॥ द्वाविंशीस्थः षड्गो द्विगुणसमः पूर्वषड्गुणः ॥ २१ ॥
ऋषभः स तृतीयसार्यो तृतीयसारी रेव्यज्यते सारीणां तृतीयपंचमनवमत्वादित्वं सार्यपेक्षया ननु मेवपि क्षयोतिज्ञेयं ॥
इहापिलक्षणा ॥ गः पंचम्यां नवम्यां मः ॥ सार्यामिति शेषः सर्वत्र ॥ २० ॥ षस्तु पंचमस्तु त्रयोदशीस्थाः त्रयोदश्यां
तिष्ठति स्फटत्वेनेति तस्थः षोडश्यादृशीस्थितौ च धनी ॥ षोडशीस्थितो धः अष्टादशीस्थितो निः नुचरा

रागाविवेध द्वौ समुच्चये द्वाविंशीत्याः षड्ः षड्भुजमध्यस्थानस्थ इति श्रेयः ॥ कीदृक् पूर्व षड्भुजमेतन्त्रीयमंद्रषड्भुज द्विगुण समः ॥
 द्विगुणः श्वासो समश्च द्विगुणप्रवत्त साध्यः सन्नपि समध्वनिरित्यर्थः ॥ यथादेवदत्तो नीचस्थला दुच्चस्थाने
 १४ भि गतोपि स एवेति प्रत्यक्षं ज्ञायते तथेयमभिप्रायः ॥ २१ ॥ ननु देहस्य श्रुतिस्वरसंवादाय वीणायां द्वाविंशति संख्या
 केः श्रुतिषुः स्वराभिव्यंजनं वक्तुं युक्तं ॥ ननु षड्भुजस्य संख्या कैरित्या संवादा ॥ ध्वनि रूधीति ॥ चतुः श्रुतिकः सः ष
 ङ्गः पुनरुक्तः किमर्थं ध्वनीनां तन्त्रीमेरुसारी अन्यानां श्रुतिरेवाहीणो या श्रुतिः तन्निश्चयार्थं समानं रू
 त ध्वनि रू धिनिश्चयार्थं वै कर्त्तव्यं स श्रुतुः श्रुतिकः ॥ पुनरुक्त इति मतं मे श्रुतिस्वरावगमनाय लघु ॥ २२ ॥
 ध्वजातमिति प्रययाय यथा पूर्वोक्ते स्थापनाय मध्य षड्भुज सह मंद्रषड्भुजमेरुस्य संवादाः सः रू धि इति निश्चयः ॥
 पुनश्च श्रुतिक षड्भुजविना न संभवेदिति शायः ॥ किंच विकृतन्यर्थं च विकृतः रू धादयो वक्ष्यमाणायः निषादः तदर्थं
 च ॥ पुनः षड्भुजस्य श्रुति कथनं विना निषादस्य श्रुतिषु द्वाद्य श्रुत्यवलंबनेन कैश्चि कृतं छुतिद्वयावनेन का कलीचं
 व वक्ष्यमाण संवादाय नोपपद्यते निभावः ॥ उक्तं श्रुतिस्वरप्रसायनं निगमयति ॥ इति मत्तं म इति ॥ श्रुतिस्वराणां च

गानप्रकरण

१४

संक्षिप्येत् ॥ विंशीद्वाविंशीति विंशत्यादेस्तम इत्येतरेयामिति तम इभाचयश्चे विंशतेर्द्वितीति डटिलोपः उट्टि
 त्वात् डीप् ॥ विपुलार्थाद्विदः ॥ १७ ॥ अत्र शरीरे प्रतिस्थानं द्विविंशतिना ही संनिवेशयत्तत्र स श्रुत्युत्पत्तेश्च परे
 क्षत्वा तत्सद्भावे संदेहः स्यात् इति तन्निरासार्थं प्रत्यक्षतः संवादाय वीणायां श्रुतिस्वरज्ञानोपायं ग्रथयन्निजधि
 तुर्यायां सप्तम्यां तामुनवम्यां श्रुतौ त्रयोदश्यां सप्तदशीं विंशीद्वाविंशीषु च ते स्पृष्टाः क्रमतः ॥ १७ ॥
 यैवाह ॥ पृथुवक्ष्यमाणे स्यान्निचतुष्टयेन ॥ पृथुस्तिर्यक् विस्तीर्णो यो वक्ष्यमाणायः द्वितीयविवेके वक्ष्य
 माणायाः रुद्रवीणायाः मेरुर्मंदकः वीणोर्ध्वभागः अवजं भित्तस्तं व्याधारः सारी विशेष इति यावत् तस्मिन्
 चतस्रस्तं चोहंतवः इति प्रकारेण स्थाप्याः ॥ तमेवाह ॥ आद्यावादक ग्रामासती प्रथमतः तन्त्रीमंद्र
 तमध्वनिः अतिशिथिलीकरणेन अतिनीच स्वराकार्येति शेषः ॥ तथा त्रयं द्वितीयतृतीयतुर्यतन्त्रीत्र

थागांधारमध्यमस्य द्वितीयायां श्रुतौ आदितस्त्वेकादश्यां श्रुतौ तिष्ठन् अंतरनामा ॥ २३ ॥ ॥ अथानिः स
 स्वएकांतां श्रुतिं **श्रुतिं** द्वेते श्रुती भजन् गृह्णन् सन् केशिकी काकली चक्रमेण स्थादितिशेषः ॥ निषादः च
 षड्भुजस्य प्रथमायां श्रुतौ तिष्ठन् केशिकीनामा ॥ तथा निषाद एव षड्भुजस्य द्वितीयायां श्रुतौ तिष्ठन् काकलीनामा इह
 निः केशिकी **च** काकली यथ सस्यैकां भजंश्च तांते द्वे ॥ निगमा मृदुपमसमपा समप तृतीय श्रुतिस्थिता ॥

२४ ॥

र्थः केशिकीति इन्नंतः काकलीवंतः ॥ इदानीं निगयोस्तृतीयं मस्य तु प्रथमं विकृतत्वं लक्षयन् एकैकं
 नामावाह ॥ निगमा ~~क~~ इति निषादगांधारमध्यमाः समपतृतीय श्रुतिस्थिता समपानां षड्भुजमध्यमपं
 चमानां यास्तृतीयश्रुतयः ॥ गुरुयास्थितिः स्पृष्टा तथा मृदुपराः मृदुपमः शब्दात्परा ये समपाः ते स्युरिति शेषः ॥
 निषादः स्वाद्वितीयश्रुति स क्वा यदा षड्भुजस्य तृतीयश्रुतौ तिष्ठति तदा मृदुसनामा ॥ एवं गांधारः ॥ स्वाद्वितीयश्रुतिं

सकृत्वा यदा मध्यमस्य तृतीयायां आदितस्त्वेकादश्यां तिष्ठति तदा मृदुमनामा ॥ तथामध्यमः स्वचतुर्थीसकृत्वा य
 दापंचमस्य तृतीयायां आदितस्त्वेकादश्यां तिष्ठन् तदा मृदुपनामा ॥ यद्यापि स्वचतुर्थश्रुतिसागन स्वस्वचतु
 यश्रुतिस्थानां षड्भुजमध्यमपंचमानामेव प्राचीनैर्विकृतत्वमुक्तं ॥ तथापि तथादेरीलक्ष्ये षड्भुजपंचमयोः स्वस्वचतु
 र्थश्रुतिसागादर्शनात् ॥ स्वस्व तृतीयस्थानामपि षड्भुजमध्यमपंचमानां लक्ष्ये निषादत्वं गांधारत्वमध्यमत्वेनैव व्यव
 द्वादर्शविकृतान्पूर्ववदंतितत्रतु पृथक् पृथक् ध्वनितः ॥ सप्तैव स्युर्भिन्ना च यद्विमे समध्वनयः ॥ २५ ॥

वहारदर्शनाच्च निगमानामेव विकृतत्वमिहोक्तं ॥ एवमादिप्राचीनविरोधांस्तु ग्रंथकृदेवाग्रे स्वसंमसापरिहरित्यति ॥
 २४ ॥ ननु प्राचीनैर्द्वादर्शविकृता उक्ताः इह तु सप्तैवेति विरोध इत्यारंभ्य प्राच्यमतसंख्याभिर्नुवादपूर्वं सप्तैवेति
 मतं युक्त्या दृढयति ॥ द्वादर्शेने सार्धार्थाचतुष्टयेन ॥ प्राचीनास्तु विकृतान् द्वादर्शवदंति ॥ तद्यथा ॥ षड्भुजस्य
 दिभां सश्रयोः क्रमेण निषादं त्रैषभाभ्यां गृहीतयोः स्वोपां सश्रुतिस्थितो व्यतइत्येको विकृतः ॥ तथा

रगविबोध

स एव स्वप्रथमद्वितीयश्रुत्योर्निषादेन गृहीतयोः स्वांतिमश्रुत्या अन्यत इति द्वितीयः ॥ तथा क्रमः षड्स्वांतिमां
 श्रुतिगृहीत्वा चतुःश्रुतिः सन् विकृत इति तृतीयः ॥ तथा गंधारः मध्यमस्याद्यां श्रुतिगृहीत्वा त्रिःश्रुतिः सन्
 विकृत इति चतुर्थ इत्यर्थः ॥ तथा स एव मध्यमस्य प्रथमद्वितीये श्रुती गृहीत्वा चतुःश्रुतिः सन् विकृत इति पंचमः
 १६ धा तथा मध्यमः स्वादिमांशश्रुत्योर्गंधारेण गृहीतयोः स्वांतिमश्रुतिस्थित्या अन्यत इति विकृतः षष्ठः ॥
 तथा स एव प्रथमद्वितीयश्रुत्योर्गंधारेण गृहीतयोः स्वांतिमश्रुतिस्थित्या अन्यत इति विकृतः सप्तमः ॥ तथा
 पंचमः मध्यमग्रामे स्वांतिमश्रुतौ धैवतेन गृहीतयोः स्वांतिमश्रुतिस्थित्या त्रिःश्रुतिः सन् विकृत इत्यष्टमः ॥ त
 आ स एव मध्यमग्रामे मध्यमस्यांशश्रुतिगृहीत्वा चतुःश्रुतिः सन् अपि स्वांतिमश्रुतिस्थित्या विकृत इति नवमः ॥
 तथा धैवते मध्यमग्रामे पंचमस्यांशश्रुतिगृहीत्वा चतुःश्रुतिः सन् विकृत इति दशमः ॥ तथा निषादः ॥ षड्
 स्वाद्यांशश्रुतिगृहीत्वा त्रिःश्रुतिः सन् विकृत इति एकादशः ॥ तथा स एव षड्श्रुत्य प्रथमद्वितीयश्रुती गृहीत्वा

तु अवगमनं संवादाय प्रसादनं तदर्थं मङ्गलमिति मन्यत इत्यर्थः ॥ कथं मत्तं ॥ लघुविस्तरभयात्संक्षिप्तं यथा
 अविस्तरकांतरेण मया वीणाद्वयप्रदर्शनपूर्वं सारणाभिस्वरैः स्वरान्तप्रवेशो न कथितः किंतु उपायेन त्रयधिया स्व
 धिया कथितमिति सत्यं ॥ मतमिति मतिबुद्धीत्यानावर्तमाने क्तः ॥ तस्य वर्तमानस्य इति कर्तृरिषष्टौ ॥ २२ ॥ इदानीं पूर्वोक्त
 श्रुतिव्यवस्थापकस्वरसप्तकमनूद्य तत्र शुद्धतां विधत्ते ॥ इति सप्तोक्ताः रुद्धा इति ॥ अत्र यत्तदोद्धारः आर्थः ॥

न

इति सप्तोक्ताः शुद्धा विकृतौ सप्तैव सहनाम्ना ॥ साधारणोत्तरश्च श्रुतिं श्रुती चैव गतमस्य ॥ २३ ॥ ॥ ॥
 इति पूर्वोक्तप्रकारेणोक्ता ये सप्तैव रुद्धाः ज्ञेया इति शेषः ॥ एवं रुद्धाः सप्त सहनामभिः प्रोक्ताः अथ विकृतानपि
 सप्त संख्या कानेव सनामलक्ष्यितुं प्रतिजानाति ॥ विकृतानिति सप्तैव विकृतान्नाम्ना सह वाच्यं वक्ष्यामि ॥
 नाम्नेति जातविकचनं नामभिरित्यर्थः ॥ तत्र तावत् गंधारनिषादयो द्विधा वि विकृतत्वं लक्ष्यं विदुः
 गनी आह ॥ उत्तरार्धपूर्वार्धाभ्यां ॥ साधारण इति गमस्य श्रुतिं श्रुती च एव प्राप्य साधारणः अंतरश्च क्र
 मेण स्यादिति शेषः ॥ गंधारे मध्यमस्य प्रथमायां श्रुतौ आदितस्तु दशम्यांतिष्ठन् साधारणनामा भवति ॥ त

अभिन्नत्वमेव स्पष्टयति ॥ रुधो यो समो षड्भुमध्यमो ताभ्यामच्युतौ सप्तमको षड्भुमध्यमको चतौ नष्टकः ॥ तन्मेतेतुयो
द्योयमच्युतः षड्भुमध्यमः सः रुधो षड्भुमध्यमः सहस्रं सः श्रुतिस्थतया तुल्यध्वनिश्चतुर्दशः ॥ चपरं चतुः श्रुतीरिधौ
रुधोरिधाभ्यां नष्टकः चतुः श्रुतिः ऋषभः ॥ त्रिः श्रुतेः ऋषभात् तथा चतुः श्रुतेर्धैवताच्च त्रिः श्रुतेर्धैवताच्च स्वांसश्रुतिस्थ

नपृथक् रुधसमाभ्यां अच्युत समकौचतुश्रुतीचसमैरिधौ ॥ रुधरिधाम्यां विकृतस्त्रिश्रुतिपादपिच
तुश्रुतिषः ॥ २६ ॥

त्वादिव नभिन्नाध्वनिरित्यर्थः ॥ अपीक्षपरं विकृतपञ्चमः ॥ स तुल्यत्वादिव त्रिः श्रुतिपात् त्रिः श्रुतिपञ्चमात् नपृथक् म
ध्यमग्रामे चतुः श्रुतेः रुद्रपञ्चमपेक्षया विकृतस्यापि पञ्चस्य त्रिः श्रुतेः विकृतो देवपञ्चमात् ॥ नभेदः ॥ स्योपांशुश्रुतस्य
त्वादुभयोर्पीत्यर्थः ॥ यथा तत्तथाधारभूतश्रुतेरपराः पूर्वश्रुतयो न्यूनानधिकभावेन नभेदे अकिञ्चिद्वरा इति भावः ॥ २६ ॥
अस्मिन्नेव भावार्थे शार्ङ्गदेवस्यापि कञ्चित्संगतिमाह ॥ भिन्नेनेति निःशंकमते शार्ङ्गदेवमतेपि कृतानां कूट

तामानां वा पुनरुक्तिः तत्पादको ग्रन्थः तत्र चतुश्श्रुतिर्योधः मध्यग्रामस्थधैवतः सभिन्नो न त्रिः श्रुतेः षड्ग्रामस्थधैव
तात् विलक्षणोनेति तस्यापि मतमिहार्थः ॥ तद्यथा ॥ षड्जग्रामे पंचमस्यां ह्यश्रुतोतिष्ठति ॥ मध्यमग्रामे तु स्यापाह
श्रुतो तदामध्यमग्रामे धैवतः चतुश्श्रुतिर्भवति ॥ षड्जग्रामे तु त्रिः श्रुतिरेव एव सति तेनोक्तं ॥ मध्यमग्रामे पोरवीना
म्यां धैवताद्यायां षष्ठ्यां मूर्धनायां रुधसांतरादिभेदभिन्ने चतुर्विधे ध्वनि सारिगमेति षट्स्वरात्मके क्रमे साशीतिरष्टा
भिन्नो न चतुः श्रुतिर्यो मिः शक्यते पिवूटपुनरुक्तौ ॥ तल्लक्षणतो मेदोमीकनलद्वयेतैव भित् ॥ २७ ॥

चिंशती २८८० कूटतानानि तथाषडग्रामे उत्तरायताख्यायां धैवताद्यायामेव तृतीयमूर्धनायां पूर्ववच्चतुर्विधे
धनिसरिगमेति खोडुवक्रमेपूर्वोक्तान्येव ॥ २८८० ॥ कूटतानानि भवन्ति ॥ तानिग्रामद्वयभेदकपंचमं विनास
दृशाकाराणि इति पुनरुक्तानि एवं पंचमस्यरादि क्रमे षड्यन्यपि भिन्नभिन्न संख्यानि ॥ तद्यथा ॥ ४८०४८१४१॥
मिलितानि तु ॥ २४२५ ॥ पंचविंशत्यधिक चतुस्त्रिंशच्छती संख्यानि पुनरुक्ता इति तन्मतं अत्रयदिमध्यमग्रा

रागविबोधमेव चतुश्रुतिर्धैवतोभिन्नः ॥ बहुगामे तु त्रिश्रुतिर्धैवतोभिन्न इति मन्येत दास सदृशतयापौनरुक्त्यनघटते इति भावः ॥ गानप्रकरण
 ॥ तथा चानिः शंकः ॥ भेदे कं पंचकं विने सुपक्रम्य धैवतो देस्तु पौराण्यश्चत्वारः षट्स्वराः क्रमान्नानानां सार्शतिः श
 २८ ताष्टा विंशतिर्मिता ॥ औडवानो चतुर्णां प्रागन्ता संख्या चतुश्चैव द्विः स्वरो द्विः स्वरो वेकस्वरः प्रागुक्तारच्यकाः ॥ पंचविं
 शतिसंयुक्ता चतुस्त्रिंशद्वितीयः ॥ नानानां सदृशाकारास्थानानैरौत्तरायेनैरिति ॥ तस्मादाद्यश्रुतेर्न्यूनत्वे वा आधि
 के वा स्वरांतरत्वेनेति स्थितं ॥ अथ बहुसमत्वाद्देहमभ्युपगच्छन् स्वोक्तौ लक्ष्यप्रमाणयन् आह ॥ तल्लक्षणं तदिति ॥ अ
 मीषु पंचतु अच्युतषड्जः चतुश्रुतिः ऋषभादिषु तल्लक्षणतः प्राचीनलक्षणतः भेदे पसमर्थो लक्ष्यलोकप्रयु
 ने कश्चिन्मोप्येताः श्रवणाद्वाः स्वचमश्रुतावेव ॥ नत्वाद्या सुश्रुतिक स्पष्टमिति विचित्रवीणातः ॥ २८ ॥
 ज्यमाने भित् भेदेन ॥ यद्यपि शास्त्रभेदः प्रतीयते ॥ तथापि प्रयोगेनेत्यर्थः ॥ भिदिति संपदादित्वात् भावे कि
 पू ॥ २७ ॥ ॥ तदेव स्पष्टयति नैकश्रुतयोपीति ॥ द्वित्रिचतुःश्रुतयोप्येते गंधारादिप्रकाराः स्वराः स्वीया
 थाचरमा अंसाया श्रुतिः तस्यामेव श्रवणाद्वा श्रोत्रभिः श्रूयंत इत्यर्थः ॥ ननु आद्या सुश्रुतिषु क्रियायाः पूर्वेषु

चतुश्रुतिः सन् विकृत इति द्वादशः ॥ तथा चानिः शंकः ॥ च्युतोऽच्युतो द्विधा षड्जो द्विश्रुतिर्विकृतो भवेदित्यारभ्य प्राप्नो
 तिविकृतो भेदो द्वाविंशति द्वादशस्मृता इत्येतेन ॥ एवं पूर्वप्राचीना यान् द्वादशवदंति ॥ तत्रैतुने र्यानि तैलभ्यते तत्रनुतेषु
 द्वादशसु मध्ये सप्तैव भिन्नाः स्युः सप्तैव विकृतान् विलक्षणत्वेन संभावयामीत्यर्थः ॥ ते यथा प्राचीनमते च्युतः षड् एकः ॥
 त्रिः श्रुतिर्गंधारो द्वितीयः ॥ चतुःश्रुतिर्गंधारो तृतीयः ॥ च्युतो मध्यमश्चतुर्यः त्रिः श्रुतिः पंचमः पंचमः ॥ त्रिः श्रुतिर्नषा
 दः षष्ठः ॥ चतुःश्रुतिश्च निषादः सप्तमश्चेति ॥ अस्मिन्मते तु एत एव क्रमेण मृदु स साधारणांतर मृदुममृदुपकैशिकिका
 भिन्ने कलिनामा नो भवेतीति ॥ एवं सप्तानामेव हेतुमाह ॥ पृथक् पृथक् ध्वनितं राधषड्भादिभ्यो भिन्नभिन्नतया ध्वने प्रतीयमा
 नत्वादित्यर्थः ॥ द्वादशसु अवशिष्टपंचके केवोक्त्या भिन्नत्वं वारयति ॥ नपंचेति ॥ परंतु पंचभिन्नाः नैत्यर्थः ॥ ते यथा तन्मते
 ॥ अच्युतषट् चतुःश्रुतिः ऋषभः ॥ अच्युतो मध्यमः ॥ मध्यमग्रामे मध्यमांशश्रुतिः पंचमः तत्रैव चतुश्रुतिः धैवत
 श्चेति ॥ एषा अभिन्नत्वे हेतुमाह ॥ यदिस इति यत्तु हेतोः इमे अनंतरोक्ताः समः श्रद्धषड्भादिभिस्तु लयो ध्वनिर्येव ॥ २५ ॥

दिमश्रुतिरिति ह्यंग हीत्वा षट्श्रुतिरित्यर्थः ॥ तत्र श्रीरागादिषु रिधौ चतुः श्रुतिकौ ॥ मल्लार्यादिषु चतुः श्रुतिकौ ॥ रुधनाद्या
 दिषु षट्श्रुतिकौ ॥ सारंगादिषु गः षट्श्रुतिकः ॥ रुध्वराद्यादिषु मः षट्श्रुतिक इति ज्ञेयं ॥ २७ ॥ इति त्रिंशत् ॥ इति हेतोरे
 व स्वरेषु एभ्यः विकृतेभ्यः विलक्षणानि सद्गुण ॥ अन्ये त्रयो विकृताः संभवंति ॥ ननु उक्तरीत्या अष्टापि विकृतावेतुं
 युक्ताः न तु त्रय एवेत्याशङ्क्याह ॥ पंचश्रुतिरिति तत्रागमं ध्वं पूर्वो धाभ्यां ॥ पंचश्रुतिः रिः ऋषभः शुचिः रुध्वरात् गात्रगांधा
 इति तेषु संभवति त्रयो न्येभ्यो विलक्षणा विकृताः ॥ पंचश्रुतिः शुचिर्गात्र साधारणतश्च षट्श्रुतिकः ॥ ३० ॥
 रिर्नपृथक्तादृग्धोनेः कैशिकिनश्च षट्श्रुतिर्गोमात्र ॥ किंतूक्तरीधगमानां व्यवहृतये पृथगे गमाः संज्ञाः ॥ ३१ ॥
 रात् षट्श्रुतिकश्च रिः साधारणतः साधारणारव्य विकृत गांधारात् क्रमेणेत्यर्थात् ॥ नपृथक् न भिन्नः स एव स भिन्न इ
 त्यर्थः ॥ चपरंतादृक् पंचश्रुतिः श्रुतिश्च धैवतः नेः रुचैः निषादात् कैशिकिनः तद्वरव्यवहृतिनिषा
 दाच्च क्रमेणेत्येव षड् गोधारः मात्र शुचिर्मध्यमात् नपृथगित्येव शुचिरिति निभाभ्यां भ्यामपि संवध्यते ॥ पंचश्रुति
 व्य चत धार एव षट्श्रुतिकोरिः साधारण एव तथा पंचश्रुतिर्धो निषाद एव ॥ षट्श्रुतिश्च धैवतः नपृथक्

कैशिक्यंच तथा ॥ षट्श्रुतिर्गः मध्यम एव ॥ न स्वरांतरं तस्मादृष्टसुत्रय एव भिन्नत्वेनावशिष्यंत इति भावः ॥ न
 नुतर्हि पंचश्रुतिषट्श्रुतिकरिधयोः तथा षट्श्रुतिगस्य किमर्थमिह सहोपन्यास इति साशङ्क्य चतुरादिश्रुति
 क्रमेण तेषामपि व्यवहृत्या नामकरणार्थमिति प्रतिज्ञया आह किंतूक्तेरिति किंतु तथा त्रयो जनमस्तीत्य
 यर्थः ॥ तदेवाह ॥ उक्ताः चतुःश्रुत्यादिक प्रकारैरिधगमाः तेषां व्यवहृतये लाघवेन शास्त्रव्यवहाराय पृथक् पृ
 थक् प्रत्येकं इमावक्ष्यमाणाः संज्ञाः संतीति शेषः ॥ ३२ ॥

तीव्रः श्रुतुः श्रुतिश्च पंचश्रुतिकत्व एव तीव्रतरः ॥ षट्श्रुतिकत्वे तीव्रतम इति परंतायथायोग्यं ॥ तदिति च शास्त्र
 धिरो धिनवाद्याध्यायेन शार्ङ्गदेवेन ॥ लक्ष्यास्थिते प्रोक्ते शास्त्रार्थस्यान्यथात्वमपि ॥ ३२ ॥
 ता एव श्रुतिवैशिष्ट्येनाह ॥ तीव्र श्रुतुः श्रुतिश्च इति एवेति शब्दयोः संबंधः प्रत्येकं ॥ चतुःश्रुतिश्च एव तीव्र इति रि
 धारीनां संज्ञे सार्थात् ॥ एवं पंचश्रुतिकत्व षट्श्रुतिकत्वयोरेव तीव्रतरः स्तीव्रतम इति च संज्ञेयं ॥ एवं सति गम

योरपि संज्ञान्तये प्राप्ते आह ॥ परंता इति ॥ परंताः संज्ञाः यथायोग्यं यथाहं गस्यमस्यचषट्श्रुतिकले तीव्रतमइयेके
 वसंज्ञा ॥ ननुतीव्र तीव्रतर संज्ञे ॥ गस्यतु चतुःश्रुतिकलयोः अंतरमृदुपसंज्ञयोः प्रकृतेः मस्यतु चतुःश्रुतिकलस्या
 व्यभिचारात् पंचश्रुति कत्वस्य च असंभवादिदर्थः ॥ ३२ ॥ ननु पूर्वोक्तं निगमानां समप तृतीयश्रुतिस्थत्वात् निगमा
 नां चतुरादिश्रुतिमत्वं पुरातनानां नुक्तत्वात् शास्त्रांतर विरुद्धमिति आह ॥ तदिति ॥ तर्ह्येवं निगमानां समप तृतीय
 श्रुतिस्थत्वं इति विरुद्धगमानां चतुरादिश्रुतिमत्वं च शास्त्रविरोधिनः ॥ कु

श्रवणाहोः द्विश्रुतिरपि गंधारः स्वद्वितीय गंधारस्वद्वितीयश्रुतावेव श्रुते ॥ न प्रथमाया मपीत्यर्थः ॥ एवं च वभादयोपि ॥
 इति अंशश्रुतावेव स्वरावगमने विचित्राः विविधाया वीणाः ताभ्य इति ततः स्पष्टं वैष्णिकाद्यनुमानेन तंत्रीषु सारीषु वा
 अंशश्रुतावेव स्वरं रथापयंती तथैव श्रावयंति च ननु तत्र पूर्वश्रुतीनां मतिप्रकाशनेन उपयोगः ॥ गायनकंठे पित्तसंबोदति
 भावः ॥ नैकेति निषेधनार्थं न शब्दस्य सुषु सुपेति समासो नाकादिवत् ॥ २८ ॥ अथ प्राचीनोक्त विचूतेभ्यो अन्यान
 विवि कृतान् संभावयन्नाह ॥ रिधयोपे रयार्यया सार्थया ॥ इह एतेषु प्रसिद्धेषु देव्यां रुच्या जनदुदयं रजनेगा
 गाने ये शगास्ते देशी शगास्तेषु रधयो न्नरुषभधैवतयोः चतस्तः पंचतथा षट्श्रुतयः अभिवीक्ष्यते ॥ कथमिह आह ॥
 परश्रुतिगते परायाः श्रुतयः क्रमेण गमयोस्तथा निसयोश्च तासां गतिः प्रोक्तस्तस्योद्देशः क्रुषभो गंधारस्यादिमां
 श्रुतिं गृहीत्वा चतुःश्रुतिः तस्यैव श्रुतिद्वयं गृहीत्वा पंचश्रुतिः तस्यादिमां श्रुतिं गृहीत्वा षट्श्रुतिः एवं धैवतः निषादस्य
 प्रथमा द्वेषु रयार्ययादिमां श्रुतिं चतुरं श्रुतिं रयार्ययादिमां श्रुतिं पंचत इत्यर्थः ॥ तथेति चार्थे गमयोः गंधार मध्यमयोः ताः श्रुतयः षट् अ
 भिवीक्ष्यंत इत्येवं परश्रुतिगते रिधैवच गंधारो मध्यमस्य श्रुतिचतुष्टयं गृहीत्वा षट्श्रुतिः तथामध्यमोपि पंचमस्य

बहुधा विरोधाः इति ग्रंथेन विरोधानुद्भावपरिहारमाह देशीत्वादेतेषामनियमो न दोषायेति देशीत्वं च तत्तद्देवामनोरंजनैकफलत्वेन कामकामा-
चारप्रवर्तितमित्यादिना ३७ ॥ ॥ इदानीं प्रसंगेन उक्तवक्ष्यमाणानां विधिलक्षणदोषपरिहाराय मतं गनिः शंकादि संमतस्य श्रीहनुमतः
संमतिमाह । ग्रामश्रुतीति ॥ आद्येन सर्वमूलश्रुतेन हनुमता देशीरागे जातित्वादेकवचनं देशीरागेषु ग्रामश्रुतिसरादेरनियम उक्तः । ग्रामो

ग्रामश्रुतिसरादेरनियम उक्तो हनुमताद्येन ॥ देशीरागे येषां श्रुतिस्वरेत्यादिपधेन ३५

षड्ग्राममध्यमग्रामो । श्रुतयः षड्गादिषु नियताश्चतुरादयस्वराः शुद्धविकृतलक्षणाः ते आदयो यस्येति तस्य अर्थजातस्येति शेषः । आ-
दिशब्देन स्वाउवौडवसंपूर्णत्वादिना ग्रहांशादिजातयः ॥ आलापकरणादीनि । अन्या अपि तेषां यथेष्टेति तस्यर्थः । केन करणेन । येषां श्रुतिस्वरेत्यादि-
यस्तत्सु च श्लोकस्तेन तस्यर्थः । तथा च स एव । येषां श्रुतिस्वरग्रामजात्यादिनियमो न हि । नानादेशगतिछाया देशीरागं गृह्यते स्मृता इति ॥ ३५ ॥

एवं यथोक्तश्रुतिकल्पनया स्वराणां शुद्धविकृतेषु जभिधायद्विविधानामपि तेषां स्थानभेदेन त्रैविध्यमाह । ते मंड्रेति । ते द्विविधा अपि स्व-
राः मंडू मध्यताराणां नादानां या निस्थानानि ह त्वं च मूर्धरूपाणि तेषु या स्थितिस्तया हेतुना त्रिविधाः । उच्चा च तरो च तम स्थानस्थित पुरुषवत् ।
तेषां स्थानवृत्त एव भेदः न तु स्वरूपवृत्त इत्यर्थः । अथ तादृग्विधानामपि स्वराणां रागप्रयोगार्थं प्रकारांतरेण चतुर्विध्यमाह । पुनस्तेषामिति ।

ते मंडू मध्यतारस्थानस्थित्या त्रिविधा पुनस्तेषां ॥ वादी संवादी च विवाद्यनुवादीति भेदा स्फः ३६

पुनः प्रकारांतरेण वादी संवादी विवादी अनुच इति भेदः स्फः ३६

३

३

३

एवंस्वरानि रूपा नियतस्वरसन्निवेशरूपा नृमूर्छनादीनिरूपयिष्यन्तदाश्रयत्वाद्ग्रामयोः प्रसक्तयोः ग्रामसामान्यलक्षणं प्रथममाह । स्वरनिकर इति । स्व
 रणां यो निकरः समूहः स ग्रामः स्यात् । यथा जनसमूहो यामो लोके एवमत्र स्वरसमूह इत्यर्थः । एतावत्सेवोक्ते वेदवाक्येषु स्वरसमूहस्य सत्त्वात्तत्रा
 व्याप्तिरिति तन्निवृत्तय आह । कीदृक् सः । आधार इति । मूर्छना च क्रमादयश्चेति तेषामाश्रय इत्यर्थः । आदिपदेन तानवर्णालंकारादयः । एवं सामान्येनोक्ता
 तद्वैविध्यमाह । पाङ्गु इति । स ग्रामः पाङ्गुः षड्मुखसंबन्धी षड्ग्राम इत्यर्थः । चपरं माध्यमः मध्यमस्य संबन्धी मध्यमग्राम इत्यर्थः इति द्वेधा । द्वैविध्य एव हेतुमा
 ह । तयोः षड्मध्यमयोः प्रधानत्वात् । तत्र षड्मुखसंस्वरमुख्यत्वं संबन्धत्वात् । संवाद्याधिक्याच्च । मध्यमस्य तु तथात्वं श्रुतत्वेन षड्विधोपि स्यात् । इति त्रुयं
 स्वरनिकरो ग्रामः स्यादधारो मूर्छना क्रमादीनां ॥ पाङ्गु माध्यम इति चेद्वेधासतयोः प्रधानत्वात् ३९ धत्तेरिमयोरंत्यादिमेश्रुतीगो निरप्य
 मध्यममाध्यः पांत्या चैद्गो धारग्रामः स्वर्गलोकेन्यः ४० ॥
 द्विविधं तं क्रमाद्धस्यति ॥ स्वात्यश्रुताविति । पंचमेव स्वस्यया अंत्या चतुर्थः श्रुतिस्तस्यां सति च परं उपांत्या च तीयाया श्रुतिः स्वस्येति शेषः । तस्यां सति पा
 ङ्गु माध्यम इति द्विविधोपि ग्रामः क्रमात् स्यात् । तत्र स्वरसमूहांतर्गते पंचमेव स्वचतुर्थ्या श्रुतौ आदितस्तु सप्तद्वयातिष्ठति षड्ग्राम इत्यर्थः ॥ तथा पंचम
 वस्वस्वतृतीयायां श्रुतौ आदितः षोडश्यातिष्ठति मध्यमग्राम इत्यर्थः । एवं ग्रामो लक्षयित्वा तयोरपि षड्ग्रामप्रचारमेव दर्शयति सहतुक्माह । किं चिति ।
 किंतु परंतु तत्तेतोः इह देव्यां प्रथमः सः ग्रामः षड्ग्रामः वर्तत इति शेषः । तत्कुतः । दर्शयते च मेविकारः स्वचतुर्थश्रुतेः च वनं नयेथांतरात्तत्तद्ग्रामरा

गेषु अन्येषु पिरागेषु पंचमस्य एकरूपत्वादित्यर्थः । तथा च हनूमतादेश्यामुक्तो ग्रामयोरनियमः । येषां स्वरश्रुतीत्यादिपद्येन किंचरागविवेकाध्यायव्याख्याने काले
 नाथापिलक्ष्यलक्षणविरोधपरिहारप्रसंगादुक्तवान् । त्रिचतुःश्रुतिकत्वेन ग्रामद्वयं नेदकस्यापि पंचमस्या लोपत्वेन प्रयुज्यमानस्यापि सर्वरागैकैक
 रूपनेत्यादिना ४० ॥ ॥ एवं ग्रामं लक्षयित्वा तदा धेयेषु मूर्छनां तावत्सामान्यतो लक्षयति । स्वरसप्तकस्येति । इह ग्रामेयस्वरसप्तकस्य सप्तकमे
 अनुक्रमसहितं आरोहः अवरोहणं च सामूह्यं ते मोक्षते यथा श्रोता इति मूर्छना ज्ञेया इति शेषः । सप्तकमिति कृतेः कूटतानेनातिव्याप्तिं सप्तकैक
 स्वात्यश्रुतावुपात्यश्रुतौ च सति पंचमेव क्रमात् स्यात् ॥ किंतु विकारो देव्यां न पंचमेव तदिह स प्रथमः ४० स्वरसप्तकस्य सप्तकमारोह
 श्चावरोहणं यदिह ॥ सामूछनाभिदोः स्यात् उत्तरमंशादिकाः सप्त ४१
 क्तिषां आरोहवरोहौ द्विविधवर्णालंकारनिवृत्तिः संक्रमयत् इत्यमयत्र संक्रमं च यश्च यत्वेति नृपं सकृन् नृपं सकृन्नेति नृपं सकृन्नेति एकवत्वं च सा
 इति प्रतिनिर्दिश्यमानं मूर्छनायां लिंगं । मूर्छनेति मूर्छा मोहसमुद्राययारस्मात्पण्यं तात्पर्यासंश्रयति युनुः अथ तस्याः विशेषानामतः संख्या
 पूर्वदर्शयति । भिदो स्यादिति । अस्यामूर्छनायाः भिदः भेदाः उत्तरमंशादिर्यासामिति ताः सप्त भवन्तीति शेषः ४१

सप्तपिबिंबेष्वनलक्षयति। मध्यमस्तु सादिरिति। मध्यमस्तुः मध्यस्तुनस्तो यः सः षड्ः स आदिर्यस्याः सा आद्याप्रथमा भवतीति शेषः। च परं अ
 धस्तुतस्तुमासुतातनीचस्तुः मंडस्तु इति यावत् न्यादयः ये निषादादयः ते आदयो यासां ता इति अधस्तु। न्याद्यादिकाः पराः अन्याः षट् रंज्यादयः।
 तेन सरिगमपधनिनिधपमगरिसेति उत्तरमंडा॥ निसरिगमपधपमगरिसनि इति रंजनी। धनिसरिगमपधमगरिसनिधेति उत्तर -
 पधनिसरिगममगरिसनिधयेति शुद्धषड्। मपधनिसरिगगरिसनिधपमतिमत्सरीकृता। गमपधनिसरीरिसनिधपमगेति। अश्वक्रांता॥
 मध्यस्तु सादिराध्याधस्तु न्याद्यादिकाः पराः षड्॥ क्रम आरोहणं मेषोरवाड वमिह षट् स्वरं किमपि ७२
 रिगमपधनिससनिधपमगरि इति अभिरुद्रता। अथ ग्रामस्य आधेयांतरं क्रमं लक्षयति। क्रम इति। एषां स्वराणां आरोहणं क्रमः। न त्वरोहण
 मित्यर्थात् ज्ञेयं। सरिगमपधनि इत्येव सः। अत्र स्वरसप्तकस्येति न नियमः। अत एव तस्मिन् प्रकृतेऽपि एषामिति पुनरुक्तं। क्रमभेदाः शास्त्रांतरात्
 ज्ञेयाः। इहानीं आधेयांतराणि शुद्धतानानलक्षयिष्यन् तडुपयोगितया रवाड वौ ड वेता वल्लु लयति। रवाड वमिहेति। इह शास्त्रेय षट् स्वराय
 स्मिन् तत् किमपि मूर्च्छनादितत् रवाड वं। यत्तदोरध्याहारः ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

विवादिनं लक्षयति। एकश्रुत्यंतराविति। योताविति शेषः। एकया श्रुत्या अंतरितौ व्यवहितौ यौ तौ मिथः विवदनात्वादिसंवाद्यनुवादिजनितराग
 रक्तिविनाशकत्वात् विवादिनो भवतः। कीदृशो तो वैरिणो शत्रु वत् आरब्धकृत्यविनाशकावित्यर्थः। विवादित्वं यथा। त्रेषमस्य गंधारः गंधारस्य
 ऋषभः धैवतस्य निषादः निषादस्य धैवतः तेन ऋषभस्तु ने गंधारः प्रयुज्यमानो रागहानिकर इति भावः। एवं परत्र। अनुवादिनं लक्षयति।
 अनुवादिनस्त्विति। शेषाः येषां संवादित्वे विवादित्वं च नास्ति ते इत्यर्थः मिथः अनुवदनत्वादिसंवादिनस्तनु कृत्वा अनुवादिनः स्युरिति
 एकश्रुत्यंतरितौ विवादिनौ वैरिणौ मिथो भवतः॥ अनुवादिनस्तु शेषाभ्यां हि त्वं यथार्थी स्ते ७८
 शेषः कीदृशास्तेभृत्याः सेवकवत् राजसंविचारव्यकर्मानुगुणा इत्यर्थः। अनुवादित्वं यथा। षड् स्वरिगधनयः गंधारस्य सम्यधाः। मध्यमस्य रि
 गपधनयः पंचमस्य रिगपधनयः धैवतस्य सगमयाः निषादस्य सरिभयाः तेन षड् स्वराने रिगधनिष्यपि प्रयुज्यमानेषु किंचित् रक्ति करत्वं भवे
 ति भावः। एवं सार्थकतया सूचितान्वाद्यादीन् स्पष्टोक्त्या सार्थकानि गमयति। इत्यमिति। वादिसंवादि विवाद्यनुवादिनः इत्यनृपादि दृष्टोत्तन यथाशः।
 सार्थका इत्यर्थः। अत्र शुद्धवाद्यादिपरिज्ञानाय वीणायां श्रुतिप्रस्तारे यथा। एवं तिर्यगेखादौ विंशतिलिखेत्। ता सुवामतो दक्षिणतो वारेखायाणि डा
 त्रिंशद्भवति। तत्र षड्वादीन् स्वस्वश्रुति संखया विलिख्य अंतरश्रुतयो वेदितव्याः। एवं विवृतेष्वप्युक्तं ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

एवंश्रुतानानिरूप्यतद्विलक्षणानुकृतानानाह । पूर्णाश्चेति ॥ पूर्णाः सप्तस्वराः अपूर्णाश्च एकैकांयस्वरत्यागे सति षट् स्वराद्येकस्वरं ताश्च
 मूर्च्छनास्तु मूर्च्छना एव व्युत्क्रमणेन एकादिस्वरव्यत्यासेन उच्चारिताः स्वराः यासां विधाश्चेत्तर्हि कूटस्तानाः स्फुरितिशेषः द्वौ चोपरस्परवि
 कल्पे । किं श्रुत्या एव न स्यात् । विविधाः ग्रंथांतरोक्तत्वात्तुर्विध्याः यद्वा उत्तरमंडादिनाम्पः अथ सप्तस्वरादिसप्तविधानां कूटतानानां संख्यामे
 तिज्ञापूर्वकं थयति ॥ संख्याथेति । अथ संख्याकथ्यत इति शेषः ॥ ६६ पूर्णादिक्रमेण तांमेवाह ॥ पूर्णानां खनिगमखनारा इति । पंचसहस्राणि चत्वारि
 पूर्णाश्चापूर्णाश्च व्युत्क्रमणोच्चारितस्वराविविधाः ॥ चेन्मूर्च्छनास्तु कूटस्तानाः संख्याथे पूर्णानां ६६
 खनिगमखनारा ५० ६० एकैकस्वरविमुचं क्रमाच्च नखगिरयः ७२० स्वाका १२० जिना २४ रसा ६ द्वौ २ भू १
 रितितत्तक्रमैर्युक्ताः ६५ रिंवाच्च । एकैकस्वरं विमुचं तित्यजं तितेषां एकैकस्वरविमुचं च क्रमायं संख्याभव
 वर्तीति शेषः । तत्र षट् स्वराणां संख्या नखगिरयः सप्तशतानि विंशतिश्च पंचस्वराणां स्वाकाः विंशत्यधिकत्रातं । चतुस्वराणां जिनाः चतुर्विंशतिः त्रिस्व
 राणां रसाः षट् । द्विस्वराणां द्वौ । एकस्वराणां भू रिति एक इति । इयं च संख्या प्रतिमूर्च्छनं स्यात् । षड्युक्तमेमिलितानुसर्वाश्रुतसप्तविधसप्तमूर्च्छनाकूट
 तानसंख्या ६१२२० ननु इयं पूर्णादि कूटतानानां संख्या किं व्यत्यस्तस्वरूपाणामेव तेषां न स्यात् । तत्तत्क्रमैर्युक्तेति कीदृशी संख्या ते ये क्रमाः सप्तस्वरा

येकस्वरं ताः सप्ततैर्युक्ता सहिता । क्रमाणामगणने तु प्रत्येकं एकैकोनेत्यर्थः । परंतु क्रमाणामकूटतानत्वेऽपि इहोपादानं वक्ष्यमाणप्रस्तारादिसिद्ध
 मेविमुचामिति किंवदंतं ६५ एवं कूटतानानां बहुत्वात्प्रत्येकोच्चारणेन तत्स्वरूपप्रतिपादनं दुः संपादमिति लाघवेन तत्तत्तानोपायान्विवक्षतेषु
 सप्तस्वराद्येकस्वरं तसंख्यानां ज्ञानोपायं वेपथ्येनाह । एकादिकेति । एकः आदिर्येषां ते च ते सप्त अंते येषां तेषु उध्वोर्ध्वः उपर्युपरि स्थापिताः ये
 अंकाः तेषु मध्ये परे अग्रिमे अंके पूर्वपूर्वहते आद्येनाद्येन गुणिते सति एकादिका संख्या स्यात् । तद्यथा ॥ १।२।३।४।५।६।७ एवमूर्ध्वोर्ध्वस्थितेषु
 एकादिकसप्तांतेषु ध्वोर्ध्वोर्ध्वस्थितेषु पूर्वपूर्वहते ॥ परपरएकादिकसंख्या स्यात्प्रस्तारमथ कथये ६६
 एकादिकेषु । एकैनाद्येन परे द्व्यंके गुणिते द्वौ वेव एकैनाद्येन गुणिते तदेव भवतीति न्यायात्ततनाद्येन द्व्यंके न परे त्र्यंके गुणिते षट् भवतीति एवमेव षडंकेन चतुरंके
 गुणिते चतुर्विंशतिः स्यात् । तथा च पंचांके गुणिते विंशत्युत्तरं त्रानं । तेन च षडंके गुणिते सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि स्युः । तैश्चाद्यैः परे सप्तांके गुणिते
 पंचसहस्राणि चत्वारिंशदुत्तराणि संपद्यते । एषैवैकस्वरादिसंख्यापूर्वोक्ता । अथ प्रस्तारं वक्तुं प्रतिजानीति । प्रस्तारमथ कथयति । प्रस्तारेनामप्रथम
 द्वितीयतृतीयादिभेदानां आतसंख्यापरिसमाप्तेः क्रमेण स्थापनं ६६ ॥ ६६ ॥

न्यस्यक्रममिति। यथेष्टं एकस्वरदिसप्तस्वरांतेषुक्रमेषु मध्येयंकंचित्क्रमंन्यस्यस। सरि। सरिगेत्याचारोहात्मकं प्रथमपंचिरूपेण लिखित्वा पु
र्वः पूर्वः परादधः स्थाप्यः अचपरपूर्वत्वे क्रमापेक्षया ज्ञेया। इह पूर्वः पूर्व इति वीष्मा अस्तार समाप्तेः प्रतिष्ठानं सकृत्करणबुद्ध्या ज्ञेयान्तु एक
कूटतानविषया तेन एकवारमेव द्वितीयादिषु पंक्तिषु पूर्वः स्वरः परादधोलेख्यः। तत्र विशेषमाह। पूर्वोयदीति। पूर्वोयद्यपरिस्थात् तत्तर्हितम्
न्यस्यक्रमं यथेष्टं पूर्वः पूर्वः परादधः स्थाप्यः॥ पूर्वोयद्यपरिस्थात् तत्तत्पूर्वः पुरउपरिगायाः ४७
र्वः स्थाप्य इति शेषः लिखितुमास्थ्यः पूर्वः चतुर्ध्वपंतो अग्रे दृश्यते तर्हितस्मात् पूर्वोदयः पूर्वः स परादधोलेख्यः पूर्वपूर्वोप्ययेचेत्। तर्हित
तापि पूर्वः एवं षड्पर्यंतं विचार्य। षड्पर्यंता अपि पुरस्ताच्चतयः तर्हि द्वितीयस्वरादधश्चित्नीयं। तत्रापि षड्पर्यंता अग्रे संति चेत्तर्हितदशमस्व
राधोलेखनमित्यर्थः एवं विचार्य यस्मिन् लिखिते तत्सुरं कर्तव्यमाह। पुरउपरिगा इति। उपरिगाः लिखितस्य योर्ध्वः तदपेक्षवाये अग्रे स्फुः
ते पुरः पूर्वी लिखितस्य अग्रे स्थाप्या इत्यर्थः ४७ ॥ ॥ ॥ ॥

तथा पंचस्वरंतदेव ओड वं। स्वाडवो डवेति पूर्वाचार्यकृते संज्ञे। शुधतानुलक्षयति। अथ शुधा इति। अथातः परं शुधाः स्वरविकाररहि
ता एव मूर्छनायर्हि यदिरवाडविताः षट्स्वरात्मिकाः कृताः च परं आडविताः पंचस्वरात्मिकाः कृताः तर्हि इच्छार्थं शुधाः तानाः स्फुरिति
शेषः। शुधा एव मूर्छना इति वदता वा स्त्रोतरे तै शुधसांतरसका कलीक सांतरका कलीकतया मूर्छनानां चातुर्विध्यं सूचितं। यद्यपि मू
छना एव शुधास्तानां स्फुरित्युक्तौ तानेषु आरोहावरोह रूपेण प्रतीयते तथापि मतंगमतेन आरोह एव तान इति ज्ञेयं। तथा च मतंगः ननु
पंचस्वरंतथोडवमथ शुधा एव मूर्छनायर्हि॥ स्वाडविताश्चोडविताः शुधास्तानानवाबुधयः ४७
कथं मूर्छना तानयोर्भेदः। उच्यते। आरोहावरोहक्रमयुक्तेः स्वरसमुदायो मूर्छनेत्युच्यते। तानस्तु आरोहणं भवतीति भेद इति। तास्मान्न सं
ख्यातिनवाबुधयः ४९ एकोनपंचात्रात् तत्र क्रमात् षड्ग्रामेषु षड्पर्यं मपंचमनिषादविहीना अष्टाविंशतिः रिगमपधनी स्यादयः स्वाडवाः शुधतानाः
तथा षड्पंचमाभ्यां गंधारनिषादाभ्यां ऋषमपंचमाभ्यां क्रमात् विहीताः एकविंशतिः रिगमधनी स्यादय ओडवाः मिलितास्तु एकोनपंचात्रात् इति मा
चीनमतं। तथा वनिः शोर्कः षड्गाः समहीनाश्चेत् क्रमात् सरिपसममेः तदाष्टाविंशतिस्तानामध्यमसरिपोमिताः सप्ताभ्यां द्विंशतिभ्यां च रिपा
भ्यां सप्तवर्जिताः षड्ग्रामेषु युक्तानां एकविंशति शोडश इति। स्वाडविता इति तत्करोति तिष्ठं तानिष्टा ४७ ॥ ॥

एवरिसमेतिपंचमः ततः पूर्वरीत्यागांधारेस्यैवअधः रिः उपरिसमौ पश्चाद्गः एवंगरिसमेतिषष्ठः ॥ इतिमांताः षड्भेदाः ॥ ततोरेः अधः सः पुरो
मगौपश्चाद्गिः ॥ एवरिसममेतिअष्टमः ॥ ततोमस्यैवाधोरिः पुरोगः पश्चात्समौ ॥ एवंसमरिगेतिनवमः ततोमस्याधः पूर्वपूर्वपूर्वः षड्भेदः
पुरोरिगौपश्चान्नः ॥ एवमसरिगेतिदशमः ॥ ततः पूर्वरीत्यामसौविहायरैवाधः पूर्वः सः पुरोगः पश्चाद्गिः ॥ एवरिसमगेएकादशः ॥ ततः पूर्व
रीत्यारित्यक्तामस्यैवाधः पूर्वपूर्वरिः पुरः सगौपश्चान्नः एवंसरिसंगेतिद्वादशः ॥ इतिगांताः षड्भेदाः ॥ ततः पूर्वरीत्यामरिसानुहित्वागस्याधो
रिः संगमाएवपश्चात् ॥ एवंसंगभरीतित्रयोदशः ॥ इत्यादयोरांताः षड्भेदाः ॥ ततः परे सांताः षड्भेदाः ॥ मिलिताश्चतुर्विंशतिभेदाः मगरिः
संयंताः ॥ ततपरंप्रस्तारेनसंभवति ॥ सर्वेषांपूर्वउपरिसंतीति ॥ एवंमैवपंचस्वरादिषुप्रस्तारः ॥ तत्रसरिगमपतिपंचस्वरप्रस्तारेपांताश्च
तुर्विंशतिभेदाः ॥ ततोमांताअपिचतुर्विंशतिः ततोगांताअपिचतुर्विंशतिः ॥ ततोरांताश्चतुर्विंशतिः ॥ ततः सांताश्चतुर्विंशतिः ॥ मिलिता
स्तुविंशत्युत्तरवाते ॥ भेदाः मपगरिसंयंताः भवन्ति ॥ सरिगमपधितिषट्स्वरप्रस्तारेतुधाताः विंशत्युत्तरवातेभेदाः ॥ ततः पांतास्तावं
तएव ॥ ततोमांतास्तावंतएव ॥ ततोगांतास्तावंतएव ॥ ततोरांतास्तावंतएव ॥ ततः सांतास्तावंतएव ॥ मिलितास्तुविंशत्युत्तराणिसप्तत्रया

निभेदाः धपमगरिसेत्यंताः भवन्ति ॥ सरिगमपधनीति सप्तस्वरप्रस्तारे तु विंशत्युत्तराणि सप्तश्रुतानि न्यंताभेदाः ॥ ततस्तावंत एव धांताः ॥ ततस्तावंत एव धांताः ॥ ततस्तावंत एव पांताः ॥ ततस्तावंत एव मांताः ॥ ततस्तावंत एव गांताः ॥ ततस्तावंत एव रांताः ॥ ततस्तावंत एव सांताः ॥ मिलितास्तु पञ्चसहस्राणि चत्वारिंशदुत्तराणि भेदाः ॥ निधपमगरिसेत्यंसेत्यंता भवन्ति ॥ एवं रंज्यादिषण्मूर्च्छनाक्रमानां पूर्णानाम् पूर्णानां च प्रस्तारो ज्ञेयः ॥ इति प्रस्तारः ॥ ५ एवं प्रस्तारमुक्त्वा प्रस्तारकरणेष्वत्रास्तु स्यलघुनापायेन तत्तद्देहपरिज्ञानाय नष्टोद्दिष्टस्य स्थिष्यन्तावत नष्टस्य नष्टमिति ॥ अथ नष्टस्य नष्टमिति ॥ एतावतिथ इति संख्याविंशत्युत्क्रांतीह कुस्वरूप इति स्वरूपं विषयीकृत्य यो भेदः पृच्छ्यते सः अप्रतीयमानत्वात् नष्ट इत्युच्यते ॥ तस्य स्पष्टनं स्वरूपेण प्रकाशनं करोमीति शेषः ॥ तत्र पूर्वसप्तस्वरादि क्रमेणोक्तामेव संख्यामेकादिक्रमेण तदुपयोगित्वेनाह ॥ इह लेख्या इति ॥ इह नष्टस्य नष्टमस्तीति ॥ अत्रार्थलेख्या स्यात् ॥ ६ ॥

स्थापनमेवाह ॥ भूरिति ॥ भूः ॥ एकः ॥ द्वौ ॥ त्रुतवः षट् ॥ श्रुतिद्वयचतुर्विंशतिः ॥ खेनाः द्वातं विंशत्युत्तरं ॥ नखगिरिः सप्तदशभिर्विंशत्युत्तरा
 णि ॥ खेवेदखेदाराः पंचसहस्राणि चत्वारिंशदुत्तराणि चेति ॥ श्रुतिद्वयचतुर्विंशतिचसमाहारद्वौ ॥ एवं यथेष्टं एकस्वरादि क्रमांके पुस्त
 पितेषु यत्कर्तव्यं तदाह ॥ पात्यइति ॥ क्रमस्य यः अंतिमांकः तस्मात्प्रभांकः प्रश्नसंख्यायाये अंकः सपात्यः नूनः कार्यः ॥ शेषं अत्र वीक्ष्यात्तथा ॥
 शेषशेषं अवशिष्टं अवशिष्टं ॥ आद्याधेः अंत्यांकात्पूर्वः पूर्वैरंकैः ४९ ॥ ॥ भाज्यं हरणीयां कीदृशो सैः यथार्हगुणितैः यथार्हयथा
 भू १ द्वौ २ त्रुतवः ६ श्रुतिद्वय २४ खेना १२० नखगिरि ७२० खेवेदखेदाराश्च ५० ४० ॥ पात्यः क्रमांतिमांकान्
 प्रभांकं शेषमाद्याधेः ४९ भाज्यमथ लब्धलब्धयाया संख्या प्रपूरकास्तस्याः ॥ पाठांतरं ॥ भाज्यं यथार्हगुणि
 तैस्तदनुगुणकगुणक तुल्यसंख्या काः ॥ मूलक्रमसिद्धिर्बतीयाद्वितीयतांसादयो ज्ञेयाः ५० यो ग्ये केन विदं केन ताडि
 तैः अंते पिंडां कोया वंते भागाः गच्छंति तावत्संख्या केन ताडितै रितियावत्तदनुततः परं गुणकगुणक तुल्यसंख्या काः ये ये गुणिता आद्या
 धांकाः भागं गृहीतवन्तः तत्तुल्यसंख्या येषां ते तादृशाः अंत्यादयो ज्ञेयाः ॥ अंत्यैः नष्टस्यांतिमस्वरः आदिर्येषां उपायो योपांसा दीना

शेषाणां तु लेखनं पूर्वमिव तस्य पश्चाद्भाग इत्याह ॥ मूलक्रमेति ॥ येततः शेषाः स्थापितेभ्यो वशिष्टाः ते इत्यात् अत्यपूर्वलिखितस्य पृष्ठे स्थाप्याः क
 र्थं मूलक्रमक्रमेण मूलक्रमे षड्भादिकेयः क्रमः व्यवहितत्वेन अव्यवहितत्वेन वा परिपाटीतया ॥ एवं प्रसारः ॥ तत्र निर्द्वानाय चतुःस्वरप्रसारः प्रदर्श्य
 ते ॥ सरिगमेति पूर्वक्रमः स्थाप्यः तत्र षड्भास्याधः पूर्वस्वरभावात् स्वरोन स्थाप्यते ॥ ऋषभस्य तु अधः तत्पूर्वः षड्भाः स्थाप्यते उपरि गतौ गंधारमध्यमौ पु
 रोल्लेख्यौ ॥ अवशिष्टं ऋषभः षड्भास्य पश्चाद्देयः एवं सरिगमेति क्रमेण सहितो द्वितीयो भेदः तं विना तु प्रथम एव ॥ तत्र ऋषभस्य पूर्वं षड्भादेयश्चेतर्हि
 मूलक्रमक्रमेण स्थाप्याः पृष्ठे स्थये यतः शेषाः ॥ अथ नष्टस्पष्टनमिह लेख्या इयं क्रमस्यांकाः ६६
 स उपरिवर्तते ॥ षड्भास्य पूर्वानेति तौ हि त्वागंधारस्याधः रिः पुरोमः पश्चात्स गौ मूलक्रमे व्यवहितक्रमेण ॥ एवं सरिगमेति तृतीयो भेदः ॥ ततो गंधा
 रस्याधः पूर्वं ऋषभो देयत्वेन प्राप्तः ॥ परं तु पुरस्तात्स विद्यते इति तस्यापि पूर्वः षड्भा लिख्यते ॥ पुरोरिमो यश्चाद्गः ॥ एवं सरिमेति चतुर्थो भेदः ॥
 ततो गंधारस्य पूर्वः तत्पूर्वश्चाप्येव तत इति गंधिहाय पूर्वाभावात् संच विहाय रेः अधः पूर्वः सः पुरोमः पश्चाद्दिगो ॥ मूलक्रमे अव्यवहितक्रमे

तिततोविंशत्तरात्तस्याधोकेनचतुर्विंशत्यायथायोग्यतया-यकेनगुणनात्तद्वाप्ततित्वमापन्नयातस्मिन्शेषेपंचात्रात्यात्मकेभा
 जितेपुनःशेषत्रयोदश १२ भाजकस्यगुणकस्यैक इतिमूलक्रमद्वितीयात्तद्वेषभात्तृतीयासंख्याकोमइतिमध्यमएवनेष्टःस्थ
 प्यते। ततो नष्टेलब्धमइतिमः। क्रमेलेप्यते। ततः क्रमः सरिगपइतिस्थितः ततः पुनश्चतुर्विंशतेरप्याधोकेनषडंगकेनयोग्यतया
 धोकेनगुणनाद्वादशात्मकत्वमापन्नेनत्रयोदशात्मके शेषेभाजितेपुनरेकः शेषंभवति॥ अत्रतुभाजकस्यगुणकद्वयक इतिमूलक्रमद्वि
 तीयाद्वेषभादेवद्वितीयोगइतिगांधारएवउपांत्यः स्थाप्यते। ततः नष्टेलब्धोगइतिगांधारः क्रमेलेप्यते। ततः क्रमः परिपंतिस्थितः
 ततः पुनः षडंगकस्याप्याधोकेनएकांकस्यत्रोषस्यभाजनसंभवात्तमूलक्रमद्वितीयाद्वेषभादेवपूर्वः षडोनष्टउपोपांत्यः स्था
 प्यते। ततो नष्टेलब्धः षडुइतिप्रक्रमेलेप्यते। ततः क्रमोरिपेतिस्थितः। अंकेश्चलेप्यइतिवचनात्। धोकोपिलेप्यते। ततः पुनर्धोकेन
 प्याधोनेकांकेनयोग्यतयाएकांकेनैवगुणितेनएकेनगुणितंतदेवभवतीतिन्यायादेकचमापन्नेनएकात्मके शेषेभाजिते शेषंभवतिअ
 त्रतुभाजकस्यगुणकएकांक इतिमूलक्रमद्वितीयात्तद्वेषमात्रप्रथमः पइतिपंचमएवनेष्टउपोपांत्यस्याप्याधः स्थाप्यते। ततो नष्टेलब्धः पइ
 तिक्रमेपः लेप्यते। ततः क्रमोरितिस्थितः। एवंअंतास्वरद्वयोद्वितीयस्वरांताः नष्टमेवचत्वारः स्वरः भवन्ति। ततः क्रमेलेप्यावशिष्टारिः नष्ट

भेदपंचौशिष्टः प्रागिति वचनात्प्राक्ष्यते। एवंपंचविंशत्तमेनष्टभेदः रिपसगमेतिस्वरूपः स्पष्टः संपद्यते। एवमन्येपिज्ञेयाः। इतिनष्ट। अथोदि
 एस्पष्टनंप्रतिजानाति। अथकथयाम्युद्विष्टमिति। स्वरूपमुक्त्वा कतिथिथायमिति संख्याविषयत्वेनयोभेदः पृच्छते सउद्विष्टस्वरूपत्वाद्वि
 ष्टसंज्ञकः तंकथयामि॥ संख्याविशेषपूरकत्वेतिविशेषः। तत्प्रकारमावाह। इहस्वरइति। इहउद्विष्टस्वरूपअंत्यस्तस्वरः ४२ मूलक्रम
 द्वितीयात्तयावतिथः यावतां संख्यापूरणः स्यात्क्रमेयोद्वितीयः तस्मात्प्रारभ्यप्रथमः द्वितीयादिर्भवेत्इत्यर्थः। तथासंख्येतिशेषः
 हतोगुणितः सचअंकेषुपूर्वांकेषुएकद्विषडाडिक्रमरुंकेषुप्राच्यः आद्यः अंत्यास्यात्यः न्यूनः कार्यः अथानंतरंउद्विष्टांत्यस्वरइतिशेषः
 द्वयोलेप्यः। कृतकार्यत्वात्तउद्विष्टस्वरूपे मूलक्रमस्वरूपेचप्राचनीयइत्यर्थः। यावतिथइति यावच्छब्दात्तस्यपूरणइतिउद्विष्टोद्विष्टगि
 तिइत्युगागमः ५२ ॥ ॥ कचिदंकस्यापिलोपनमाह॥ अंत्यइति। अंत्येउद्विष्टांत्यस्वरेक्रमद्वितीयात्पूर्वसतीत्यर्थात्आदिमः अंकः परा
 पेक्षयायः कश्चनपूर्वः सः तूष्णींलेप्यः अकृतकृत्योपिप्राचनीयइत्यर्थः। एवंभूयोभूयः पूर्वांतं सर्वमपि कर्मयावत्संभवंपुनः पुनः एवमेकैवे
 तव्यमित्यर्थः। एवंकृत्वासिद्धमाह॥ शेषमिहेति। इहक्रमोपकोशेषं सर्वोवशिष्टं तदेवोद्विष्टस्ययासंख्याप्रथमद्वितीयादिः सास्यात्सं

पद्यते। निदर्शनं यथा। पंचस्वरप्रस्तारे रिपसगमेति स्वरूपो भेदः कतिथ इति पृष्ठे सरिगमपेति मूलक्रम उपरि स्थाप्यः रिपसगमति उद्दिष्ट भेदस्तु अधः स्थाप्यः। स्थानपंचक एव एकं। द्वाषट्चतुर्विंशतिः। विंशत्युत्तरं शतं ११२। ६। २०। १२० इति क्रमसंकाश्रितदधः स्थाप्याः। तत्रोद्दिष्टां स्वरो मध्यमः क्रमे द्वितीयात् क्रममात्तृतीयावर्तत इति तत्संख्यायां केन गुणितः प्राच्यांकश्चतुर्विंशतिरूपः २४ हासरातितां आ

अंसे क्रमद्वितीयात् पूर्वलोप्योक्त आदिमस्तृष्ठी ॥ एवं भूयो भूयः शेषमिहोद्दिष्ट संख्या स्यात् ५३

पन्नः सन्नं अंसाकात् विंशत्युत्तरात् १२० पात्यंते तत्र शेषं अष्टचत्वारिंशत् ४८ अनंतरं मध्यमः उद्दिष्टस्वरूपक्रमे च लोप्यते। तथा सति क्रमः सरिगपेति स्थितः। उद्दिष्टस्वरूपं रिपसगमेति स्थितं। एवं भूय इति वचनात् पुनः एवमेव कर्तव्यं ॥ तत्रोद्दिष्टां स्वरो गंधारः क्रमे द्वितीयात् तस्मादेव क्रममात् द्वितीय इति तत्संख्यायां केन गुणितः प्राच्यांकः षड्रूपः ६। हादवाता मापन्नः १२ सन्नं अंसाकात् अष्टचत्वारिंशत् ४८ पात्यंते तत्र शेषं षड् त्रिंशत् ३६। अनंतरं गः उद्दिष्टस्वरूपे क्रमे च लोप्यते। तथा सति क्रमः सरिपेति स्थितः। उद्दिष्टस्वरूपं रिपसगमेति स्थितं। एवं भूयः करणे तु उद्दिष्टां स्वरो षड् क्रमे द्वितीयात् तस्मादेव क्रममात् पूर्व इति प्राच्यांकस्तृष्ठी लोप्यते। अनंतरं षड्जः उद्दिष्टस्वरूपे क्रमे च लोप्यते तथा सति क्रमः रिपेति

ते द्वितीयांताः स्वरा व्युत्क्रमेण ज्ञेया इत्यर्थः ॥ ते कुतो गणनीया इत्यत आह। मूलक्रमे द्वितीया द्वितीयतः मूलक्रमे यो यो द्वितीयो द्वितीयो द्वितीयस्तत्तत्तत्तावतिथः संख्याका इत्यर्थः ५० ॥ भागाभावे पूर्वः यदा आद्यां केन अंसां के भागेन गच्छति तदा मूलक्रमे द्वितीया द्वितीयतः योयः पूर्वः स एव लेख्य इत्यर्थः ॥ ननु पृष्ठे स्य एकस्य नष्टस्य मूलक्रमे द्वितीयः एक एव तत्तत्कथं विष्माक्यत आह ॥ लब्धो लोप्य इति। नष्टस्वर इति विशेषः। नष्टे लब्धस्वरः क्रमे लोप्यः लोपनीयः मुकुमुकु वारं वारं तेन क्रमे अन्यः अन्यः द्वितीयः

भागाभावे पूर्व लब्धो लोप्या मुकुः क्रमे कंश्च ॥ शिष्टः प्रागथक यथा स्फुटिष्टमिह स्वरोऽयस्त् ५१

संभवतीति भावः। येन भागेन गच्छति सायं को लोप्य इत्याह ॥ अंकश्चेति। अन्येऽप्यंकाः स्वत एव लुप्यंत इत्यभाजना हस्येव लोपविधिरित्यर्थः ॥ न्यूनमेकं पूरयितुमाह ॥ शिष्टः प्रागिति। शिष्टः क्रमे लुप्येभ्योऽवशिष्टः स्वरः प्राक् नष्टस्वरपक्षो द्वितीयात् पूर्वदेय इत्यर्थः ॥ निदर्शनं यथा ॥ तत्र पंचमस्वरप्रस्तारे पंचत्रिंशत्तमो भेदः। कीदृक् स्वरूप इति प्रश्ने स्थानपंचके एकः द्वौ। षट्। चतुर्विंशतिः। विंशत्युत्तरं शतं ११२। ६। २०। १२० इति क्रमसंकाश्रितेषु अंकेषु लिखितेषु अंतिमात् अंकात् विंशत्युत्तरात् शतात् १२० प्रश्नांके पंचत्रिंशत्तमेकपतिते पंचाशीतिः ८५ शेषं भव

गः सरिगमपधनीति आरोहीवर्णः। अवरोहिणं लक्षयति। अवरोहात्त्विति। अवरोहात्प्रयोगः निधायमगरिसेति अवरोहीवर्णः। संचारिणं लक्षयति। संचारिणं लक्षयति। तद्विमिश्रणतः तेषां त्रयोयीणां। ससा। रीगा। सनिधासरिगेये वयथायोगे विमिश्रणात् संचारिवर्णः यत्र गानक्रियायां यस्य वर्णस्य वा कुल्यद्वयते तत्र तेनय पदेनाः कतेन्य इति ज्ञातव्यं ५५ ॥ ॥ वर्णग्रंथेन विशेषरूपं अलंकारं लक्षयन् तत्संख्याविशेषकथ्यमानत्वेन प्रतिजानाति। सविशेषवर्णगुणं फइति। विशेषणवक्ष्यमाणनियतकलादिरूपेण सहितोयावर्णगुणः पूर्वोक्तवर्णग्रंथेन संलक्षितं क्रियते गीतं स्तिवास्ति त्वेकस्य प्रयोग आरोहणात्तथा रोही॥ अवरोहात्तवरोही संचारी चेत्यथ रूपा ५५

सविशेषवर्णगुणोऽलंकारोत्रकथयामितद्देदान् ॥ द्वात्रिंशत्तथा द्वौ प्रकरणे हहिपरिभाषयं ५६

मनेसलंकारः। तथा वमरतः। रात्रिना सहिते वनित्रा विजले वनहीलता विपुष्येव। अविश्रुषिते वनस्थी। गीतिरलंकारहीना स्यादिति। अत्र ग्रंथे द्वात्रिंशत्तथा द्वौ तद्देदान् अलंकारभेदान् कथयामि। यद्यपि निःशंकादिभिस्त्रिष्वलंकारा उक्तास्तथापि तन्मध्यतः चतुस्त्रिंशत्तमेव तान् लक्षणवा यकथयामीत्यर्थः। वक्ष्यमाणप्रकारेण द्वात्रिंशदपेक्षया द्वयोर्विलक्षणत्वात्तद्व्युत्पत्तिः अलंकारोपयोगिनी परिभाषावत्कृतिप्रतिजानाति। प्रकरणे हहितीति। द्विरवधारेण ह प्रकरणे हि अलंकारप्रकरणे एव इयं वक्ष्यमाणा परिभाषा व्यापिसंकेता उक्तिः ५६ ॥ ५७ ॥

तामेवाह ॥ मंडः सइति। यस्तु पूर्वः स्वरः समंडः उक्त इत्यन्वयः। मध्यरूपपरापेक्षया मंड एव मंडः ताररूपपरापेक्षया तु मध्योपिमंड इत्यर्थः। मंडस्यैव व्यवहाराय पर्यायांतरं कथयति ॥ असौ मंडुः प्रसन्नश्चेति स्पष्टं ॥ मंडस्य लेखनसंकेतं कथयति। बिंदुशिराः सइति। स तु मंडः लिप्यां लेखने बिंदुयुक्तं शिरः उपरिभागे यस्य तत् बिंदुशिराः स इति शेषः बिंदुशिरा इति शब्दार्थे वादित्वा तु तरे पदलोपः तारस्यापि परिभाषणमाह। तारो द्विगुण इति। मंडरूपपूर्वापेक्षया मध्यस्वरो द्विगुणस्तार इति वाच्यः। मंडस्वस्य पूर्वपेक्षया तु तारस्वर एव द्विगुणस्तार इति वाच्यः। मंडः सयत्नपूर्वः स्वर उक्तो सोमंडुः प्रसन्नश्चेति ॥ बिंदुशिराः स तु लिप्यां तारो द्विगुणः स दीप्तश्चेति ५७ रेखा मूर्धालेखे पुनितिलि

रुक्तेरथ प्रसन्नोदिः ॥ मंड इत्यतस्तारे तद्विपरीतः प्रसन्नोतः ५८ संसंसं इति प्रसन्नोदिः १ संसंसं इति प्रसन्नोतः २ ॥

इति वाच्य इत्यर्थः। तारस्यापि पर्यायांतरं लेखनसंकेतं वाह। स दीप्तश्चेति ५७ ॥ ॥ सतारः दीप्तः लेखे रेखा मूर्धालेखे पुनितिलिखने रेखा युक्तो परिभागश्चेत्यर्थः। रेखा मूर्धालेखे पूर्ववत्। पुनितिलिखने रित्यर्थः स्वरः पुनितिलिखने सन्निवारमुच्चारणीय इत्यर्थः। त्रीन्वारानिति त्रिरिति द्वित्रिचतुर्थ्ये इति सूत्रे। एवं परिभाषा निरूप्य स्थायिवर्णाश्रिता व प्रसन्नो प्रसन्नोत प्रसन्नाद्यंत प्रसन्नं मध्यं क्रमवितारवाच्यं चालंकारात् लक्षयन् प्रसन्नोदिता वल्लक्षयति। अथ प्रसन्नोदिरिति। मंड इत्यतस्तारे परसतीति शेषः। प्रसन्नोदिस्यादिति शेषः। द्विवारमंडस्वरमुच्चार्य यदि स ह तारस्वरः उच्चार्यते तदा प्रसन्नोदिरित्यर्थः। यथा संसंसं इति प्रसन्नोतं लक्षयति। तद्विप

शीतइति। तस्मात्प्रसन्नादेर्विपरीतः पूर्वसङ्कतारः पञ्चादिर्मंडः। तदाप्रसन्नांतः। यथा। संसंसंइति ५८ ॥ अथप्रसन्नाद्यंतं लक्षयति।
 अन्वर्थकइति। प्रसन्नाद्यंतः अन्वर्थकः सार्थकः। प्रसन्नः मंडः आदिः अंतश्चयस्येति तेन आदो मंडः मध्येतारः अंतश्च मंडोयदितदा प्रसन्नाद्यंतः य
 था। संसंसंइति अथप्रसन्नमध्यं लक्षयति। तादृक् प्रसन्नमध्योपीति। प्रसन्नमध्योपीति तादृक् अन्वर्थकइत्यर्थः। प्रसन्नः मध्येयस्येति तेन आदो तारः
 मध्येमंडः अंतो पुनस्तारोयदितदा प्रसन्नमध्यः। यथा। संसंसंइति। अथक्रमरेवितं लक्षयति। मृदुमध्यगोद्वितीयइति। एवंत्रिकलः तिस्रः कला
 अन्वर्थकप्रसन्नाद्यंतस्तादृक् प्रसन्नमध्योपि॥ मृदुमध्यगोद्वितीयस्तृतीयतुर्योच तादृक्षो ५९। ३ संसंसं। इति प्रसन्नाद्यंतः ३
 संसंसं। इति प्रसन्नमध्यः ४ तद्वच्चपंचमाद्यंत्रितयंक्रमरेवितं त्रिकल एवं॥ स्वायिगताइति पंचारोहि गतास्तेषु नः सप्त ६० ॥
 भागायस्य सक्रमरेवितः स्यादिति शेषः। एवंकथं तदाह। मृदोर्मंडयोर्मध्ये गच्छतीत्येवं श्रुतोद्वितीयः ऋषभः इत्याद्या कला। चपरं तृतीयतुर्योर्गांधार
 मध्यमोतादृक्षो मृदुमध्यभावेव इति द्वितीया कला ५९ पंचमाद्यंत्रितयंतद्वच्चपंचमप्रसप्तमाः। पधनयः मृदुमध्यगाएव इति तृतीया कला। य
 था। संरिसं। संगमसं। इति। तान्निगमयति। स्वायिगताइति पंचवेति। स्वायिनवर्णगताः आश्रिताः पंचानामपि येषां आद्यंतयोरेकस्वरत्वादित्यर्थः॥
 तथाच निःशोकः। येषामाद्यंतयोरेकस्वरस्ते स्वायिवर्णगाइति। इदानीं आरोहि वर्णाश्रितान् विस्तीर्णानिः कर्षप्रखितविडुहासितप्रध्वदना

स्थितः उद्दिष्टस्वरूपमपिरिपेति स्थितं। एवंभूयः तत्रोद्दिष्टां त्यस्वरः पंचमः क्रमद्वितीयात्पंचमातदेवारण्यप्रथमएवेति तत्संख्यया एकांके गु-
 णितः प्राच्योक्तः एकरूपः एकेन गुणितं तदेव भवतीति न्यायात् एकरूपमापन्नः सन्न अंत्यां कात्तृषट्त्रिंशत् ३६ पात्यते शेषं पंचत्रिंशत् ३५ अ
 नंतरः पः उद्दिष्टस्वरूपेन मेचलोप्यते। तथा सति क्रमः शीतिस्थितः। उद्दिष्टस्वरूपे परीत्येवं स्थितं। अतः परं मूलद्वितीयस्य प्राच्योक्तस्यैवाभावात्
 एवंभूयः करणनास्ति तस्मात्पंचत्रिंशतिः सर्वावशिष्टतयारिषसंगेति भेदः पंचत्रिंशत्तमः संपद्यते। एवमन्यदापि उद्दिष्टभेदमात्रं ज्ञेयं। उ
 गानक्रियास्वराणां यावर्णः सकथितश्चतुर्भेदः॥ स्वाय्यारोह वरोही संचारी चेत्यथ स्वायी ५३
 दिष्टश्रुधये प्रस्तारो नष्टप्रकारो वा विलोक्न। शार्ङ्गदेवेन तु खंडमेरु प्रकारेण नष्टोद्दिष्टे स्पष्टीकृतं। इत्कादिष्टं ५३ ॥ इदानीं ग्रामस्याधेयो
 तरं वर्णं सप्रभेदं लक्षयति। गानक्रियेति। स्वराणां यागानक्रियावक्ष्यमाणप्रकारेण गानकरणं उच्चारणमिति यावत्सः वर्णनात्स्वरविस्तारात्
 वर्णः कथितः। कीदृक् चतुर्भेदः चतुः प्रकारः ५४ ॥ तानेव प्रभेदानाह। स्वास्थित्वा स्थित्वा विलब्धं विलब्धं एकस्यैव प्रयो प्रयोग उच्चारणं स्वायी
 वर्णइति शेषः। सर्वत्र। सासासारिरी एवमादिभिरित्यर्थः। आरोहिणं वर्णं लक्षयति। आरोहणान्तेति। प्रयोगपदं सर्वत्र संबध्यते। आरोहणात्प्रयो

कमतः प्लुतः सकृत्वेत्यादिः स्वरः स्यात्। स्वरइति विशेषः॥ सविंदुः तत्र प्रथमः त्रिरुच्चार्यते॥ द्वितीय एकवारं। तृतीयः स्त्रिः।
चतुर्थः सकृत्। पंचमः त्रिः। षष्ठः सकृत्। सप्तमस्त्रिरित्यर्थः। यथा सससीरी। गगगमा। पपपाधा। निनिनी। इति। सकृदिति। एक
स्य सकृच्चेतिसाधु। प्लुतकइति स्वार्थकः। हसितेक्षयति। हसितोयत्रेति। यत्रैकोत्तरवृद्धिर्यासां तादृशयः। आवृत्तयः आवर्तनानि

कमतः प्लुतः सकृच्च प्लुतः सकृत्स्यात्प्लुतः सकृत्प्लुतकः॥ हसितोयत्रैकोत्तरवृद्ध्यावृत्तिः स्वरारोहः ६३ सरी।

रिगा। गमा। मपा। पधा। धनि। इति प्रेरवः। ३ सससरी। गगगमा। पपपधा। निनिनि। इति बिंदुः। ४। सरिरी।

गगगा। ममममा। पपपपा। धधधधधधा। निनिनिनिनिनिनिनि। ५। इति हसितः॥ ६४

यस्मिन्स एकोत्तरवृद्ध्यावृत्तिः स्वरारोहः सप्तस्वरारोहणं सहसितः सइतियत्रेति संबंधात् यस्मिन् प्रथमः स्वरः द्वितीयो द्वितृ
तीयः स्त्रिः चतुर्थः चतुः पंचमः पंचकृत्वः इत्याद्युच्चार्यते सहसित इत्यर्थः। यथा। सा। रिरी। गगगा। ममममा। पपपपा इत्यादि ६३

संधिप्रच्छादनं लक्षयति। संधिप्रच्छादनकइति। अस्मिन्नाद्याकलात्रिस्वरका। तथान्येद्वेकले इति शेषस्वप्राच्यांत्यस्वरपूर्वस्वस्व
प्राच्या आत्मात्मपूर्वाया कलातस्याः अंत्यस्वरः पूर्वः आदिमः ययोस्ते तद्विस्वरके एव भवत इति शेषः। यथा। सरिग। गमप। पधनी।
इति आक्षिप्तं लक्षयति। अस आक्षिप्तइति ६४ मध्यमेन मध्यभवेन हीनो रहितो द्वौ द्वौ स्वरौ यस्मिन् तादृशं कलात्रयं यत्र भवति स आ

संधिप्रच्छादनके विस्वरकाद्या कलातथान्येद्वे॥ स्वस्वप्राच्यांत्यस्वरपूर्वे तद्वत्स आक्षिप्तः ६४ मध्यम

हीनद्विद्विः स्वरमाद्यकलांतिमादिमं भवति॥ यत्र कलात्रयमेते पुनररोहि श्रिताः सप्त ६५ सरिग। गम

पा। पधनि। इति संधिप्रच्छादनः। ६। सगा। ममा। पनि। इति आक्षिप्तः। ७॥ ६६॥ क्षिप्तः कथं भवति।

आद्यकलायाः यः अंतिमः सः आदिमः पूर्वो यस्मिन् कर्मणि इति क्रियाविशेषणं। वीक्षात्रज्ञेया। यथा। सगा। गप। पनी। इति अ
थ एतानेव विस्तीर्णादीन् सप्त अवरोहि वर्णाश्रितत्वेनापि संख्याद्वैगुण्याय कथयति। एते पुनरवरोहि श्रिताः सप्तेति स्प
ष्टं। यथा। निधपमगरिसइति विस्तीर्ण इत्यादि ६५

अथसंचारिवर्णाश्रिताः प्रसादप्रेस्वरंजिताक्षेपपरिवर्तनिः कृजितोद्ग्राहि तोद्धृति तङ्गंकाररस्वलितकमयेन हादमातारव्यान्त्रयोद-
 शालंकारालक्षयितुं प्रतिजानातिः संचारिगास्त्रयोदशोतिः संचारिणं वर्णं गच्छंति संचारिगाः त्रयोदशालंकाराः ॥ तत्र प्रसादं लक्षयति ॥
 पूर्वः पूर्वइति ॥ यदि पूर्वः पूर्वः परस्य आद्यंतयोर्भवति ॥ अत्र पूर्वः पूर्वइत्युक्तेः परस्य परस्येति ज्ञेयं ॥ आद्यो पूर्वस्वरः मध्ये चतुस्वरः स्वरः
 संचारिगास्त्रयोदश पूर्वः पूर्वः परस्य यदि भवति ॥ आद्यंतयोः प्रसादः स्वात्मप्रेस्वरः कलायस्य ६६ कुरुते गमनागमने
 द्विः स्वरकाद्याकलास्तथैवान्याः ॥ एकैकस्वरहान्यारंजित आदिमकलाद्यां ६७ द्विः प्रथमतृतीयकमध्यमापरास्त
 द्वादसितैकैकाः ॥ आक्षेपे त्रिस्वरकाद्यकलान्याः परग्रहणात् ६८ हित्वा पूर्वपूर्वसमास्तयाथ परिवर्त आद्यकला ॥ उक्ता द्वि
 तीयमुक्ता त्रिस्वरकामुक्तमुक्ताद्याः ६९ अन्यकलाः पूर्वसमाभवंति निः कृजिते प्रसादस्या ॥ सकलाः कलास्युराद्यात्तृती
 अंत्यपूर्वस्वर एवं द्वितीय आद्यवंते च तृतीयो मध्ये इत्यादितर्हि प्रसादः स्यात् ॥ तद्वर्तितयदिसंबंधात् यथा सरिसा रिगरी गमगा मपमा
 पधप धनिध इति प्रेस्वरं लक्षयति ॥ सप्रेस्वरः कलायस्येति ॥ यस्य द्विः स्वरका आद्याकला गमनागमने आ-रोहावरोहौ कुरुते अन्याः क

न ३
 मल्लिका

क्षिप्तारव्यान्त्रसप्तारव्यान्त्रलंकारानुलक्षयितुं प्रतिजानाति ॥ आरोहि गतास्ते पुनः सप्तैति स्पष्टं ६० तत्र विस्तीर्णं लक्षयति ॥ यत्र आरोहेति ॥ यत्र ही
 धैर्लं बीकुतैः सप्तभिस्वरैः सविश्रमं यथा तथा स्थित्वा स्थित्वेत्यर्थः ॥ क्रमतः आरोहेत् ॥ सोयं विस्तीर्णः तैरिति ॥ द्विः द्विवारं शीघ्रं तं गदितैस्तैस्तु
 सप्तभिरेव स्वरैः निःकर्षं यथा ॥ ससरिरिगगममपपधधनिनि ६१ प्रेस्वितं लक्षयति ॥ अत्र आरोहेति ॥ यत्र होलितं चरं मे होलितं कथितं
 यत्र आरोहेत् क्रमतः सविश्रमं सप्तभिः स्वरैर्दीर्घैः ॥ विस्तीर्णो यत्र शीघ्रं द्विर्गदितैस्तैस्तु निःकर्षः ६२ संरिसं संगमसं सप
 धनिसं इति क्रमरेचितः ५ सारिगा मापाधानी इति विस्तीर्णः ॥ ससरिरिगगममपपधधनिनि २ इति निःकर्षः २ यत्रा
 रोहे द्वौ द्वौ होलितवरमा विहाय नुक्रमतः ॥ पूर्वपूर्वप्रेस्वर इति सप्त बिंदुर्यदरोहे ६३ तः चरमः प्रान्त्यः द्वितीय इति या
 वत्तु यस्मिन् कर्मणितथा ॥ द्वौ द्वौ आरोहेत सः प्रेस्वित इति ॥ किं कृत्वा क्रमतः पूर्वपूर्व ॥ त्रिविहायत्युक्ता प्रथमस्वरं गीत्वा द्वितीयमां होलितं गायेत् ॥
 ततः प्रथमयोगे द्वितीयं गीत्वा तृतीयमां होलितं गायेत् ॥ ततः द्वितीयादित्योगे तृतीयादि कं गीत्वा चतुर्थ्यादि कं मां होलितं गायेदित्यर्थः ॥ यथा सरि
 रिगागमा मप धप धनी इति ॥ बिंदुं लक्षयति ॥ स बिंदुर्यदरो इति ॥ यस्य आरोहे ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

सगमा। रिमपा। गपध। मधनीइति। निःकूजितं लक्षयति। निःकूजितेति। तस्मिन्प्रसादस्य पूर्वोक्तस्य सकलाः कलाः प्रथमद्विती-
यप्रथमस्वराद्वितीयतृतीयद्वितीयस्वरेत्यादिनूपाः आद्यात्प्रथमात्तृतीयं एत्युच्चार्य। आद्यगानेन स्फः अत्र सकलाः कलाः इ-
त्युक्तेः। आद्यात्तृतीयं तृतीयं आद्यागानेनेति वाक्सी ज्ञेया। यथा। सरिसगसा। रिगरीमरी। गमगपगा। मपमधमा। पधपनिपा॥
सरिसा। रिगरी। गमगा। मपमा। धनिध। इति प्रसादः ॥१॥ सरीरिसा। रिगरी। गममगा। मपपमा। पधधपा। धनीनिध।
इति प्रेखः ॥२॥ सगरिसगरिसा। रिमगरिमगरि। गपमगपमगा। मधपमधपमा। पनिधपनिधपा। इति रंजितः ॥३॥ सरि-
गा। रिगमा। गमपा। मपध। पनिध इत्याक्षेपः ॥४॥ सगमा। रिमपा। गपध। पधनीइति परिवर्तः ॥५॥ सरिसगसा। रिमरीमरी।
गमगपगा। मपमधमा। पधपनिपा। इति निःकूजितः ॥६॥ इति॥ ॥ उदाहितं लक्षयति। उदाहितइति। अस्मि-
न्प्राक्पूर्वस्यां कलायां त्रयं त्रयः स्वराः मध्यगतः द्वितीयश्च। अपराः कलाः पूर्वपूर्वत्यक्ता तादृग्विधाः पूर्वकला प्रकाराः स्फः
द्वितीयतृतीयादीनामभ्यामत्रिस्वरकाः स्वस्वद्वितीयसहिताश्चेत्यर्थः ॥ सरिगरी। रिगमगा। गमपमा। मपधपा। पधनिधा॥

इति। उदाहितं लक्षयति। उदाहितेत्वाद्यादिति। उदाहिते तु चेत्। आद्यात्प्रथमादारभ्यस्वरद्वयं गीत्वा ततः पंचमतः आद्याद्यातयः पं-
चमः तमारभ्यचतुरः स्वरा नवरोहेत्। तर्ह्येत्यर्थात् आद्यकला भवतीति शेषः। अन्ये कले पूर्वस्य पूर्वस्य त्यागात्। एवं तयोरपि द्वौ द्वौ स्वरो
गीत्वा आद्यात् आद्यातयः पंचमः पंचमः तंतमारभ्यस्वरचतुष्टयमवरोहेदित्यर्थः। यथा। सरिपमगरी। रिगधपमगा। गमनिधपमाइति॥
उदाहिते त्रयं प्राक् मध्यगतश्चापराः कलास्त्यक्ता॥ पूर्वपूर्वतादृग्विधाः स्फरुद्धृद्वि तेत्वाद्यात्॥ ७१ गीत्वास्वरद्वयं पंचमतश्च
तुरस्ततो वरोहेच्चेत्॥ आद्यां कले वमन्येत्यागात् पूर्वस्य पूर्वस्य ७२ हुंकारे द्विस्वरका कलादिमात्रं विनावरोहंती॥ एकैकोत्तरवृद्धाः
स्वराः स्फरपराः कलास्तद्वत् ७३ सरिगरी। रिगमगा। गमपमा। मपधपा। पधनिधा। इति उदाहितः ॥७॥ सरीपमगरी। रिगध-
पमगा। गमनिधपमा। इति उदाहितः ॥८॥ सरिसा। सरीगरिसा। सरीगमगारिस। सरिगमपमगरिसा। सरिगमपधपमगरिस। स-
रिगमपधनिधपमागरिसा इति हुंकारः ॥९॥ छ ॥ आद्यात्पंचमतइति च त्रयोपेकर्मणि पंचमी ७२ हुंकारं लक्षय-
ति। हुंकारेति। अस्मिन् आदिमा कलादिः स्वरका सती अंत्यं विना अवरोहंतीत्यादिति शेषः। प्रथमद्वितीयप्रथमस्वतूपेत्यर्थः। अ-

पराः कलाः एकैकोत्तरं वृद्धाः स्वराः प्राकृताः तद्वत्स्वः द्वितीयकलाविस्वरा अंत्यं विना अवरोहंती च । एवं तृतीयादयः चतुरद्विस्वरकाः
 अंत्यं विना अवरोहश्चेत्यर्थः । यथा । ससिसा । सरिगिरिसा । सरिगिरिमगरिसा । सरिमपमगरिसा । सरिमपधमगरिसा । सरिमधनिधम
 गरिसा । इति ७३ स्वलितं लक्षयति । स्वलित इति । अस्मिन् आद्याकलेति प्रकरणात् चतुस्वरा तथा । विपरीतं अंतः मध्ये द्वयं स्वरद्वयं
 स्यात्सा प्रथमतृतीयद्वितीयचतुर्थस्वतृपातथागतागतभृत् । आरोहावरोहधारिणी । इतराः कलाः प्राच्यप्राच्यत्यागात् पूर्वपूर्वत्यागा
 तत्तद्वज्ञेया । चतुःस्वरकाः विपरीतमध्यमस्वरद्वयास्तथैव पुनरवरोहवत्यश्चेत्यर्थः । यथा । सगरिमामरिगसा । रिमगपापगमरी । गपम-
 धाधमपगा । मधपनीनिपधमा । इति ७४ कमलक्षयति । द्वित्रिचतुरिति । क्रमेक्रमतः प्रथमादिपुरः सराः चतुःस्वरा इति तिस्रः
 कलाः तथा द्वितीयापुरः सरादिः स्वरा । द्वितीयपुरः सराचतुःस्वरा इति चतस्रः कलाः । एवं तृतीयपुरः सरा
 द्विस्वरादयस्त्रिस्तः । चतुर्थपुरः सरा अपि द्विस्वरादयस्त्रिस्तः । यथा । सरि । सरिग । सरिगम । रिगिरिमरिगमप । गमगमपगमपध ।
 मपमपधमपधनि इति त्रयेन लक्षयति । त्रयेनः संवादिता । त्रयेनः संवादिनां अंतर्गतद्वादशश्रुतिकानां स्वराणां यानि द्वा । द्वा नियुग्मा

लाः एकैकस्वरस्य याहानिस्तया उपलक्षिता इत्यर्थात् तथैव स्वररिति शेषः । एकं एकं हित्वा द्विस्वरा एव सत्यः आरोहावरोहौ कुर्वते इत्यर्थः
 संप्रैवः यथा । सरिगिरिसा । रिगगरी । गममगा । मपपमा । पधधपा । धनिनिधा । इति रेजितं लक्षयति । रंजित आदिमकलाद्यां त्येति । रंजि
 ते आदिरंत्यो यस्याः सा आद्यां त्या । यस्य प्रथमतृतीयान् द्वितीयद्विरुच्चार्य पुनरंतं प्रथम उच्चार्यत इत्यर्थः । पराः अन्यकलाः उक्षितः त्य
 क्तः एकैकोपाकृतथाविधाः सत्यः तद्वत्ता स्वपि प्रथमतृतीयद्वितीयान् तद्विरुच्चार्य अंतं पुनः प्रथम उच्चार्यत इत्यर्थः । यथा । स
 गरिसगरिसा । रिमगरिमगरी । उपमगपमगा । मधपमधपमा । पनिधपनिधपइति । आक्षेपं लक्षयति । आक्षेप इति । आक्षेपे आ
 द्यकलाविस्वरका अन्याः कलाः पूर्वपूर्वहित्वा त्यक्त्वा परपरग्रहणात् परस्य परस्य यद्ग्रहणं अंगीकारः तस्मात्स्यादिति शेषः । की
 ल दृश्यः ताः तथा आद्यकया समाः त्रिस्वरत्वेन तुल्या इत्यर्थः । यथा । सरिग । रिगमा । गमपमपध । पधनि । परिवर्तं लक्षयति । अथ
 परिवर्त इति । अस्मिन्नाद्यकला द्वितीयमुक्ता द्वितीयेन त्यक्त्वा त्रिस्वरका उक्ता । अन्यकलाः मुक्तामुक्ताद्याः यः पूर्वपूर्वत्यक्तः त्य
 क्तः स्वरः स आद्यः प्रथमो यासां तादृश्यः सत्यः पूर्वसमा भवन्ति । आद्यकलात् द्वितीयपरित्यागेन त्रिस्वरा इत्यर्थः ॥ यथा ॥

त्रिंशदलंकाराः निःशंकमतेन संचार्यलंकारान् अवरोहेणाप्याह। परमत — — — संचारिवर्णलंकाराः परमते अवरोहेपि
भवन्तीति शेषः तथा च शार्ङ्गदेवः। एते संचार्यलंकारा आरो — — — न दर्शिताः॥ एतानेवावरोहेपि प्राह श्रीकरणाग्रणीरिति। यथा।
धनिधा। पधप। मपमा। गमग। रिगरी। सारसाइति प्रसादः। एवं प्रेरवादयोपि द्वादशा ७६ एवं वर्णचतुष्टयाश्रितान् द्वात्रिंशदलं
स्याध्रामान आद्यस्तृतीयकोथद्वितीय आद्यश्च॥ मुक्तैकैकं पुनरिति परमत एते वरोहपि ७६ द्वौयावपरो
तत्रारुह्याद्यादष्टमस्वरावधिकं॥ आद्यं यस्मिन् गायेत् तत्तारप्रसन्नारव्यः ७७
कारानि नृप्य अऽवशिष्टं संख्यानुवादपूर्वलोकाप्रसिद्धतरसतालंकारमध्यस्थौ तारमंद्रप्रसन्नमंद्रतारप्रसन्नारव्यालंकारौ लक्ष्यन्
प्रथमं लक्षयति द्वायावपराविति। तत्र तयोर्मध्ये तारमंद्रप्रसन्नारव्यः यस्मिन् आद्यान् प्रथमस्वरमारभ्य अष्टमस्वरो अवधिर्यत्र इति
अष्टमस्वरावधिकं आरुह्य प्रथमस्वराद्यष्टस्वरान् गीत्वा आद्यं गायेत्। यथा। सरिगमपधनिसंसाइति। परंतु प्रथमकलेयं। अ
स्य द्वितीयादिकलाः अग्रे वक्ष्यन्ते॥ १॥ ७७॥ द्वितीयं लक्षयति। आद्यत इति। यत्र आद्यतः। अष्टमं उक्त्य आद्यं गीत्वा मध्य

स्थान् विहाय अष्टमं च गीत्वेत्यर्थः। प्राक्तनस्य अष्टमात् पूर्वस्य स्वरसप्तकस्य अवरोहः वैपरीत्येन गानं भवेत्। सच मंद्रतारप्र
सन्नः। गदितः यथा। संसनिधपमगरिसंसाइति। इयमपि अस्य प्रथमकला। अपरावक्ष्यन्ते ७८ द्वयोरपि द्वितीयादिकाः कलाः
कथयति। पूर्वैकैकेति। तयोस्तारमंद्रप्रसन्नमंद्रतारप्रसन्नयोः द्वितीयादिकाः कलाः पूर्वोयोयं एकैकस्तस्य त्यागात् ज्ञेयाः।
सगरिसारिमगरि। गपमगा। मधपमा। पनिधपा। इति त्वाहमानः १३ संरिगमपधनिसंसाइति तारमंद्रप्रसन्नः
आद्यत उक्त्याष्टममं। वरोहः प्राक्तनस्य यत्र भवेत्॥ स्वरसप्तकस्य गदितः स मंद्रतारप्रसन्नश्च ७८ पूर्वैकैक
त्यागात् तयो द्वितीयादिकाः कला ज्ञेयाः॥ तदिति चतुस्त्रिंशदिह हि परंतु तेषामनंतत्वं ७९ संसनिधपमगरिसाइति
यथा॥ रिगमपधनिसरिंइत्यादयः षट् तारमंद्रप्रसन्नस्य कलाः यथा च रिग। सनिधपमगरिंइत्यादयश्च षट् मंद्रतार
प्रसन्नस्य कलाः। उक्तानलंकारान् समुदितत्वेन निगमयति। ते इति चतुस्त्रिंशदिति। इह हि ग्रंथे अलंकारः इति चतुस्त्रिं
शत्। अलंकाराणां सामस्येन कथनं प्राचीनैरपि अशक्यमित्याह॥ परंतु तेषामनंतत्वमिति। स्पष्टं। तथा च निःशंकः॥ इ

तिप्रसिद्धालंकारास्त्रिषष्टिरुदितामया॥ अनंतत्वात्तुशास्त्रेण सामस्येन कीर्तिताः॥ इति ७२ अलंकारनिवृत्तपणे प्रयोजनं
 कथयन्॥ गानसिद्धये तदभ्यासं विधत्ते॥ अलमेन इति॥ एते - - - - अलं समर्थाः॥ कस्मै रंजनलब्धौ स्वरगणारक्तिला
 भायचपुनः स्वराणां योवबोधः स्वतृपज्ञानं तस्मै पुनः वर्णगानां स्थाप्यादीनां यो व्यासः विस्तारस्तस्मै च॥ तत्तस्मादवश्यं
 अलमेतैलंकासरंजनलब्धौ स्वरावबोधाय॥ वर्णगव्यासाय च तदवश्यं पूर्वमभ्यस्याः ८०
 पूर्वआदावभ्यस्याः अलंकारा अभ्यसनीया इत्यर्थः॥ तथा च निःशंकः रक्तितामः स्वरज्ञानं वर्णगानां विचित्र
 ता॥ इति प्रयोजनान्याहु रलंकारनिवृत्तपणे इति ८० एवं मूर्च्छनाद्यलंकारांतान् ग्रामाधेयानि रूढ्यवक्ष्यमा
 णरागाणामपि ग्रामाधेयत्वात्तदविनाभावित्वेन पारंपर्यतो ग्रामाधेय - ग्रहादीनपि लक्षयति॥ स्वरआदिस्थइ
 ति॥ गीते रंजकस्वरसंदर्भत्वे रागादौ आ - - - उपक्रमेण लक्ष्यमाणः षड्वात्यन्यतमः स्वरः ग्रहादिष्टः कथितः

नितैः क्रमतः श्येनः स्थादिति शेषः॥ यद्यपि अंतर्गतैश्चैत्यष्टकत्वेन समेत्यपि युग्मसंभवंति तथापि क्रमत इत्युक्तेः॥ सरिगमा
 द्यानि चत्वारि युग्मानि यथा॥ सपा॥ रिधा॥ गनीमसा॥ इति॥ तथा च निःशंकः॥ श्येनः संवादि युग्मकः क्रमात्सरिगमाद्यैः स्थादिति
 दंडत इति॥ सार्वविभक्तिकस्तसिः ७५ हृदमानं लक्षयति॥ स्याद्द्रादमान इति॥ अस्मिन्नाद्यः अथेतिततः परंतृतीयः द्विती
 स्खलिते चतुः स्वराद्याविपरीतांतर्द्धयागतागतभृत्॥ प्राच्यप्राच्यत्यागा॥ ज्ञेया इतराः कलास्तद्वत् ७४ द्वित्रिचतुः
 स्वरककलाः प्रथमादिपुरः सराः क्रमे क्रमतः॥ तिस्रस्तिस्रः श्येनः संवादि दंडतः क्रमतः ७५ सागरिममरिगसा
 रिमगपपममरी॥ गपमधधमपगा॥ मधपनिनिपधमा॥ इति खलितः॥ १०॥ सरिसरिग - रिगमा॥ रिगारिमरि॥ गमपा
 गमगमपगमपध॥ मपमपधमपधनी॥ इति क्रमः॥ ११॥ सपा॥ रिधा॥ गनी॥ मसा॥ इति श्येनः॥ १२॥
 यः आद्यश्च इत्येकं कलेत्यर्थात् कलांतराण्यपि कथयति॥ सुक्तैकैकं पुनरिति॥ एक एकं त्यक्त्वा प्रथमतृतीयद्वितीयप्रथमस्वरूपा
 द्वितीयादयः कलाज्ञेया इत्यर्थः॥ यथा सगरिसारिमगरी॥ गपमगा॥ मधपम॥ पनिधपा इति॥ इति पंचसप्तसप्तत्रयोदशचमिलिताद्वा

र्थाः यस्मिन्निति विवेकः रागविवोधे प्रथमः ॐ सकल कलेष्कपनामक मुहुल सुरिस्तसोमना — — — रागविवो
 धविवेकः प्रथमज एवमनाग्निवृत्तः १ ॐ श्रीरामायनमः दक्षिणे लक्ष्मणो यस्य वामे तु जनकात्मजा ॥ पुरतो मारुतिर्यस्य
 तं वंदे रघुनंदनं १ एवं श्रुतिस्वरादीन् निरूप्य रागनिरूपणस्याः — सरेतत्र तेनुमेलौ प्रकाश्यंते मेलाश्च वीणया भिच्यज्यंते इ
 तिरुद्रवीणानिरूपणमाहौ प्रतिजानाति ॥ रागविवोधनहेतोरिति इह ग्रंथे ये मेलाः मिलंति वगैर्भवंति रागाय वेति त
 दाश्रयाः स्वराः संख्यानविशेषाः थाट् इति भाषायां ॥ रागविवोधनहेतोर्मया अभिधास्यंते तृतीयविवेके कथयिष्यंते ॥ तद्
 भिव्यक्तिनिदानं तन्मेलानां प्रकाशने आदिकारणं रौद्रीरुद्र संबंधिनी रुद्रप्रियेति यावत् । वीणा आहौ वर्ण्यते । रौद्रीति तस्यै
 दमित्यणिदिवाणिति डीपू १ ननु स्वरमंडलादावपि मेला अभिव्यज्यंते तत्किमस्या एव निरूपणनेत्याशंक्य अस्यास्तेषु
 तेष्वंगेषु तत्तद्देवताधिष्ठानान्महापातकनाशक तयोत्कर्षमाह ॥ शंभुरिति द्वाभ्यां । सा वीणा देवमयत्वात् देवप्रचुरत्वा

देवस्पष्टत्वादादृष्टमात्रापि महापापं ब्रह्महत्यादिकं हरति किमु तस्पृष्टेत्यर्थात् । अपि हरतीत्यपि भिन्नक्रमः । देवमयत्वमेवाह ।
 शंभुरित्यस्याः दंडः शंभुः शंभोरधिष्ठानाच्छंभुरुच्यते । आधारधेययोरभेदोपचारतः एवं गौर्यादिषु यस्याः तत्तु तंत्रिका गौरीपा
 र्वती ककुभः प्रसेवकः । वक्ष्यमाणः कहोइति भाषायां । सः रमापतिः पत्रिका ककुभादेर्भोगस्थानादातिशयहेतुर्लोहपट्टिकासा
 रागविवोधनहेतोरिह मेला ये मया भिधारयंते ॥ तद्भिव्यक्तिनिदानं वीणाहौ वर्ण्यते रौद्री १
 शंभुर्दंडो गौरी तंत्रितुर्यस्यारमापतिः ककुभः ॥ मापत्रिका विरंचिस्तुंबुवागीश्वरीनाभिः २
 मालक्ष्मीः । तुंबुअलावुफलं विरंचिर्ब्रह्मा । नाभिः वक्ष्यमाणलक्षणा तुंबुकीति भाषायां । सा वागीश्वरी सरस्वती । दोरकः
 नागपाशयुता तंत्र्याः बंधनरज्जुः सा अहिपः वासुकिः । जीवा वक्ष्यमाणलक्षणा जी ३ काली सरा इति वा भाषायां । सा इंडु
 श्वंद्रः सारिकाः वक्ष्यमाणलक्षणाः । ताः अर्कसूर्यः । तथा च शार्ङ्ग देवः । दर्शनस्पर्शने चास्या भोगस्वर्गपवर्गदे ॥ पुनी

तेविप्रहृत्यादिपातकैः पतितं जनं ॥ इडः शंभुरुमातंत्रीककुभः कमलापतिः ॥ इंदिरापत्रिकाब्रह्मातुंबं नाभिः सलस्वती ॥ दो
रकोवास्तुकिर्जीवासुधाशुदेरिकारविः ॥ सर्वदेवमयीतस्माद्दीणेयं सर्वमंगलेति ॥ सर्वदेवमयीत्युक्त्यायथासंभवमन्येषामंगा
नांप्रत्यंगानामपितत्तदेवतात्वमेव सूचितं ॥ ग्रंथांतरे तु सारिकाश्रेणेः सूर्यत्वं कीलकद्वयस्य अश्विनीसुतत्वं मेढकस्य राकल

अहिपोद्गारकइंदुर्जिवार्कः सारिकाश्ववीणासा ॥ अपिहरतिदृष्टमात्रादेवमयत्वान्महापापं ३
मपिसाक्षात्कथितं ॥ प्रकृतिः सर्ववीणानामेषा इति शार्ङ्गदेवोक्तेः विकृतेरन्यवीणाया अपि प्रकृतिवद्विकृतिरिति न्यायात्तथा
त्वमेव बोध्यं ३ न केवलं पापहारितया अस्याः श्रेष्ठ्यं किंतु धर्मादिचतुष्टयसाधनात्तमपीत्याह धर्मस्तयेतिसार्धद्वयेन
अकृषद्वन्यनेन ॥ अतयावीणया धर्मः पुण्यं फलं भवतीति शेषः कुतः अश्वमेधेतद्यागप्रकरणे ब्राह्मणाविति श्रुतितः ॥ ब्राह्म
णौवीणागाथिनौ गायतः ब्राह्मणो न्योगायेदिति श्रुतेः तयावीणया गानविधे गाननोदनात् ॥ तया इति उभयत्रापि संबध्यते ॥
सांगात्कर्मणः फलाचर्यं भावतियमइति वीणागानतृपांगवैकल्ये तु तत्त्वानि स्यादिति भावः ॥ अर्थसाधनत्वं तु वीणाप्रिये

आदिष्टपदमध्यपठितमपिग्रहः ॥ भ्यामपि संबध्यते ॥ प्रयोगबहुलः रुच्यापुनः पुनरावर्तमानस्वरः अंशआ
दिष्टः ॥ गीतिसमा ॥ रागाद्यपसंहारकः स्वरः ॥ न्यस्यते समाप्यते गीतमनेनेति न्यास आदिष्टः ॥ ननु अपन्या
स ॥ सानामन्येषामपिग्रहादिवत्तु सद्भावान्कथं त्रय एवेह लक्षिता इत्यत आह ॥ प्रतिरागमे
स्वर आदिस्थो गतिग्रहः प्रयो ॥ लंश आदिष्टः ॥ गीतिसमाप्तिविधायी न्यासः प्रतिरागमे तेस्कः ८१
सकलकलेकपनाम सोमकविहिते हिते ॥ ल्यबुडीनां ॥ प्रथमश्रुतिस्वरादेरागविवोधे विवेकोयं १
थ प्रतिपाद्ये पुत्रय एव एते अव्यभिचारेण संति ॥ अपन्यासादयस्तु गीतरवंडरूपायां ॥ ति
काचित्कलेन नेहते लक्षिता इति भावः ८१ सर्वमुक्तं विवेकानाम्नाग्रं थैकदेशावच्छेदव ॥ निगमय
ति ॥ सकलकलेति ॥ अयं श्रुतिस्वरादैः श्रुतिस्वरादिपदार्थज्ञातसंबंधी विवेकः विविच्यंते ॥ कपदा

धमेवेतिभावः ६ एवंश्रुतिस्मृतिबोधितत्वंनिगमयन्वीणावादनस्यशिष्टांगीकृतत्वादपिअंगीकारंविधत्ते। श्रुत्येति। संतः
संतोषाणांरहिकामुष्मिकसुरवानांयः पोषोवृद्धिस्तदर्थंवीणांतद्वादनंअलयंअनवरतंकलयंतुसेवतां। कीदृशीश्रुत्यास्मृत्या
दृष्टांअंतर्भावितव्यर्थतयादर्शितामितिज्ञेयं। रुद्रेष्टांरांकरप्रीतिकारिणीं। तथानारदादिभिर्जुष्टांसेवितां। आदिशब्देनस

इतिपुरुषार्थचतुष्टयसाधनमपिसाधिकाचसर्वाभ्यः॥ द्रुतकारिणीस्वरगतेः सा। भिर्मज्जुलतमरवा ६
श्रुत्यास्मृत्यांदृष्टारुद्रेष्टांनारदादिभिर्जुष्टां॥ कलयंतुलयंवीणांसंतःसंतोषपोषार्थ ७

रस्वतीतुंबरुगणादयोगृह्यते। वीणावादित्वंतेषांरुद्रस्यवीणानालंबीमहतीनारदस्यचेत्याद्युक्तेः ७ एवंवीणाप्रज्ञांसानिद्र
प्यप्रकृतोपयुक्तंतस्यासमुद्भूतलक्षणमाहसहतीनारदस्यचेत्याद्युक्ते तभिः। तत्रदंडंलक्षयति। अत्रवीणायांदंडः सार्धाः एका
दशमुष्टयोयस्यमानत्वेनसः तादृशःक्रियतेषट्चत्वारिंशदंगुलः कार्यइत्यर्थः क्रियतेइतिसर्वत्रसंबध्यते। अत्रदेवीसंसि
धमित्कपकम्यतिर्यग्यवोदरैः षड्भिर्निस्तपैस्यादिहांगुलमितिशाईदेवोक्त्यातादृशंअंगुलंज्ञेयं। तावच्चसुस्थिरदधदंतरा

षडंगुलोत्रपरिधिरित्यादिकयावत्स्यैवोक्त्यादंडस्यांतःपुष्कलत्वपरिधीचज्ञेयौ॥ वेणवःखादिरोवापिरक्तचंदनजोपिवा।
कांस्यजोवाभवेदंडः ३ जुःश्लक्ष्णोत्रणोभितइतिसंगीतराजकुंभकर्णोक्त्यापितादृशोदंडोज्ञेयः। कीलकरंध्रेलक्षयति। त
दुपरिदंडस्याऊर्ध्वअग्रभागेअंगुलपंचकंहित्वातावन्मानप्रदेशंत्यक्ताचलनपुनःपुनर्भ्राम्यमाणोयःशंकुःखादिरादित्ऊर्ध्वतं

सार्धैकादशमुष्टिर्दंडःक्रियतेऽत्रतदुपरिचहित्वा॥ अंगुलपंचकमेकरंध्रं
तिर्यक्कलच्छंकोः ८ ऊर्ध्वतंत्रीसरिवरवदपरंपष्ठंगुलेत्वचलशंकोः॥

त्रीबंधनकीलकस्तत्संबंधिरेकंतिर्यक्कतिरश्चीनरंध्रंक्रियते। तच्चरंध्रंचोभयतोमुखमितिशाईदेवोक्त्याउभयतोमुखंज्ञेयं
८ कीदृशंतत्तूर्ध्वतंत्रीसरिवरवत्। उपरितंत्रीछिद्रयुक्तंतिर्यग्रंध्रस्याप्युपरिरेकंदेवोर्ध्वतंत्रीप्रवेशायअपरंअ-
णुरंध्रंकार्यमित्यर्थः। अपरंद्वितीयरंध्रंतु। अचलःस्थिरोयःशंकुःचलशंकुदाढ्यायआकर्षकल्येहकालक-संबंधनाधारः
तत्संबंधिषष्ठंगुलेक्रियते। मध्येपंचांगुलानिपरित्यज्यवेष्टकार्यमित्यर्थः। कीदृशंतत्। तिर्यज्जात्रंतिर्यगेवनतुप्रथमं

ध्रुवत् । उर्ध्वतंत्री छिद्रयुक्तमित्यर्थः । कीदृशं तत् । एतदपि उभयतो मुखं ज्ञेयं । हे अपिरं ध्रेक निष्ठाग्रस्यो ल्येच ज्ञेयो । कीलोषडं
गुलदैर्धौ पृथुलशिरसो तत चलस्तगले बहु छिद्रो मुनिवचनात् । ज्ञेयः । एवं कीलावपिलक्षितौ । मेरुलक्षयति । तस्मादि
ति । तस्मात् स्थिरां कुच्छिद्रात् अंगुलात्परतः उर्ध्वमेद्रकः । उर्ध्वतंत्रीका धारो मेर्वारव्यः क्रियते । तच्छिद्रादंगुलमतिक्रम्य

तिर्यङ्मात्रं तस्मान्मेद्रक उर्ध्वंगुलात्परतः ९ तुंबंतदधो गुलतोऽष्टाविं

शत्यंगुलांतरेणान्यत् ॥ नाभिद्वयं सप्त तं सच्छिद्रं त्र्यंगुलोच्चततं १०

अनुमानेन दंडपृष्ठमध्ये उच्चो मेरुः स्थाप्य इत्यर्थः । अत्र करोति कुरु करे गुरु मेकमयो धनमिति । वत्स्थापनार्थः । सच व
क्ष्यमाणककुभलक्षणानुसारेण दंडात्त्रयवन् नृनृगुलोच्चः चतुरंगुलविपुलश्च ज्ञेयः ९ तुंबेलक्षयति । तुंबमिति ।
तदधः मेरोः अधोभागे अंगुलतः परमिति शेषः । तुंब अलावुफलं प्रथममिति शेषः । क्रियते । अनुमितान्मेर्वधो

णवीणागानरुचिनाराज्ञा वैणिकायवीणीतदादनं शिल्पं कौशल्यमस्येति वैणिकस्तस्मै अर्थः धनं द्रुतं संपादियते प्रसिद्धमेतदि
त्यर्थः । वैणिकायेति शिल्पमिति ठक् । कामसाधनत्वं तु । तस्माद्गायंत इति श्रुतेः तया वीणया गायतः गातुः पुंसः कामः स्त्रीभोगः स्फु
टः लोकप्रसिद्धः मोक्षसाधनत्वं तु । वीणावादनतत्वेति । वीणावादनतत्त्वज्ञः श्रुतिजातिविशारदः ॥ तालज्ञश्चाप्रयासेन मो

धर्मस्तयाऽश्वमेधे गानविधेर्बाह्मणाविति श्रुतितः ॥ वीणाप्रियेण राज्ञा र्प्यते द्रुतं वैणिकायार्थं ४

तस्माद्गायंतमिति श्रुतेस्तया गायतः स्फुटः कामः ॥ वीणावादनतत्वेति याज्ञवल्क्यस्मृतेः स्मृतो मोक्षः ५

क्षमार्गसमृद्धिर्इति याज्ञवल्क्यस्मृतेः मोक्षस्मृतोक्तः ५ इति पुरुषार्थानां यच्चतुष्टयंतस्य साधनमपि संपादिका च =
सारुद्रवीणा अपिश्वार्थे । प्रकारांतरं द्रव्येनापि अस्याः श्रेष्ठ्यमाह ॥ अधिकाचेति । सा सर्वाभ्यः अधिका च सा इति इहापि संबध्यते
हेतुगर्भविशेषणद्वयमाह ॥ द्रुतेति मंजुश्रुतिस्वरज्ञानं भवति । सारीरहितायां तु चिरकालेनेति भावः । मंजुलतमः अतिवायि
तकोमलो रवो ध्वनिर्यस्यासासारिभिरित्यत्रापि संबध्यते । यथा सारीवीणाया नादेमाधुर्यं न तथा न्यवीणाया इति लोकप्रसि

तथामेरोः मेढकात् किंचित् त्रयवमात्रं उच्चः कस्मिन् प्रदेशे उच्च इत्यत्राह स्वदक्षिणेति। स्वस्य वादकस्य दक्षिणं दक्षिणहस्ते गंयतु तुरीयतंत्रि
कायाः उर्ध्वं चतुर्थतंत्र्याः स्थानपदं तत्र उच्चः तथा च उच्चात् उच्चा नि उच्चोच्चा नि अन्यानि त्रीणि पदानि यस्य सः। तत्र चतुर्थतंत्रिपदापे
क्षयात् तुरीयतंत्रिपदं किंचिदुच्चं ततो द्वितीयतंत्रिपदं किंचिदुच्चं ततो प्रथमतंत्रिपदं किंचिदुच्चमित्यर्थः। तथा चतुर्भिरेयः पत्रैः लोह
पत्रिकाभिः सहिताः सचतुरयः पत्राः तादृशाः मूर्धांशः उपरिभागा यस्य सः। लोहपत्राणि च लाक्षासंस्त्रिष्टानि मध्ये कूर्मपृष्ठं न तानि क

मेरोरुच्चः किंचित् स्वदक्षिणतुरीयतंत्रिकास्थाने॥ उच्चोत्रान्यात्रिपदः सच

तुरयः पत्रमूर्धांशः १२ दृढवेणुजा जीवोऽथ सारिका मेरुकुम्भवद्विपुलाः॥

कुम्भोच्चलांतर्गतानि च ज्ञेयानि। एवं पत्रिका अपिलक्षिताः १२ तथा दृढवेणुजाः पक्षवंशलगुडवा अ अणवः अल्पीयस्यो जीवाः
तंत्रिपत्रिकयो रंतर्गताः तयोः संश्लेषे संदेहकारिण्यः नादातिशयहेतवः कलारव्यायस्मिन् सः एवं जीवा अपिलक्षिताः। सा
रिकाः लक्षयति। अथ सारिका इति। सारिकाः लोहादि नलिकाः गृध्रवक्षोस्थिनलिका यद्वा तच्चरणास्थिजाः आयस्यः =

कांस्यमय्यो वानलिकाः सारिकाभिधा इति निःशंकोक्तेः उपचारात्तु तदाधारभूताः काष्ठादिनिर्मितपट्टिकाः दंडपृष्ठस्थिता लाके
उच्यंते सारि इति भाषायां। ताः मेरुकुम्भवद्विपुलाः क्रियंते। मेरुकुम्भाभ्यां विस्तारसमा इत्यर्थः। ताश्च यथा तंत्रिं न स्पृशंति तथा
दग्धवस्त्रमिश्रितेन सिक्थकेन दंडे श्लेष्मया इति ज्ञेयं पट्टिकां लक्षयति। एकादशेति। पट्टिकाकादिकाष्टनिर्मिता दंडपृष्ठस्थिता प
ट्टिका एकादशांगुला क्रियते। कीदृशी लघूनां पूर्वापेक्षया इत्यनां सारीणां यः द्वापरिमाणमस्येति द्वाकस्तस्य क्षमायोग्या

एकादशांगुलालघुसारी द्वाक क्षमापट्टी १३ तुंबाग्रमनुगताया वै धार्थदोरकास्त्रिदृढाः॥

द्वालघुसारिकाः स्थाप्यं त इत्यर्थः। द्वाक इति संख्याया। संज्ञासंधेतिकन् १३ पुनः कीदृशी पट्टी। तुंबाग्रं अनुद्वितीयं तुंब
वृंतभागं लक्ष्मीकृत्य गताया दंडपृष्ठे अनुमानेन स्थापितं द्वितीयतंत्र्यं ता इत्यर्थः। यथा तुंबं नो लंघयेत् तथा दीर्घसारी सन्निधौ स्था
पितेति यावत्। दोरकान् लक्षयति। बंधार्थमिति। दोरकाः कार्पाससूत्रेण वा निर्मिताः रज्जवः त्रिगुणाः त्रिदृढाः क्रियंते दृढाः सा
र्धं हस्तमिताश्चा ज्ञेयाः। अवशिष्टं लक्षयति। तुंबा इति। तुंबादिबंधनं तुंबनाभी तंत्रिबंधनं आदिर्यस्य कर्मणः तत्तुलोका

क्रियते। तत्र बंधनं यथा हि गुणं दृढास्नायु मयी तं त्रीं लघु लोह कीले न सह दंडाधस्तरं ध्रे प्रवेश्य अवष्टभ्य च ततस्तं दंडाधः श्लिष्ट
नाभ्याः छिद्रे तु बाग्र छिद्रे वप्रोतां तु बांतर्गत वेणुशक लादौ निबध्य युक्त्या यावद्वटबंधं तु बंधामयेदिति बंधनं हि क। तं त्रीबंधनं च
यथा। ककुभ कील निबध्यैक प्रांतायास्तं च्याः अपर प्रांतं दोर काग्रे निबध्य दोर क तं त्रीसंधिं रज्वंतरेणाकृष्य दोर केण तं त्रीसहि-
तं दंड पृष्ठं विश्वतुर्वा अग्रे अग्रे संवेष्ट्य ततः दोर क प्रांतं तं च्याः अधोभागेन वेष्ट नानामुपरि नीत्वा आकर्षणं रजु कृत छिद्रेण प्रवेश्य
तुंबादि बंधनादितु लोकात्स्याद्रुद्रवीणेति १४

दोर कं यावद्वटबंधं आकृष्य वेष्टनं यथा यथा आकर्षयेत्तु उपरितन चतुर्थं तं त्रीबंधने तु तस्या एक प्रांतं ककुभ कीले निबध्य
द्वितीयं प्रांतं चलरांकु छिद्रे ध्वं गतरं ध्रेण दंडांतर्गत चलरां कोर्मध्यं ध्रे युक्त्या प्रवेश्य ग्रंथयित्वा चलरांकुं तं त्रीदार्ढ्यं यावद्
द्रामयेत्। ततः स्थिररांकु निबध्य वक्रलोह कील कं चलरां कोर्गल छिद्रेषु अन्यतमं ध्रे अवष्टभयेत्। तेन चलरां को स्तेर्यं भव-
ति। एवं लोकत एव कील तक्षणं तं त्रीसंधानादि च ज्ञेयं। एवं लक्षितं रुद्रवीणां निगमयति। स्याद्रुद्रवीणेति। क्रियत इति सर्वत्र

भागात् अंगुल मतिक्रम्य एकं तु बंधं स्थापनीयमित्यर्थः तद्वंधनक्रिया त्वग्रे वक्ष्यते। अन्यत्तु द्वितीयं तु बंधं अष्टाविंशत्यंगुलांतरेण
क्रियते। अष्टाविंशत्यंगुलान्यतिक्रम्य एकोनविंशत्तमं गुलं स्थाप्य तद्वत्यर्थः। नाभिलक्षयति। नाभिद्वयमिति। नाभी तु बंधं तभा-
गच्छेदं श्लिष्टे काष्ठादि निर्मित चक्रिकेतयोर्द्वयं स - दृढं अतिवर्तुलं स छिद्रं मध्ये उर्ध्वं धो मुखं ध्रुवं च्यंगुलं उच्चं उद्धृतं चतत्
ककुभोऽङ्गुलमुच्चश्चतुरंगुलदीर्घमसृणशिरः॥ वीणादंडांतर्गतदंडोऽधः पक्ष उत्कीलः ११

ततं विस्तृतं च तादृशं क्रियते। तेन अधोभागांतर्गतं तं मध्यकुरोर्ध्वं भागांतर्गं पूर्वपश्चिममुखं गते च ज्ञेये १० ककुभं लक्षयति।
ककुभ इति। ककुभो दंडाधो भागाग्रगतं तं त्रीबंधनाधारभूतं काष्ठशकलं। एवं क्रियते। कीदृक्। अङ्गुलं उच्चः वीणादंडादंगुलद्वय
मुच्छितः। तथा चतुरंगुलं दीर्घं लंबं च तत्तु विपुलं विस्तृतं च तादृशं मसृणं श्लक्ष्णं शिर उपरि भागो यस्य सः तथा वीणादंडांतर्गतः
वीणादंडस्य मध्ये प्रविष्टः दंडो यस्य सः। सोऽस्य दंडः पंचांगुलश्चतुरंगुलो वा ज्ञेयः तथा अधः दंडानुसारिणो पार्श्वभागयोः पक्षौ
पक्षिपक्षाकारौ उद्धृता वयवौ यस्य सः। तथा उत्तु उद्धृताः कीलाः तं त्रीणां बंधनाधारभूताः त्वस्वलोहशकवो यस्मिन् सः ११

द्वयोयाभ्यः तादृश्यः सार्यो भवन्तीति शेषः । यत्र पूर्वमेव स्थापिता अधिकसारीकत्वात् सारीचालं विना सर्वरागोत्पत्तिः ॥ सा अखिलरागमेलेत्यर्थः
वज्रधार इति भाषायां ॥ १६ ॥ सा अन्याद्वितीया एकरागमेला । सा का । यत्र इमाः सार्थः रागव्यक्तेयपरिणियतरागप्रकाशनार्थमुद्भूयन्तीति
तत्तत्स्थानादुद्धृत्य स्थानान्तरस्थाप्यन्त इत्यर्थः । किं स्थानत्रयेऽपि नेत्याह । यथा हं यथा योग्यं । तेन शुद्धमेलायां तु मध्यतारस्थानयोरेव सा
रीचालनं । मंद्रस्थाने तु अधिकसारीस्थापनया तच्चालनं नैव । मध्यमेलायां तु मध्यस्थाने धैवतनिषादयोरेव सारीचालनं । तारस्था
सान्यायत्र यथाहरागव्यक्तेयमुद्भूयन्तीति ॥ अथ शुद्धमेलवीणे हलक्ष्यमनुलक्ष्यते प्रथमा ॥ १७ ॥
नेतु सर्वत्रापि । सर्वस्मिन् मंद्रस्थाने अपंचमं च मध्यस्थाने अधिकसारीस्थापनया तच्चालनं नैव । अतः परं शुद्धमेलां लक्षयितुं प्र
तिज्ञानाति । अथ शुद्धेति । पूर्वोद्दिष्टा मुरवा शुद्धमेलवीणा इह लक्ष्यं अनुवीणाया लोकस्थितिं अनुसृत्य लक्ष्यते । यद्वा लक्ष्यप्रधा
नानि रास्त्राण्येतानि मन्वत इति शार्ङ्गदेवोक्ते ॥ १ ॥ १७ ॥ ॥ तल्लक्षणमेव सोपपत्तिकमाह ॥ स्थाप्यामेरोरित्याद्यार्याभिः
षड्विंशतिसंख्याभिः । इह अस्यां शुद्धमेलायां मेरोर्ध्वं च तस्रः तंत्रिकाः स्थाप्याः — तुर्भेदोरकैः कीलद्वयेन च पूर्वोक्तरीत्या

संबंधाक्रियादीपकमलंकारः १४ एवं सामान्येन रुद्रवीणां लक्षयित्वा तद्विशेषान्वक्तुं प्रतिजानाति । उक्तव्रितिसपाद आ-
 र्यया । अत्र अस्मिन्प्रकरणे सारुद्रवीणा शुद्धमेला मध्यमेला चेति द्विधा उक्ता । अथ इति चार्थः । सापि द्विविधापि पुनः एकैकं प्रत्ये-
 कं द्विविधा तत्र तयोरवांतरभेदयोर्मध्ये एका अखिलरागमेला एकरागो विशिष्टराग संबंधी मेला यस्यामित्यर्थः । शुद्धमेला अ-
 खिलरागमेला । इत्येकः । शुद्धमेला एकरागमेला इति द्वितीयः । मध्यमेला अखिलरागमेला इति तृतीयः । मध्यमेला एकरागमे-
 ला उक्ता त्रयं शुद्धमेला मध्यमेला इति सा द्विधा सापि ॥ पुनरेकैकं द्विविधा तत्राखिलरागमेला ॥ १५ ॥
 अपरैकरागमेला तत्राद्याभेदयोरवांतरयोः ॥ स्थानत्रयेऽपि यत्राखिलरागाहं स्वराः सार्यः ॥ १६ ॥
 ला इति चतुर्थे भेदः । तत्र । यथोद्देशं लक्षणं कर्तव्यमिति न्यायात् यद्यपि शुद्धमेला मध्यमेला प्रथमं लक्ष्यं तथापि अवांतरभेदौ अल्पवक्तव्य-
 तात् सूचीकटाह न्यायेन प्रथमं लक्षयति ॥ तत्राद्येति ॥ तत्र तयोरवांतरभेदयोर्मध्ये आद्या अखिलरागमेला सा इत्यर्थात् ॥ साका-
 यत्रयस्यां वीणायां स्थानत्रयेऽपि मद्रमध्यतारस्थानेष्वपि अखिलरागाहः सर्वरागप्रकारानयोग्याः स्वराः शुद्धा विकृताश्च षड्जा

मात्रयोगो ज्ञेयः ॥२०॥ एवं मंत्रांकेः सकृत्सकृद्भाजे एकैकांकरूपस्य लब्धस्य योगे योग्यान्मूलपंक्तिभेदानाह । कमतइति । चतुर्भे
दादिभेदे रंशांके भागे यलुब्धं न क्रमतो त्यात्तु यो दिषु योज्यः । पंचभेदे नष्टे चतुर्भेदांशांके भाजिलब्धा एकांकाः एकीकृत्य मूलपंक्तेरं
त्या चतुर्थे योज्याः त्रिभेदांशांके मूलपंक्तेरं त्या तृतीये द्विभेदांशांके मूलपंक्तेरं त्या द्वितीये योज्याः चतुर्भेदे नष्टे त्रिभेदांशांके भाजिने
लब्धा एकांकास्तन्मूलपंक्तेरं त्या तृतीये योज्याः द्विभेदांशांकेः तदं त्या द्वितीये त्रिभेदे नष्टे द्विभेदांशांकेः तदं त्या द्वितीये योज्याः द्विभे
रक्ष्यं तथेव शेषं यथा तु तद्योगतोति मे न भवेत् ॥ समतो न तस्यैवैकस्वरभेदावसिते ॥२०॥ क्रमतो त्या द्वि यो दिषु लब्धं योज्यं च
तुर्भिदादिभेदैः ॥ भागे रंशांके रंते शेषपातं तथैकोनं ॥२१॥ ॥२१॥ दनष्टे एकभेदांशांकेः एकांकरूपैर्भाजिने लब्धा एकांकाः तन्मूल
पंक्तेरं त्या का एव योज्या इत्यर्थः ततः षडं रंशांकां कमात्रे न संभवति अत इति शेषं सर्वां विशिष्टं एकैकोनं कृत्वा अंते मूलपंक्तेरं त्यांके योज्यं
तथा चार्थः परं आद्यतः यत्र रंशांकां पातो न भवति तदप्यं कजातं एकोनं कृत्वा पूर्ववदं ते योज्यं ॥ तत एतादृशो नष्टमेल इति कथनी
यं अत्रोदाहरणं त्रिभेदमेल प्रस्वारि पंचपंचाशदधिकं शतस्य पूरणं मेलरूपं कीदृ गिति प्रश्ने तत्संख्याया ॥१५५॥ प्रथमं रंशां
कांके तीव्रं द्यमेल बोधकं स्त्रिपंचाशदधिकं रूपः पाल्यते शेषं व्याधिकं शतं ॥१०२॥ तस्मिन्नपि द्वितीयः रंशांकांके तीव्रतरं र्याद्य

मेलबोधकः त्रिपंचाशदंकरूप एव पुनः पाल्यते शेषमकोनपंचाशत् ॥ ततः शेषभिदाद्यातीव्रतमश्चेति भेदाद्यास्तयश्च तारोष्ठे च
३।४।८॥ इति मूलपंक्तिर्लिरव्यते ॥ ततो प्रथमं द्वादशांकां व्यतिरिक्ते दृष्टमिदं मूलपंको दृष्टस्य चतुरंकरूपसाधारणस्य भेदात् ॥ उ
र्धादष्टांकादधोऽधः स्ते स्त्रिभिरंतरादीनामष्टांके द्वाभ्यां तीव्रतममृदुपयोः षडंकाभ्यां तीव्रधतीव्रतरधयोः द्वाभ्यां त्र्यंकाभ्यां चैवो
नपंचाशदूपे ४९ ॥ शेषे सकृत्सकृद्भाजिते सर्वशेषं सप्तंकाः ७ लब्धा अपि सप्त एकांकाः ततः द्विभेदांशांके भाजिलब्धा सप्त एकां
काः मूलपंक्तेरं त्या द्वितीये चतुरंके योज्यं ते शेषः सप्तंकास्तु एकोनपंक्तेरं रूपः संनंते मूलपंक्तेरं त्यांके योज्यं ते ततश्च त्रयः एकादश
चतुर्दश चेति ३।९।१४। नष्टमेल रूपं कथनीयं अत्र द्वाभ्यामेव त्र्यंकाभ्यां भागो युक्तः त्रिभिस्त्यंके श्वेद्वागो गृह्यते तर्हि स
सर्वशेषं चतुरंके स्यात्तु लब्धा श्वाष्टौ वेकांकाः स्थुः ततश्च पूर्ववद्योजने क्रियमाणे त्रयो द्वादशा एकादशोति ३।१२।११। क्रमहा
नेरशास्त्रीयता प्रसज्यते तत्र स्तथा शेषं न वस्तुाप्यं । एवमन्यथादिभेदप्रस्तारनष्टमध्ये वमेव ज्ञेयं ॥२३।७॥ अथो दिष्टं द्वाभ्या
माह । यद्देहादीति । उद्दिष्टं उद्दिष्टस्वरूपं सत्संख्याविषयेन पृष्टं मेलनरूपं यद्देहादियो भेद आदि र्यस्य तादृशं वर्तते इति शेषः
तद्देहाद्येव स भेद उदादियस्य एतादृशमेव मूल ऊर्ध्वमुल्लेख्य ऊर्ध्वलेखनीयं मूलपंक्तिरप्युद्दिष्टप्रथमभेदादिः सती उद्दि

एषं केसुर्ध्वलेखनीयेत्यर्थः ततः किं तत्राह। एकोकैरिति अस्योद्दिष्टपंक्तिरूपस्याभिदाः साधारणाद्यन्यमभेदाः मूलान्मूलपंक्तिसाधा-
रणादिभेदेभ्यः यावद्विरेकांकैर्वृद्धाधिकाः तावन्तः प्राच्यप्राच्योशांकाः लभ्येरन्मूलव्याभवेयुः। कथं नष्टवत्। नष्टेन तु ल्यन्ततश्च

कुल पत्र सं. ८७

ततः परं कर्तव्यमाह॥ प्राच्येति। प्राच्यप्राच्योशांकैर्यज्जातीकं नष्टपंचभेदचतुर्भेदादित्यंततः पूर्वपूर्वयेचतुर्भेदत्रिभेदादीनां अं-
शांकास्तेः शेषशेषसकृत्सकृद्भाज्यं। एकेकवारिमेवहरणीयं। कीदृशोस्तेः। दृष्टाभिदः तादृशमूलपंक्तौ दृष्टात्साधारणादिभेदान् अ-
धोधस्तेः तत्र हेतुमाह अप्रथमेस्त्रिस्तोर्ध्वो कव्यतिरिक्तैः साधारणाद्यधः स्तेष्वपि विशेषमाह। लब्धयोग्यहेः वक्ष्यमाणलब्धयो-
गोयोजनंतदस्यास्तीति लब्धयोगीभूतपंक्तिस्तु भेदः तस्याहेः स्तज्जातीयैः साधारणाद्यंशांकैः भाजनसंभवेपि चेत्तलब्धमूलपंक्तौ
प्राच्यप्राच्योशांकैः शेषशेषसकृत्सकृद्भाज्यं ॥ पृष्टाभिदो धोधस्ते प्रथमे लब्धयोग्यहेः ॥ १९ ॥
तीव्रतममादिभिर्योज्यते तर्हि तीव्रतमेमाद्यधोधः स्तेरित्यर्थः ॥ १९ ॥ यत्र निःशेषमंशांकपतने तत्र शेषरक्षणीयंतदपि च सविशे-
षमित्याहरक्ष्यमिति ॥ शेषतया रक्ष्यमेव रक्षणीयमेव एवशाब्दो भिन्नक्रमः यथा तु येन प्रकारेण तु अंतिमे मूलाकपंक्तेरत्यांकेन
द्योगतो वक्ष्यमाणेन एकोनशेषयोगेन अवसिताववसाने अंत इति यावत्। पूर्वण समता उन्ता च एकस्वरभेदता च न भवेत् ए-
कोनशेषस्यांत्यांके मेलने यथा त्यभेदः पूर्वभेदेन सहा भिन्नः ततो न्यूनो वा पूर्वभेदो यस्य स्वस्य ते स्येव भेदो वा न स्यात् तथा वि-
चार्य शेषरक्षणीयं अन्यथा शास्त्रीयता स्यादिति भावः मूलकपंक्तेरत्यांकात् पूर्वेष्वपि एवमेव समता न तेषां दिवि चार्थलब्ध

सं० दो०

ललितोविभासभेदइति। विभासस्य भेदस्तत्तुल्योन्योललित इत्यर्थः। अथं तु देशीकारमेले प्रभाते ३ श० ५। ६। ९ क० श० २ क० रा० क०
७। ६। श० ४। ३। श० २। १ यस्मिन् ३ श० ५। ६। ९ क० श० १ क० दो० ह० ७। ध० ६ ध० श० ४ ध० ३। ध० श० २। ध० १ ध० यस्मिन् १। वि० रा० ध० ३। ध०
श० १ वि० ७। मृ० ध० ६। मृ० ध० श० ६ मृ० ६ मृ० नेम्यं ७। मृ० १। २। ३। ३। ३ श० ४। वि० ४। ३। ४। ३। २ वि० श० ३। दो० ॥ ४०॥ ४ आदो० ४

ललितोविभासमेदो॥ ग० पधसै० गंरिनिध० मग० रिस० ग० पधसै०
सैनिध० मेगरिसै० सैरिगे० सैनिधिं० धंधंनिसरिगग० मैमगमगरि०
गे॥ ४९॥ ममगरि० गपै० ध० निधे० नैनिधपमगरिस० ० सैरिगे० सैनि
धे० ध० मनिधुमूगुरिसूविंधू० धंधंनिसरिगग० ॥ ० ॥

३२११ पमं ३१५१ पं० क० दृ० रा० दृ० रा० वि० ७ दु० दु० ४ दु० ३ रा० २ रा० घ० ३ घ० रा० पमं ३ कि० रघ० ३ रा० घ० रा० वि० ७ म० घ० ६
म० घ० रा० ६ म० घु० मध्यमांता ४१ ७ ६ प्र० २ प्र० १ प्र० ७ म० प्र० ६ म० प्र० रा० ६ म० म० ने० १ ७ म० ३ १ २ ३ ३ रा० १ ७ १ १

५१५६। आ० ६। घ० ३। घ० ह० ३। घ० २। घ० श० २। ३। आ० चि० ३। २। आ० २। घ० ३। घ० ३। २। आ० घ० ३। घ० दो० ३। २। आ० घ० ३।
प० ३। ५। ३। ५। ६। ३। क० २। क० २। क० ॥ ६६। ३। क० ३। क० २। क० ३। क० ३। प० ३। ललितासारिणीति ॥ ॥ इयंतु पूर्वोक्ते मालवगोडीये
मेले प्रसातकाले ॥ ३। २। ३। ४। घ० ५। घ० ३। २। आ० ३। आ० २। आ० घ० ३। घ० ७। म० घ० श० ३। २। ३। प। आ० ४। ३। घ० २। घ०

पथध्वजगगरे० रिगुगगिरिससस्रिगंगगिरिसस ॥ गपगपध ।
 संधसंरिसरिं ॥ ६६ ॥ संगेरिसं ॥ ललितासरिगम । पगगिरिसैनिं०
 सरिगपुमगरिगरिस ॥ गमपगमधुनिसंरिनिधम । गरिससनिं

३।२।३।पञ्च ३।४।४।३।४।६।आ० ७।३ क० घ० २क० घ० ७।६।४।३।घ० २ घ० २।३।७।मृ० श० ॥ ४॥

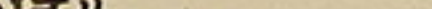
स० बी०

[illegible]

रिस० सगम॥ प० पपमु० मप०० पं० मंग० रिस० स० ग० मपनि० गै० रिसै० निसै० सनिध
प० म॥ ५२ गै० रिस० पंनि० स० धनाश्रीगमपपमगस० पपुमगस० सप० मप० पुमगस०
गसगमपनिपनिसै० सै० निपमगस० गै० मप० मूयनिधा ५३ निसै० गै० निपमगस०

श० ४ प्र० ५ श० ५ नै० १ ४ १ ३ १ ३ पञ्च १ ३ १ ३ ४ १ ५ १ ७ १ ५ १ ७ १ ३ क० श० ३ क० नै० १ ७ १ ५ १ ४ १ ३ १ ३ पञ्च ० ३ हो० ४ १ ५ १ श०
४ प्र० ५ १ ७ १ ५ १ ५ २ ७ वि० ३ क० १ ३ क० नै० १ ३ क० १ ७ १ ५ १ ४ १ ३ १ ३ पञ्च १ १ १

१।३।९३।४।५।६।७।८।९ क० श० ५ श० २।३ क० १३ क० ७।९ क० ७।२ क० १३ क० ७।३।क० १३ क० ७।९ क० ७।५
७।५।९। क० ७।५।६।२।५।६।२।५॥ ॥४।३।५।६।२।६।२।९।५।श० ५।३।क० श० १३ क० प्र० दु० २ क० दु० १३ क० प्र० दु०
१३ क० दु० १३ क० प्र० दु० १३ क० दु० १३ क० प्र० दु० अत्रयथायथा आवृत्तिबाहुल्यं ॥ ॥ आवृत्तिबाहुल्यं तथातथारसः ॥
आर्याछंदोनुरोधेन तु संक्षिप्तं एवमेव जातीयके अन्यत्र पुरतः ॥ ७ प्र० १ प्र० १४ प्र० १२ प्र० १३ १५ श० १४ प्रदु० १५ दु० १४ प्रदु०

सगस। गमपमपनिसं० ध० गैसंनिगंसै ॥ निसंनिगंसै निसंनिपनिपसंनिपमगमगमगप
मग ॥ ५४ ॥ मगपमगमगसप० धगं० सै० गैसैगंसै गैसुनिपुमुगुसप० भूपमु ॥ पमु पनिपनिसं०
गंसुगं निपुसुगुससप० ॥ ५५ ॥ गमुपुनि सप० नि ॥

५ दु० १४ दु० १४ प्र० दु० ५ दु० ४ प्र० १ दु० ५ ७ १ ५ ७ १ ५ ७ १ कं० १२ क० दु० १३ क० प्र० २१ क० दु० ९ क० प्र० दु० १२ क० दु० १३ क० प्र०
दु० १२ क० दु० १३ क० प्र० दु० १२ क० दु० १३ क० प्र० दु० २१ क० दु० १३ क० प्र० दु० ७ प्र० ५ प्र० ४ प्र० २ प्र० १ १ ५ प्र० १५ प्र० ४ प्र० १५ प्र०
७ प्र० १३ कं० १५ श० ७ प्र० ११ ॥

श.खो.

[illegible]

सं. गुं. मूं. पं. मं. गुं. रिस. गुं. रिं. निं. सं. यं. नि. सं. यं. सुं. नि. य. म. ग. मु. ॥ य. म. गुं. रिस. ॐ. स. य. म. प. ग. मु. य. म. गुं.
रिस. ०. गु. रि. नि. सं. यं. निं. नि. पं. स. ६३ ५६ मे. र. व. ए. ष. थं. निं. स. निं. रिं. ॥ स. ०. थं. निं. स. थं. थं. मूं. मं.
ॐ. निं. स. ०. म. गुं. रिं. स. ॐ. स. गुं. ॥ म. थु. मूं. य. थ. म. थु. म. गुं. रि. रिं. स. ॐ. म. थ. ये. नि. ॥ ॥ ॥

ॐ मृ० २ दोलन द्वयं श० १ श० ६ मृ० वि० श० ० मृ० घ० १३ घ० श० ६ मृ० क० ५ मृ० १४ मृ० आ० श० ४ मृ० १६ वि० मृ० श० ० मृ० १३ श० ४
१२ आ० घ० श० २ दो० ६ श० १३ यमं १३ ३ य० श० ४ ५ आ० ४ आ० ५ घ० ६ घ० श० ४ ५ आ० ४ ३ य० श० २ २ दो० श० १३ य० १४ ६ क० ११

[illegible]

मैमगमगरिं गमैध० मैगग० रिसे ॥ ५० ॥ जैताश्रीः सगरिसं० गप० ॥ मुमग० रिस० धम० पग० रिस०
 धमगरिसु० म॥ गरिस० ग० रिसु ॥ गं ॥ गंमपनिरु० ग० रिस० नि० सै० संनिधयं० मु० संनिधसं ॥ ५१ ॥
 निधय० ॥ मु० निधय० मु० गमं० निध० ध० मु० गरिस ॥ धं निरुसगुगमुं ॥

२ क० १३ क० श० ७ य० श० ९ क० दो० श० १३ क० ७ १ ६ ५ १ श० ४ य० श० ९ क० ७ १ ६ १ ९ क० ७ १ ६ १ ७ १ ६ ५ श० ४ य० श० ७ १ ६ ५ १ श०
१४ य० श० ३ ४ दो० श० ७ १ ६ ५ १ श० ४ नि० इ० य० आरक्यैव हत्या ॥ ३ १ २ १ १ पद ६ म० ७ म० य० श० ९ १ ३ भा० १ २ ४ आ० वि० भी० १ ३ अ० ॥ ३

रा. वी.

०४।३ अनु०।४ श०।७।६।५ घ०।४ घ० ह्यं०।४ घ०।३ घ०।४ श० रे०।४।३ प्र०।४ दो०।३ दु०।३ दु०।३ दुतिः पम।३।३।२ स्य०।४।३ आ०
१२।३।३।३ आ०।४।३ अनु०।५०।४ श०।४ घ०।३ क० दो०।७ घ०।६ घ० श०।५ घ०।४।३ प्र०।४ दो० श०।३ दु०।३ दु०।३ दु०।३ पम।३
१२ स्य०।४।३ आ० रे०।३ घ०।३ घ०।३।३ आ०।४।३ अनु०।४ श०।४ घ०।३ क० वि०।७ घ०।६ घ०।७ आ० घ०।३ क० घ० ह्यं०।३

मगुम० निधैपमैगम० मगुमैगुरिसु ॐ सरि॥ मगुरिससगुमगु ॥ ५० ॥ म० मसं सैनिधै० घैममगुमै०
गुरिसु ॐ सरि॥ मगुरिससगुमगुम० मसं सैनि ॥ धैधनिधै० धैधैसं० निधैनिधुमैगगैपु
मगमगुरिसै ॐ सरि॥ ॥ ६० ॥ सै० गम० गेरिगरिपुपैपुम० गुरिस ॐ स००

१७ घ० ६ घ० श०।६ दो०।६ दो०।३ क० आ० ७।६ वि०।७।६ आ० ४।५ घ०।३ घ०।३ दो०।३ दो०।५ आ०।४।३ आ०।३ घ०।३ घ०
नेम्य।३।२ स्य०।६०।३ वि० श०।३।३।४ श०।३ घ०।३ घ०।३।३।५ आ०।५ दो०।५ घ०।४ आ० श०।३ दु०।३ दु० पमं।३ वि० श०॥ ॥

इ।४।५ वि० श०।७।६।६ दो० श्या०।५ अनु०।५ वि० श०।४ आ० श०।३ दु०।३ दु०।३ दु० श०।३ श०।३ दु०।३ दु० पमं॥ तोडीतुगरिये
ति॥ इयंतु अस्या एवमैले। संगवे।३ क० द० श०।३।३ क० द० श०।३।३।३।३।३ आ०।५।६ घ० श०।३ क० द० श०।३।३।३ क० द०
श०।३।३ श० पमं॥ ३।३।३ वि०।४।५।४।७।६९॥ ७।६ आ० वि० वि० ५ क० श०।४।३ क० द० श०।३।३ पमं ३ क० द०

गमपै० निधैपुपै० म० गुरिसु ग० रिसु ॐ तोडीतुगै० रिगै० रिस० सरि॥ पमु० गै० रिगै० रिस० ॐ
सरिगैगमनि॥ ६३ ॥ निधैपै० मगै० रिस ॐ गै० रिगै० रिस० निधैनिधै गुरिस ॐ सरि॥ ॥

श०।३।३ क० द० श०।३।३ श०।७ म० प० नि० श०।६ म० प० नि० श०।३ दु०।३ दु०।३ दु० पमं।३।३ आ०॥ ॥

रा० वो०

१ कं० द० य० १३ पु० करिनांता १० कं० द० श० १६ कं० द० श० १५ कं० द० श० १४ कं० द० श० १३ कं० द० श० १२ कं० द० श० ११ घ० १० म० घ०
कं० द० श० १९ यमं १९ दु० १२ दु० १३ दु० १४ दु० १५ दु० १६ कं० द० श० १४ श० १९ कं० दु० १७ आ० दु० १७ दु० १६ आ० दु० १५ आ० दु० १५
दु० १४ आ० दु० १४ दु० १३ आ० दु० १२ ६५ ॥ ३ दु० १२ आ० दु० १३ दु० १३ दु० १३ दु० १३ दु० १३ म० दु० १६ म० दु० १६ म० दु० १३ दु०

संछ स० नि० धं० यं० मं० गं० रि० सेनिं० सछ सरिगमपं० मं० सुं
निनिधधपपममग ॥ ६३ ॥ गरिरिससनिधनिं सगरिरिसस छ
सरिमगपं० मसंनिधं० यं० मगरिं० सछ

३ घ० १२ घ० श० १३ यमं ११

१३ दु० १२ आ० दु० १२ दु० १३ आ० दु० १३ दु० यमं १३ घ० १२ आ० घ० १३ घ० १५ घ० कं० द० श० १४ ११ क० १० आ० १६ घ० १५ कं० द० १५ घ० ह्य

मछारिधसरिधेति ॥ अयं पूर्वोक्तेष्वेवमेले ॥ संगवे ॥ ६ म० १९ १२ श० १५ प्र० १४ १२ श० १९ यमं ६ म० १९ १६ म० १९ १२ श० १४ १२ १४
५ १६ श० १४ १५ १६ श० ॥ ६५ ॥ ९ क० १ श० १६ १९ क० १९ क० प्र० १६ प्र० १५ प्र० १४ प्र० १२ प्र० १९ प्र० ६ म० प्र० १५ म० १४ म० १५

मछारिधसरि० धूमरि० ॥ स छ धं० सधं० सरि० मरिमपध० मधपध० ॥ ६५ ॥ सं० धरिं० सुं
धूं धूमूरि० सुधूं धं० मं० ॥ यं० धं० मं० धं० स छ धं० सधं० सरिमपध० म ॥ पध० सं० धरिं०

म० १६ म० श० १४ म० १५ म० १६ म० श० १४ यमं १६ म० १९ १६ म० १९ १२ १४ १२ १४ १५ १६ श० १९ क० १ श० १६ १२ १ क० ॥

श० बो०

[illegible]

सुंधूपूमुरि० ध० मू० धूपूधपूधपूधपूधपूमरिमप ॥ ६६ ॥ ध० मपध० सै० धरिं सै० धूपूमू
रि० सुधं० सळधं० सुधूपूमूधूसं० सै० सै० जिजिजिजि ॥ धपमपमजंजंजंरि० सुधूपूरि०
जं

६म० ६म० श० १३ प्र० १२ प्र० १४ प्र० १५ प्र० १६ प्र० १७ क० प्र० १९ क० १९ क० नै० १७ कं० य० १७ कं० १७ य० १७ कं० य० १७ कं० य० १६ ॥
५१४ १५ १४ १३ कं० य० १३ कं० य० १२ श० १४ प्र० १५ प्र० १६ प्र० १२ कं० य० ११ श्रीरामायतस्मेनमः ॥ ॥

१ क०श०१२ क०१७ क०इ०१६१५१४१३ क०इ०श०१२श०१३ घ०११ यश्चात्तुरुष्कतोड्येवेति॥ यश्चात्तत्तः परं॥ इयंतुमुखा
रिमिलेसंगवे॥ यद्वातोड्याएवमिले॥ २ क०इ०श०११घ०१३घ०१२क०इ०श०१३घ०१७म०य०१३क०इ०श०१७म०१६म०

सं० रिंनिं धयमगं० रि० ॐ पश्चात्तुरुक्कतोड्येष ॥ गं० रिंसरिं० सनिं० सं० निं० धं० निं० सनिं० ॥ ६३ ॥
गुरि० स ॐ सरिगमपै० म० निध० पै० म० पपै० मग० रिं० सनिं० सं० पमगगरिं सनिं० ॥ ॥

ॐ म० १९ १७ म० श० ॥ ६३ ॥ ३ प्र० दु० १२ आ० दु० श० १९ यमं १९ दु० १२ दु० १३ दु० १४ दु० १५ क० दु० श० १४ श० ७ प्र० दु० १६
आ० दु० श० १५ क० दु० श० १४ हो० १५ क० दु० श० १४ १३ श० १२ क० दु० श० १३ घ० ७ म० घ० १३ क० दु० यमं १५ हो० १४ १३ १२ आ०
वि० १९ १७ म० ॥ ॥

श. बो.

१२ दो० श० ५१४ श० १३ घ० २ घ० १ दो० श० १३ य सं १३ १२ दो० श० ५१४ श० १३ घ० २ घ० दो० श० ५१६ उच्चता० श० १२ क० दो० १२ क०
दो० १३ क० दो० श० १६ उ० नि० तारा० ५ रा० ६० ४ वि० श० ५ वि० श० ५ वि० श० ६ उच्चतानिजतासघाता ॥ श० ५१६ १३ १६ ५१

सरि० यम० गेरि० स० स० सरि० यम० गेरि० म० य० धु० रि० रि० म० धु० य० म० म० य० धु० यम० गम० य० ॥
य० म० म० गे० गेरि० स० रि० धु० सरि० स० स० सरि० यम० गेरि० म० म० य० धु० स० नि० ध० य० ॥ ६० ॥

आ० दो० श० ५१६ दो० श० ५१३ १४ घ० नि० सघाता श० १३ घ० २ घ० दो० श० १३ रा० १२ रा० १६ म० श० १३ रा० १३ य सं १३ दो० श० ५१६ श०
१३ घ० २ घ० दो० श० ५१६ श० ५१६ उच्चताशमद्वयं १३ क० परतायाः निजतासघात ॥ श० १३ १६ वि० १२ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

श्रीरामः

४ श० ५१६ ५१६ उच्चताशमद्वयं १२ क० दो० १२ क० दो० १३ क० दो० श० १६ उच्चताश० ६० ४ वि० ५ वि० ६ उ० नि० स० तारा० ५१६ ५१३
५१५ आ० दो० श० ५१६ दो० श० ५१३ घ० २ घ० दो० श० १३ य सं ५ दो० ५१६ दो० ५१६ य सं ५ श० १३ घ० २ घ० ५१६ य० नि० स० घ०
१ श० ५१६ श० ५१६ घ० ३ घ० २ घ० दो० श० १३ ६० २ ५१६ ५१६ श० ५१६ य० दो० यी० श० ५१६ ३ घ० २ घ० दो० १३ रा० १६ म० श० १३ रा० ५१६
॥ ५ म० १६ म० श० ५१६ म० ५१६ म० ५१६ म० श० ॥ श्री ॥ २ दु० १३ दु० १३ रा० १६ म० श० १६ म० १६ म० १६ म० नै० ३ य सं ॥ गोंडस्तुरिपमेति ॥ अयमपिम

म० म० य० धु० रि० रि० स० धु० य० म० य० धु० ॥ यम० गम० य० य० यम० गेरि० स० स० य० य० यम० ॥ म० गेरि० म० य० म० गेरि० स०
रि० य० य० म० म० गेरि० सरि० धु० स० ६२ ॥ य० य० म० य० श्रीरि० धु० य० य० स० गोंडस्तुरि० य० य० य० धु० य० धु० नि० य० म०
ग० रि० ॥ धु० स० रि० म० गेरि० ॥ धु० सरि० य० म० म० रि० स० स० रि० गेरि० स० स० य० धु० स० स० ॥ ७० ॥ नि० स० रि० गेरि० स० धु० रि०

हारिमेले ॥ म० य० नै ॥ २ रा० ५१६ आ० य० श० ५१६ दो० य० यी० श० ५१६ ५१६ आ० ५१६ ५१६ य० ५१६ घ० क० ६० श० १३ क० ६० श० १६
म० १३ आ० १३ घ० ५१६ घ० ५१६ आ० ५१६ क० ६० १३ क० ६० श० १६ म० १३ १३ ५१६ ५१६ आ० ५१६ क० ६० १३ १३ घ० १३ घ० श० १३ म० य० ३
वि० १३ आ० दो० श० १३ य सं ॥ ४ वि० ५ आ० ६० श० १३ क० ॥ ७० ॥ वि० १३ क० आ० १३ क० वि० १३ क० श० १३ क० श० १६ रा० क० श० ॥ ॥

श०बो०

१ क० श० ७ दु० ६ दु० ५ दु० श० ४ वि० ५ आ० ६ घ० २ क० घ० श० ३ क० वि० श० म० ७ दु० ६ दु० ५ दु० श० ४ वि० ५ आ० ६ १ क० श० ७
दु० ६ दु० ५ दु० श० ४ वि० श० ५ ६ दो० प० पी० श० ६ ५ आ० ६ ७ स्प० ५ घ० ४ घ० के० द्र० श० ३ २ क० द्र० श० ६ म० ३ आ० २
५ दु० ४ आ० दु० ॥ क० द्र० श० ३ २ घ० ३ घ० श० ३ २ आ० ३ वि० २ आ० दो० श० १ श० ६ म० २ श० ३ अनु० ६ म० ॥ ७ २ ॥ ५ म० श०
६ म० घ० ५ म० घ० ६ म० श० ३ प० २ ॥ ७ ॥ ॥ ४ आ० ५ घन६ घ० ५ आ० ६ दो० ५ अनु० ४ आ० ३ २ अनु० श० श०

सं० निधुप० ॥ म० प० धरि० सं० निधुप० म० प० धरि० सं० निधुप० म० प० ॥ अ० ० ० ध० प० धरि० म० ग० रि० ध० म० रि० प० म० ग० रि० स० ध० रि०
स० ध० ॥ ७ २ ॥ प० ध० प० धरि० स० ध० रि० ॥ ७ ॥ म० प० ध० प० धरि० म० ग० रि० स० ध० रि० ॥ ७ ॥ रि० रि० म० ग० रि० स० रि० ग० रि०
ग० रि० स० ध० रि० प० ध० प० धरि० म० ग० रि० स० ध० रि० ॥ ७ २ ॥ ग० रि० ग० रि० स० ध० रि० ॥ प० ध० स० ग० ॥ ७ ॥

१ ४ ५ आ० घ० ६ घ० आ० ६ वि० ५ घ० ४ घ० श० ४ घ० ३ घ० २ घ० श० ३ श० ६ म० आ० घ० २ घ० श० २ घ० दु० ५ घ० दु० ५ आ० दु० ५ घ० वि०
३ श० २ दु० ५ आ० दु० २ ३ आ० दु० २ आ० दु० श० ३ श० ६ म० ३ २ श० ५ प्र० घ० ६ घ० ५ आ० ६ प्र० ५ आ० ५ प्र० ३ आ० घ० २ घ० श०
३ श० २ ॥ ७ ३ ॥ आ० वि० २ ३ २ आ० ३ प० म० ॥ पूर्वगोडोयससेति ॥ अयं तु मल्लारिमेले मय्याने ॥ १ ॥ एने ३ आ० दो० द्र० श० ॥ ॥

१ क० ३ क० ने० ७ प० क० ७ प० क० ७ प० क० ६ ५ १ ४ ५ १ ४ ३ प० क० ६ ७ ॥ ३ प० क० ३ प० क० ३ प० क० २ श० ४ प्र०
५ प्र० ६ प्र० घ० १ ७ घ० ६ ५ १ ४ ५ १ ४ ३ प० क० ३ प० क० ३ प० क० ३ प० क० ॥ २ श० ४ प्र० ५ २ घ० ५ घ० ३ प० क०

सं० सं० लि० लि० लि० लि० ध० प० म० ५ ७ ॥ ६ ७ ॥ ज० ज० ज० रि० म० प० धु० नि० ध० प० म० ॥ म० ग० ग० ग० रि० म०
प० रि० प० ग० ग० ग० रि० स० रि० ॥ स० स० ध० ध० म० प० धरि० सं० नि० ध० ॥ सं० स० म० ल्लारि० न० रा० दि० स्त० ॥ ६ ६

१ ३ प० क० ३ प० क० ३ प० क० २ श० ३ प्र० २ श० ५ श० ३ ६ वि० ५ ६ वि० ५ ५ ६ घ० २ क० घ० ३ क० ७ प०
क० द्र० ६ श० ३ क० ३ क० प्र० प० म० ॥ मल्लारि० न० रा० दि० स्त० ॥ नटमल्लारि० रि० ति० र्थः ॥ अयं म० धि० मल्लारि० मे० ल० ए० व० संग० वे ॥ ६ ६ ॥

६१५ दो० श० ४१३ २ दो० श० ३१२ १३ श० ६१५ ४१३ ॥ ६५ ॥ २ दो० श० ३ यमं ॥ नटनारायण इति सरीति । अयं तु मल्लारि मेले अपराणहकाले
॥ ३ श० २ श० ३ दो० ६ श० ५ दु० ४ दु० ३ दु० २ दो० ६ श० ३ यमं १ श० २ श० ३ दो० ६ श० ६ दु० ५ दु० ४ दु० ३ दु० २ दो० नटनारायण शमः ३ यमं १
५१४ ५१४ १३ दो० नटनारायण शमः १४ ५ आ० ५ घ० ६ घ० ५ आ० घ० ४ घ० श० ३ घ० २ घ० श० २ १३ आ० ४ १३ आ० घ० २ घ० १२ आ० २ घ०
४ घ० श० ॥ ४१ ॥ २ आ० ४ आ० ॥ ६६ ॥ २ घ० २ घ० श० ३ क्ष० यमं ३ घ० ७ मृ० घ० य० श० ३ १२ आ० २ घ० ४ घ० ३ आ० घ० २ घ० श० ३

धर्पं. मगरिं. सरिसं. धपमग ॥ ८५ ॥ रिं. स० नटनारायण इति ॥ स० रि० र्जं. पमगरि० स० सैरि० र्गंधपमगरि० स०
सपमपमर्गं. मधुधम० गोरि० रिगुमगुरिस० सरिरिम० गुमु ॥ ८६ ॥ गोरि० स० सैरि० सतिरिमगरि० स० धै० नि० सरि
मगु० धपमग० रिं. स० सरिं. रिं. नि० धै० ॥ यै० धै० धै० यै० स० गमप० धै० रि० नि० धपं० मज्ज० धपमगरिं. स० ॥

श०५म०घ०श०७म०घ०प०श०१२१४१३आ०परतायानि०श०६दु०५दु०४दु०३दु०२दो०श०१श०१२आ०दो०श०१२वि०
पी०७म०६म०५म०श०६म०स्य०४म०श०६म०५आ०म०श०१पमं॥२१४१५श०६दो०श०२क०दु०७क०दु०६दु०५दो०
श०४घ०३घ०प०श०६दु०५दु०५दु०४दु०३दु०२दु०श०१श०५म०घ०७म०घ०प०श०१३पमं॥६७॥श्रीरामचंद्रप्रसन्न॥

४।५ आ० परतावाः नि० श० ४०९ क० श० ९ क० २ क० आ० वि० २ क० वि० वि० ७।६।५ वि० ४ घ० २ घ० वि० ३ वि० ३ ५ आ० वि० ३ ५ ३ ३
 दु० २ दो० श० ९ प० श० ५ ७ म० घ० प० श० १२ आ० घ० ४ घ० ३ आ० ३ ३ वि० १२ वि० २ ३ ५ वि० ५ ६ वि० ५ ७ ८
 ३ प० श० ४।५ आ० ६।५ आ० अ० ४ आ० अ० ३ आ० २ दो० श० ९ श० १२ आ० श० ५ ४ आ० अ० ३ आ० घ० २ घ० दो० श० २ घ० ९ घ० प० १॥ अ
 स्वरूपस्य दावम्यः षड्वार्तरीयादनो बोधव्यः ॥ देवकीः सपसपेति ॥ अयंतु कांबो दीया वमेलै ॥ कंचित्मल्लारिमेलै पितादपंति ॥ १५ क० ४।

पुम०० सं० रिं० रिं० निधर्ममूर्तिं पुंयमगुरिं स० सज्जिः सरिमगुरिं स० सैसरि॥ रिंगैपैयधैयमग्न० म० धपुमगुरिं
स० सरि० यमगुरिं रिसे० ॥ ६९ ॥ देवकीः सयमप॥ गम० रि० स० सधुमपगम० मधमधनि० सैरिं रिं० सै० निसैधनिसैध०
पमप० मरि० स० ससरिगमपधनिसैधनिसैधनिसैध ॥ ६९ ॥ निसैधनिसैधनिसैधनिसधनिसध॥ ममपगमरि० स० ततस्तुसाराष्ट्री

५॥७॥३१४१५श०२श०३पञ्च१५१४१५१३१४श०४१६१४१६१७कं०द्व०श०३कं०श०२कं०दो०२कं०३कं०३कं०३आ०९कं०६श०५१४१५
श०३श०४१२श०३पञ्च१३कु०९ने०कु०२कु०३कु०४कु०५कु०६कु०७कु०८कु०९कं०३कं०१०११प्र०३कं०१६९॥७प्र०३कं०७प्र०३कं०२कं०प्र०३कं०१३
कं०६॥७आ०९कं०६१५१४१५१३१४१२प्रश०३पञ्च॥२इदंस्तुपंसर्वमपिद्रव्यावादादनीयं।कु०कदिनांज्ञातनस्तुसौराष्ट्रमयेतिद्रियंतमह्यारिमेलेसायानहे॥

५ आ० दो० ४ आ० घ० २ घ० दो० २ आ० २ आ० १ प० ॥ त्रावण्यधरिमपधेति इयंतु देशीकारकमेलसायान्हे ॥ २१ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १९ ॥ ७ ॥ प्र० घ० ७
१६ ॥ ५ घ० प० श० ३ प० श० २ ४ ॥ आ० घ० ५ घ० श० ७ घ० १९ क० श० २ क० ७ ॥ १६ ॥ ४ घ० ३ घ० २ घ० २ घ० श० १९ प० २ अनु० श० १६ ॥ ५ आ० घ०
४ घ० वि० ३ २ न० १९ प० १ कां बो दी धरिमिति इयंत अस्या एव मेलसायान्हे ॥ ६ म० ३ आ० २ घ० ४ घ० ४ १ ४ ३ आ० घ० २ घ० २ घ० ३ २ २ आ० २ २ क०
६ श० १९ आ० ६ म० क० ६ श० ६ म० श० ६ ० ६ म० प० घ० श० १९ घ० १९ प० १ ॥ ४ ॥ १० ॥ १५ आ० ६ घ० ९ क० घ० श० ९ क० घ० २ क० घ० ४ क० २ क० आ० ९

पुंमृगैरिगुरिसः वावप्यथरिमपध ॥९९॥ निःसैनिधययपञ्जः गोरिः रिमुः पः निःसैः रिनिधमगरिः सः रिः धयुमेगरिः सः रिः कां
 बोदीधंसुरिममगुरिगगुरिरिः सः धयुः वं० धुं० ससः सः ॥१००॥ धुधसैः सैरिमैरिसैः सैधुधमः धैः धैमः गरिसैधुः सैरिमगुरिः ध
 मृगरिसः ॥ शुधोनादोर्गः ५० मपः ॥ मूधुधमरिसः रिगमसैनिनिः ५० सः ॥ १०१॥ धुमरिः सः रिगुमरिः सैनिः ५० सः ॥ १

क०श०३ क०६ आ०५१४ रा०१६ दो०श०५ आ०ध०४ घ०श०३२१९ घ०६ म०घ०श०९ घ०२ घ०४ घ०३ आ०ध०२ घ०श०५१४ आ०३
घ०२ घ०९ घ०५ म०॥ शुद्धनाटीगगमपेति ॥ इयंतुअस्याएवमेलि ॥ प्रदोषकाले १॥ ॥३दो०३ ग०श०४१५ रा०४ प्र०५१५ नै०४१२१३ रा०
२१३ आ०ध०४ घ०२ रा०९ घ०३ म०ग०श०९ रा०गमकेयथायथादोलनबाहुल्यंतथातथारसः १३०९॥५ प्र०४१२ रा०९ रा०२१३ आ०ध०
४ घ०श०९ घ०३ म०घग०श०श्री ॥

५श०१९क०१७१५१५१२१२श०१४१३आ०धरतायानि०श०१२३आ०श॥१२॥१३पद्मंदो०श०१३श०१४प०श०६०१७१६१५१४प०६०५श०१३१४प०
श०६०१५दो०६०१५श०१४धरतायानि०सद्या०श०१३ध०१२घ०श०११५१धरतायानि०धरताच०श०४श०१३घ०१२घ०श०१४१३आ०धरता
यानि०पू०१३आ०२आ०१३१२आ०श०१९पद्म॥११॥ने०पु०रु०ता०श०१९क०१२आ०दु०१७म०दु०१९श०१२१३१३॥॥२१२१२आ०दु०१७म०दु०१९
११७म०१६अ०१५म०आ०१४म०श०५म०१७म०श०१९पद्म२१५१५१७श०१९क०१२क०१२श०१७१६श०४श०१३अनु०२आ०श०

[illegible]

३५ आ० ४ आ० श० १२ अनु० २ आ० १ श० १९ पद्यं ॥ चैती गौडी तुरिमयेति । इयमलकोलयोगौडी वतू ॥ २४ प्र० ५ ॥ ७ प्र० ९ क० श० १०
१२ क० दो० श० १९ क० आ० दु० १९ क० दु० श० ७ ॥ २ क० दो० १९ क० १२ क० दो० श० ७ ॥ १९ क० १९ ॥ ७ ॥ २१ क० दो० १ श० ११ ॥

निजताइ० श० ३२११ पद्मं ११०५ ११३ श० ५१४१३१५१४३१२१३ श० ४१३१२१२१३ श० ४०४ श० ३१४१३१२ परतयानि० श० ३ वि० श० ४
१० आ० परतयानि० ११४१३१२१३ श० ७ म० ६ म० ७ म० श० ६ म० ५ म० ६ म० आ० श० ९ पद्मं ११२११३ आ० वि० ३ वि० श० २११३ श० ९ प
द्मं ३ श० ४१५ वि० ७ परतयानि० २ क० वि० २ कठिनं ९ क० ७ परतयानि० निजताश० ७१६ ॥ ७५ ॥ ९० ६ ॥ श्रीरामचंद्र ॥

पमग०रिस०६ ससुगमप०८ मंग०मध०प०मंगमृगरि०मगृप०मृगरिस०पधु॥मगमगरि०मगृप०मृगरिस०पध०रि०
सुनि०धु०नि०स०६॥स००निरिस०निधु॥३०७॥धुमृगु०रिस०सगमनिधुनिनि०धुधुमृगु०रिस०६ सरिग०प०पधु०
पधुप०म००॥गरिस०६ सरिग०धप०म०रिस०रिसगरि०स०६ ससरिगमपधनिध०॥३०८॥धनि०ग०रिस०रिसनिध०॥
प०मर्ग०ग०रिसरि०स०६॥

[illegible]

[illegible]

रिगंधपमगरि॥गुरि॥गमर्य॥र्य॥रि॥सं॥धुपुस्यसंधुपु॥गमुपगयैमगरि॥ग॥रि॥स॥॥१२१॥सरि॥प॥ध॥ध॥धु॥पु॥गुरिस॥
सरि॥म॥म॥गरिगुम॥ग॥रि॥स॥रिनि॥सुध॥धु॥स॥॥रिगुमगुरिगु॥रि॥स॥रिनि॥सुध॥धु॥स॥रिगुमगुरिपस॥रिनि॥सुध॥धु॥स॥
॥१२२॥धपमपगैमुपधनि॥सरिनि॥सुधपमप॥गरिस॥ततस्तकर्णाटः॥निजि॥स॥मगरिस॥॥

म०प०श०इ०११श०२३आ०४१२आ०घ०२४श०३श०२१७म०वि०३आ०६म०५म०प०श०इ०११प०१११२२११६१५१५१५३वि०४आ०५१६१७वि०३
क०७वि०३क०आ०६१५१५१५श०२१२१३प०त०त०स्त०क०र्णाटःनि०नि०से०ति०अ०य०तु०स्व०स्य०मि०ले०रा०त्रौ॥७म०दो०७म०प०र०ता०या०नि०ज०ताःश०३श०४१दु०
२दु०२दु०३दु०श०७म०दो०७म०प०र०ता०या०नि०श०३१२श०१॥

आदिर्यस्यतु ॥ तिस्रणाभिदासमाहारस्त्रिभिः ॥ तीव्ररितीव्रतररीतीव्रतमरयः ऋषभस्यभेदाइत्यर्थः ॥ साधारणमुखश्वत्वारीभेदाः ग
 स्यमताः साधारणांतरमृदुमतीव्रतमगाः गांधारस्यभेदाइत्यर्थः ॥ तीव्रतममुखोदोभेदावितिशेषः ॥ मस्यमतो ॥ तीव्रतममृदुपोमध्यमस्य
 भेदावित्यर्थः ॥ तीव्रधमुखोस्त्रयः धस्यभेदामताइतिशेषः तीव्रधतीव्रतरधतीव्रतमधाः धेवतस्यभेदाइत्यर्थः ॥ कोशिकमुखस्त्रयः नेर्भे
 दामताइत्येवाकेशिकिकाकलामृदुसाः ॥ निषादस्यभेदाइत्यर्थः ॥ मृदुममृदुपमृदुसानामध्यमपंचमषड्भेदावप्रतीतिं निराकरोति ॥ उक्ते
 ति ॥ मृदुमः गभिदागांधारस्येवभेदः तथा मृदुपः मभिदामध्यमस्येवभेदः मृदुसश्चनेर्भिदानिषादस्येवभेदाः उक्ताकथितेव ॥ प्रथमः ॥
 ॥ तीव्ररितीव्रतररितीव्रतमरिसाधारणांतरामृदुमः ॥ तीव्रतमतीव्रतममृदुपापोतीव्रतीव्रतसो ॥ २ ॥ तीव्रतमधकेशिकि
 ॥ नोकाकल्यथमृदुसइत्यभीक्रमतः ॥ तीव्ररिमुखत्रिभिर्भेदाः साधारणप्रमुखाः ॥ ३ ॥ गस्यमताश्वत्वारीहोतीव्रतमम
 ॥ मुखोमतोमस्य ॥ तीव्रधममुखत्रयस्त्रयः केशिकमुखानेः ॥ ४ ॥ ५ ॥

विवेकेनिगमामृदुपरसमपाइत्यार्यया ॥ अत्रमृदुमादिसंज्ञाकरणंतु उच्चतममध्यमादिप्राचीनसंज्ञानुसारेण ॥ इदानीं तीव्रतरतीव्र
 तमर्थः शुद्धगसाधारणान्यातीव्रतमगस्यरुहमध्यमेन तीव्रतरधतीव्रतमधयोः शब्दोक्तिः ॥ केशिकिभ्यांचसह ऐक्यात् ॥ भेदपंचद
 दकत्वहानीप्राप्तार्थो तस्संख्यास्थापनायभेदपंचदशकात्पूर्वोन्नितस्वरान्चतुर्गतिजानाति ॥ पूर्वोन्नचदशभ्यस्वरान्चवेभेदभेदक
 रानिति ॥ भेदानांयेभेदः तत्करानूशिष्टस्यष्ट ॥ तदेनाह ॥ तीव्ररिमुखत्रयादितिसार्धयाआर्ययातीव्ररिमुखत्रयात्पूर्वसः तीव्ररिती

व्रतररीतीव्रतमरिन्यः पूर्वप्रत्येकं षड्भूतवभवतीत्यर्थः ॥ किंवत् ॥ रुचिवत् ॥ रुचिनारुहेनतुल्यं यथा रुहं ऋषभात्पूर्वसः तथेभ्योपीत्यर्थः ॥
 रुचीवदित्यंते उक्तमपि सर्ववाक्यशेषत्वात् ॥ सर्वत्रसंबध्यते ॥ साधारणमुखचतुष्टयात्पूर्वऋषभः साधारणांतरमृदुमतीव्रतमगभ्यः
 पूर्वऋषभएवभवत् ॥ तीव्रतमममुखयुगलात्पूर्व गः स्यात् ॥ तीव्रतमममृदुपाभ्यां पूर्वगांधारएवभवति ॥ तीव्रधमुखत्रयतः तीव्रधती
 व्रतरधतीव्रतमधेभ्यः पूर्वपंचयुक्तः कथितः ॥ केशिक्यादेस्त्रिकात्केशिकीकाकलामृदुसभ्यः पूर्वधः धेवतः पूर्वमिति मध्ये उक्तमपि
 ॥ उक्तामृदुमोगभिदामृदुपोमभिदाचनेर्भिदामृदुसः ॥ पूर्वात्पंचदशभ्यः स्वरान्चवेभेदभेदकरान् ॥ ५ ॥ तीव्ररिमुखत्रया
 ॥ त्सः साधारणमुखचतुष्टयादृषभः ॥ स्यादः स्तीव्रतमममुखयुगलात्तीव्रधमुखत्रयतः ॥ ६ ॥ पूर्वपंचमउक्तः केशि
 ॥ क्यादेस्त्रिकाच्चधः रुचिवत् ॥ एवं यथा तथेतेभिर्भ्यः पूर्वस्वरानियताः ॥ ७ ॥ ८ ॥
 चसर्वत्रसंबध्यते निगमयति एवमिति ॥ एवमेतेषां दयः यथा तथा स्यस्वश्रुतिस्थाः परश्रुतिस्था वा अन्यभेदांतर्गता वाभिर्भ्यः
 भेदेभ्यः पूर्वोन्नियताः निश्चिता भवन्ति ॥ ततश्च केषां चिदेकश्रुतिस्तथा ध्वनिसाम्ये पिततत्पूर्वस्वररुते मेलेषु भेदइति भावः
 ७ ॥ अथ पूर्वोक्तां मेलसंख्यां साधयति ॥ एकद्वित्रीत्या र्ययाः एकद्वित्रिचतुः पंचभिदाः एकाद्वेत्तस्वः चतस्वः पंचचभि
 दाः भेदायेषु ते मलाः क्रमतः एषु ते मलाः तिथयः इत्यादिकाः स्युश्चितिशेषः ॥ तत्रैकैकभेदाः मलाः तिथयः पंचदशद्विभि

दाः अंककरिचकोनानवतिः त्रिभिभेदाः भरसदृक एकषष्पधिकं रातद्वयं श्रुतुश्रुतुर्भेदाः गजगिरिगुणाश्च अष्टसप्तत्यधिकं रातत्रयं
 पंचपंचभेदाभेदाः नटपट्टकषेउशाधिकं रातद्वयं अभितभेदरहितः श्रुतसप्तस्वरइतियावत्सः इंदुः एकश्च एवमिलिताः स्वरसांकाः
 मेलाइत्यर्थः षडुपंचमयोः रविकृतत्वात् षडुभेदसप्तभेदमेलासंभवः अत्रत्रयश्च शब्दाः द्वयोर्द्वयोः समुच्चये अंककरिभूरसदृक
 नटपट्टकइतिइतिचसमाहारइंदुः ॥ ८ ॥ ६ ॥ उक्तप्रत्ययार्थसंख्याज्ञानोपायादीनवक्तुकामः पंचदशानां भेदानां लाघवाय संज्ञा
 तरण्याह ॥ पंचदशेति पंचदशएवतीव्ररिप्रमुखारभेदाः एकाद्यंताभिध्याः एकादयोकाः नेअभिदानामेषां तादृशाः ज्ञेयाइति
 ॥ एकद्वित्रिचतुः पंचभिदाः स्थितयोः ककरिच ॥ ८ ॥ ११ भरसदृक २६१ ॥ ॥ गजगिरिगुणाश्च ३७ ८ नटपट्टक २१६
 ॥ क्रमतो मेला अभिचंदुः ॥ ८ ॥ ६ ॥

शेषः ॥ तत्रतीव्ररेसंज्ञाः एकांकः तीव्रतररेर्ध्वक इत्यादिपंचदशकपर्यंतं संज्ञाः ॥ अथपंचदशेकोननवत्यादिसंख्यानां साधकान्
 तीव्रत्याद्यतीव्रतरत्यादिद्योमेलानां बोधकानां तत्संख्यावयवभूतान् अंकान् वक्तुं प्रतिजानाति ॥ त्रुवेंशां कानिति स्पष्टं ॥ की
 दृशान् संख्याहेतुनूयैर्मिलितैः पंचदशादय एकभेदादिर्मे ल संख्याः साध्यंते ॥ तथा एकाद्यद्याद्यप्रमुखमेलदिशः एकस्तीव्ररि

अथ श्रीर्जयति ॥ अथ गुरुर्जयति ॥ एवभिदां नीवीणां निरूप्यतया प्रकाश्यान् मेला नवक्तुं प्रतिजानीते ॥ अथ कथ्यंते इति ॥ मिलंतिव
 जीभवति रागायनेति यदाश्रयाः स्वरसंस्थानविशेषाः पाटइति भाषायां ते कथ्यंते ॥ कीदृशाः क्रमरूपाः क्रमः आनुपूर्वात्स्वरारोहण
 मेवरूपं येषां ते अत्युत्क्रमस्थापितस्वराइतियावत् ॥ एवं तेषां सामान्यलक्षणमुक्तात् संख्यां प्रतिजानाति ॥ भवतीति ॥ ते मेलाः
 स्वरसांकाः षष्ठ्यधिकानि नयशातानि भवन्ति संभवन्ति कैः कृत्वा पंचदशभिः रिगमधुनि भेदैः तीव्ररीप्रमुखैः ऋषभगांधारमध्य
 मधैवतनिषादभेदैः च पुनः नियताः चतुः स्त्रिध्यादित्वेन पूर्वो नियतश्रुतिकं यत्सप्तकं श्रुतस्वराइतियावत् ॥ तेन च अपिः समुच्चये
 ॥ अथ कथ्यंते मेलाः क्रमरूपास्ते भवन्ति स्वरसांकाः ॥ १०६० पंचदशभीरिगमधुनि भेदैर्नियतश्रुतितया च ॥ १॥ २५ चि
 ॥ सप्तकेनापीति वा पाठः ॥ श्रीरामचंद्राय नमः ॥ ६ ॥

तदेदपंचदशकेन श्रुतसप्तस्वरतया च सा संख्या संपद्यते पंचदशभीरिगेति ॥ कृलोपइति दार्ढ्यः ॥ प्रथमविवेकोक्तान् पंचदशभे
 दानपि आनुपूर्वीमात्रनिरूपणाय पुनरप्याह ॥ तीव्ररीति ॥ सार्धया ॥ आर्यया ॥ अमीभेदाः इति क्रयतः ज्ञेयाइति शेषः ॥ तीव्ररीत्या
 दिअंतरा इत्यंतमेकपदं तीव्रतमगेत्यादिश्रुदुयाइत्यं च ॥ योतीव्रतरोतीव्रधः तीव्ररधश्चेत्यर्थः ॥ अथ तज्ञः शिष्टं स्पष्टं ॥ इदानीं
 अग्रे उपयोगाय केषां के भेदा इत्यपि पुनरत्र स्पष्टयति ॥ तीव्ररिमुखमिति ॥ सार्धया आर्ययारेः ऋषभस्य तीव्ररिः मुखं आदि

शिराद्योभेदेषु प्रथमो योषां मेलनानां ते एकाद्याद्वौ नामतीव्ररित आद्योभेदेषु प्रथमो येषां मेलनानां ते व्याद्याः ते प्रमुखवायेषां तीव्रतम
याद्यसाधारणाद्यादिमेलनानां नृदिशंति बोधयंतीति तद्दिशः ये रंशां ते स्तीव्रत्याद्यतीव्रतरन्याद्यादयो मेलन एतावन्त इति ज्ञायं
त इत्यर्थः ॥ ९ ॥ ता एवांशं कानाह ॥ एकभिदामिति ॥ एकैकभिदावर्ता मेलनानां पंचदश एकांकाः अंशंकाः मेलनानां अंशं
का इति च शेषः ॥ सर्वत्र ॥ कीदृशः पंचार्हाः त्रिचतुर्द्विभिदेवतारिगमधनीनां हार्ताः योग्याः तेन प्रथमरेः त्रिष्वेकांकेष्ववच्छेदः ततो
गस्य चतुर्धुततोभस्य द्वयोः ततोपत्रिषु ततोनेः स्त्रिषु एवमुत्तरत्रापि ततश्च पंचदशभिरैकेकांकेः पंचदशसंख्यासाध्यते ततः

॥ पंचदशेतेभेदा एकाद्यंकाधिकाव्रुवेंशं कानू संख्याहेतूनेकाद्याद्याद्यप्रमुखमेलदिशः ॥ ९ ॥ एकभिदां पंचार्हाः

॥ एकांकाः पंचदशततो द्विभिदां रवपस्त्रिधा चतुर्थी ॥ २ ॥ इमा द्विधा षट्त्रिचारामाः ॥ १० ॥ ६ ॥

द्विभिदां द्विभिदेवतारिगमधनीनां अंशंकाः त्रिधारवयः त्रिस्थानस्थानद्वादशचतुर्धाः इमाः चतुस्त्रिरेकोननवति संख्यासाध्यते ॥
१० ॥ ६ ॥ त्रिभिदां त्रिभिदेवतारिगमधनीनां अंशंकाः त्रिधा अग्निवाणाः स्थानत्रयस्थानि पंचाशत् ॥ चतुर्धा कुट्टकस्थानचतुष्टय
स्थान एकविंशतिः द्विधा स्थानद्वयस्थानवगदिता उक्ताः गदिता इती सर्वत्र क्रियापदं ततश्च इति नवभिरंशंकेः रेकषष्ट

जीताष्टतेष्वपि त्रिषुतेषु न्यूनेषु तेष्वपि चतुर्षु अजातास्त्रयः तेष्वपि त्रिषुतेषु न्यूनेषु जातं शून्यं ॥ एवं ते क्रमेण यथार्हं त्रिस्थानस्थानसंतः
 द्विभेदसंख्यायाः अंशंकाः संपद्यन्ते ॥ तस्यांच एकोननवतिसंख्यायां उर्ध्वं तस्मिन् षट्पदादशसूनेषु जातस्त्रिपंचाशत् ॥ तस्यामपि चतु
 र्षु अष्टांकेषु न्यूनेषु जाता एकविंशतिः ॥ तस्यांच द्वयोः षडंके योरुत्तयोर्जातानव ॥ तेष्वपि त्रिषु न्यूनकेषु न्यूनेषु स्थितं शून्यं ॥ एवं तेपि क्रमे
 ण यथार्हं त्रिचतुर्द्विस्थानस्थानः संतः त्रिभेदसंख्यायाः अंशंकाः संपद्यन्ते ॥ तस्यांच एकषष्ठ्यधिकशतद्वयसंख्यायां पूर्ववत् ॥ त्रिषु त्रि
 विभिदां त्रिधाग्निबाणाः ५७ कुट्टक २१ चतुर्थीनव ९ द्विधा गदिताः ॥ तेषां चतुर्भिदां दृग्दिश १०२ श्रु
 तुर्धा गजक्षितयः ॥ १८१११ पंचभिदां दृग्गिरयः स्त्रियेति यदि पूर्वभासंख्यायेन ॥ संस्थाने स्वैरंकेः स्त
 जनयेत्परपरांशं कानू ॥ १२॥ ५॥

पंचाशदंकेषु न्यूनेषु जातं द्व्यधिकशतं ॥ तस्मिन् चतुर्षु एकविंशत्यंकेषु न्यूनेषु जाता अष्टादश ॥ तेष्वपि द्वयोर्नवां तयोरुत्तयो
 स्थितं शून्यं एवं तेपि क्रमेण यथार्हं त्रिचतुस्थानः संतः चतुर्भेदसंख्यायाः अंशंकाः संपद्यन्ते तस्यांच षट्सप्तस्यधिकशतत्रयसं
 ख्यायां त्रिषु द्व्यधिकशतांकेषु न्यूनेषु जाता द्विसप्ततिः तस्यांच चतुर्थाष्टदशांकेषु न्यूनेषु स्थितं शून्यं ॥ एवमेकभेदादिमेल

शंकोत्तितत्रपंचदशमितेषु एकभेदेषु तीव्रत्याद्यः तीव्रतरत्याद्यः स्तत्रप्रमुखाद्याः श्रवणैके एवमेलः । एकोननवतिमितेषु द्विभेदे
 पुतीव्रत्याद्यामेलोद्वादशतीव्रतरत्याद्यामेलोद्वादशतीव्रतमयाद्यामेलोद्वादश ॥ साधारणाद्याष्टौ ॥ अंतराद्याअष्टौ ॥ मृदुमा
 द्याअष्टौ ॥ तीव्रतमगाद्याश्चाष्टौ तीव्रतममाद्याः षट् ॥ मृदुपाद्याश्च षट् ॥ तीव्रधाद्यास्त्रयः तीव्रतरधाद्यास्त्रयः तीव्रतमधाया
 स्त्रयः केशिकाद्यानसंभवन्ति निषादासरस्यभेदेव तो द्वितीयस्याभावात् ॥ एकषष्ठ्यधिकशतद्वयमितेषु त्रिभेदेषु तीव्रत्या
 द्यामेलोत्तिसंवाशत ॥ तीव्रतरत्याद्यास्त्रिपंचाशति ॥ तीव्रतमत्याद्यास्त्रिपंचाशतसाधारणाद्याएकविंशतिः अंतराद्या
 एकविंशतिः तीव्रतमगाद्याश्चैकविंशतिः तीव्रतममाद्यानव ॥ मृदुपाद्याश्च नव ॥ तीव्रपात्याद्यप्रमुखानां तसंभवः धैव
 तनिषादान्यास्यस्वरभेदेव तस्तृतीयस्याभावात् ॥ अष्टसप्तत्यधिकशतत्रयमितेषु चतुर्भेदेषु तीव्रत्याद्यामेलोद्वा
 द्यधिकशतं ॥ साधारणाद्याअष्टादश ॥ अंतराद्याअष्टादश ॥ मृदुमाद्याअष्टादश ॥ तीव्रतमगाद्याअष्टादश ॥ ती
 तीव्रतमपाद्यादीनां तसंभवः मध्यमध्यमभेदेव तनिषादेभ्यः परस्यभेदेव तश्चतुर्थस्याभावात् ॥ षोडश्याधिकशतद्वयमितेषु तु
 पंचभेदेषु तीव्रत्याद्याद्विसप्तभिः तीव्रतरत्याद्याद्विसप्तपरस्यभेदेव तः पंचमस्वरस्याभावात् ॥ १२ ॥ ६२ ॥

श्री

एकमे दाशा का	द्विमे दाशा का	तृमे दाशा का	चतु र्थमे दाशा	पंचमे दाशा
१	२	३	४	५
६	७	८	९	१०
११	१२	१३	१४	१५
१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५
२६	२७	२८	२९	३०
३१	३२	३३	३४	३५
३६	३७	३८	३९	४०
४१	४२	४३	४४	४५
४६	४७	४८	४९	५०
५१	५२	५३	५४	५५
५६	५७	५८	५९	६०
६१	६२	६३	६४	६५
६६	६७	६८	६९	७०
७१	७२	७३	७४	७५
७६	७७	७८	७९	८०
८१	८२	८३	८४	८५
८६	८७	८८	८९	९०
९१	९२	९३	९४	९५
९६	९७	९८	९९	१००

अथप्रत्ययदाठ्यायप्रस्तारादिकथायिष्यन्तन्मूलभूतांपंचविधांभेदक्रमंफंतिमाह॥ एक
इति एकश्वत्वारः अष्टौ द्वादशत्रयोदशचमूलपंक्तिः रिगमधनीनां प्रथमभेदक्रममथैवमू
लभूतापंक्तिः तेषां तीव्रतरयादि द्वितीयादि भेदानां तु युगपत्सहावस्थानां संभवादिसर्थः
तत्रैकभेदानामेकोकः द्विभेदानां एकश्वत्वारः त्रिभेदानां एकश्वत्वारोष्टौ इति चतुर्भेदे एक
श्वत्वारोष्टौ दशेति पंचभेदानां एकश्वत्वारोष्टौ दशत्रयोदशेति यथायथं मूलपंक्तयो
बोद्धव्याः प्रस्तारमाह॥ एकाक्षराधिकार्यसहितचतस्रभिरार्याभिः सान्यस्येति सा
एकश्वत्वारोष्टौ दशत्रयोदशचमूलपंक्तिः॥ सान्यस्याप्रस्तारार्थं सेवेकैका
धिकं स्यात्॥ ११२॥

मूलपंक्तिः प्रस्तारार्थं सान्यस्याउर्ध्वं लेख्या च पुनः सेवलिखितपंक्तिरेव अंशुअंशुके
एकैकाधिका अधोऽधः लिखितान्यस्येति सर्वत्र अभिविधिमाह॥ ११३॥

तिथ्यं कातु अचेति यावत्सं च दशों को भवेतावदिति लेख्यमित्यर्थः अखिलाधस्त्रा अंसा पंचदशों का पंक्तिः उपांत्ये से कित्ता अंसा
पूर्वे अंके से का कृता तथा ग्रे पंचदशों कस्त्रा ने मूलां कवती तस्त्रा नोचित मूलं पंत्यं युता सत्यो न्यस्त्रा । अधो धः प्रागिव न्यस्त्रा पूर्वव
तु लिखित पंत्ये रेवां त्ये के काधिका सती पंचदशों कपंत्यं तं लेख्यमित्यर्थः ॥ १४ ॥ ५२ ॥ उपांत्ये से क इत्यादिक क्रिया प्राग्वत् ॥ पंचदशों क
पंक्तिः उपांत्ये पुनः से का अग्रे मूलां कवती अधः से वां ते ते से क से का पंचदशों कपंत्यं तमिति पूर्ववत् ॥ इत्यर्थः ॥ द्वादशों के उपांत्ये
सति अधस्त्रा पंचदशों कपंक्तिः ॥ अंसा तृतीये उपांत्या पूर्वो के एकाध्या से का तथा अग्रे द्वादशों कपंचदशों कयो मूलां कवत्ये वतस्त्रा

से को पांत्ये इति तिथ्यं का वाधो उपांत्ये से कित्ता खिल अधिस्त्रा ॥ अग्रे मूलां कवती पंक्तिरधः प्रागि वाधो धः ॥ १४ ॥

से को पांत्य इति प्राग्वदुपांत्ये द्वादशों क के धस्त्रा ॥ अंसा तृतीये एकाध्या ग्रे मूलां कवत्ये व ॥ १५ ॥

पूर्ववदखिलं भूयो धस्त्रां त्य तृतीयगे न वां के तु ॥ से कां त्य तृतीये ग्रे मूलां कवती पुनः प्राग्वत् ॥ १६ ॥

नोचित मूल पंत्यं क ह्ययुक्तै वाधो लेख्यमित्यर्थः ॥ १५ ॥ ५२ ॥ भूयः पुनरपि अखिलं पूर्ववत् ॥ आपंचदशभ्यो तं ते से क करणं ॥
अग्रे मूलां क करणं इत्यादि च वारं वारं पूर्ववत् कार्यमित्यर्थः ॥ अधस्त्रा पंचदशों कपंक्तिः न वां के तु अंसा तृतीयगे अंसा तृतीय

स्थाने सति अंत्यतुरीये अंत्याचतुर्थीके सेका अत्रेन वद्वादशपंचदशंकेषु मूलं कवती तस्थानत्रयोचितमूलपंत्यं कत्रययुक्ता च सती
अधोलेख्यस्यार्थः पुनः प्राग्वत् ॥ आपंचदशान्योते के सेक करणं उपांत्ये च सेक करणं तृतीये च सेक करणं दिपूर्ववदेव कार्यमित्य
र्थः ॥ १६ ॥ ५२ ॥ अधः पंक्तिः पंचदशंके पंक्तिस्तु सप्तांकेऽत्यातुर्ये चतुर्थे सति अंत्यपंचमे अंत्यासंचमांसे सेका शेषं पू
र्ववत् ॥ सप्तनवद्वादशपंचदशंकेषु मूलपंक्तिवत् ॥ चतुरष्टदशत्रयोदशंके करणं अंत्ये सेका करणं दि अंत्यतृतीये से
क करणं दि अंत्यचतुर्थे च सेक करणं दि च कर्मयावत् ॥ अंत्यासंचमस्य को भवति तावत् कार्यमित्यर्थः ॥ प्रस्तारं निगमय
ति प्रस्तार इति ॥ द्वादिभेदानां एवं प्रस्तारः ॥ एकमेव प्रस्तारो निगमने विशेषाभावात् नोक्तः ॥ तत्र द्विभेद प्रस्तारे मूलपं
क्तिः एकश्चत्वारः ११ २ अंत्यपंक्तिः १२ १५ ॥ त्रिप्रस्तारे मूलपंक्तिः ११ १४ ८ अंत्यपंक्तिः २ १२ १५ ॥ चतुप्रस्तारे मूलपंक्तिः ११ १८ ८
१० ॥ अंत्यपंक्तिः १७ १९ १२ १५ पंचप्रस्तारे मूलपंक्तिः ११ १८ १० १३ १ अंत्यपंक्तिः ३ ७ १९ १२ १५ ॥ तत्तद्भेद प्रस्तारोदाहरणा
नियथा ॥ सप्ताकेऽत्यातुर्येधः पंक्तिः स्वस्य पंचमे सेका ॥ शेषं पूर्ववदेव प्रस्तारो द्वादिभेदानां ॥ १७ ॥ ५३ ॥

रूपभक्षे	१	तीव्ररिः	गं	४	साधार	मध्यममे	२०	जेवतमे	निग	केशिका	१३
दाएते	२	तीव्रतर	पा	५	अंतरः	दो	२१	दाः	दभेदः	काकली	१४
	३	रिः	मे	६	मृदुमः	तीव्रत	२२	तीव्रधः		मृदुसः	१५
		तीव्रतम	दाः	७	तीव्रतम	मः		तीव्रत			
		रिः			गः	मृदुपः		रः			
								तीव्रतम			
								धः			

अष्टमसारीगतस्वरं भूस्वरपंत्या च मध्यगतस्वरपंतीनां सर्वा सामपि प्रामाण्यमिति भावः ॥ एतेषु स्थापितस्वरेषु कचन एकश्रुत्याधि-
कत्वं न्यूनत्वे अपि रंजनहानिकरे न भवत इति संप्रदायमाह ॥ श्रुत्येकयेति ॥ एकया श्रुत्या अधिकत्वं न्यूनत्वं वा दोषाय न ॥ १९ ॥ ३४ ॥
केषु ॥ अनुमंडमंडतारेषु ॥ मध्यस्थानस्थ स्वरां विना स्वरेषु ॥ इति स्वरस्वरूपविदामपि स्थितिः स्वरतत्वं जानतामपि व्यवहारः ॥ अनु-
मंडेत्यादि द्वंद्वे आनुपूर्वेण पूर्वनिपातः इत्कृतं ॥ स्वरप्रामाण्यं निगमयति ॥ स्वधियेति ॥ मया इति तेषां स्थापितस्वराणां यत्प्रामाण्यं तत्
निजानुभावात् स्वानुभवतः स्वधिया स्वबुद्ध्या गदितं ॥ एवं स्थापितान् अनुमंडमंडस्वरान् संख्यापूर्वं निगमयन् मध्यतारस्वरार्थमपि सा-

अनुमंडमंडतारेष्विति स्थितिरपि स्वरस्वरूपविदां ॥ स्वधियामयेति गदितं तत्प्रामाण्यं निजानुभावात् ॥ ३५
अनुमंडमंडयोरिति ते द्वादश मेरुसारिका सूक्ताः ॥ तन्मानतः स्वराणां सार्या च मध्यताराणां ॥ ३६

री स्थापनमाह ॥ २० ॥ अनुमंडमंडयोरिति ॥ अस्मिन् स्थानद्वये ते स्वराः मेरुसारिका सूक्ते मेरो ॥ सारिका सूचद्वादश उक्ताः ॥ त-
त्र श्रुत्याः सरिगमपधनयः सप्त विकृताः साधारणमृदुमृदुपकेशिकि मृदुसाः पंचेत्यर्थः ॥ अत्र अस्यां श्रुत्यं मेलायां मध्यताराणां
च सार्या तन्मानतः तासां स्वश्रुतीनां मानात् अनुमानात् ॥ यद्वा तेषां अनुमंडाणां मंडाणां वा स्वराणां मानात् स्वनि सादृश्येनेति यावत् ३६

चतुर्दश स्थाप्याः ॥ अन्ये केचित् इदानीं तनाः परामपि पंचदशीं मपि सारी मति तारः तारमतिक्रान्तस्ततोधिक इति यावत् ॥ स चासौषु-
श्रुतदर्थं आहुः वदन्ति ॥ एतेन एकरागमे लारव्यं शुभमेला असंकीर्णताये उक्ता भवति ॥ अखिलारागमे लारव्यं शुभमेलायां तुर्यतंत्र्यां म-
तारचतुर्दश शुभ भ्योन्याः दश सारिकाः मतांतरेण एकादश वावक्तव्याः ॥ तदेवं एकारागमे लारव्यायां शुभमेलायां चतुस्तंत्र्यां
मिलित्वा मेरुसहिता द्वाविंशतिः सार्याः मतांतरे तु त्रयोविंशति एव मखिलारागमे लारव्यं शुभमेलायां मपि तुर्यतंत्र्यां मंडाः षट् ॥ स्वर-
भूत्या तृतीयेका १ रुद्रामध्यास्ताराश्चतुर्दश १० विकृता मध्यास्तारा दश १० मेरु १ श्वेतिसमेरु नो द्वाविंशति अतितारः स इति

स्थाप्याश्चतुर्दशान्येति ताराषड्वार्यमपि परामाहुः ॥ मध्यास्ताराश्च परंतं तु ग्राह्यास्तुरीयतंत्रीजाः ॥ ३७

अंतरका कल्पोती वरिधोती व्रतममध्यमश्चेति ॥ पंचनकिं द्वादश वत्सारी सूक्ता क्रवेतव ॥ ३८

मतांतरे तु त्रयस्त्रिंशत् यथा स्वसारिका ऊह्या आहु रिति ब्रुव आह श्वेतिसाधुः ॥ एवं सकलस्वरार्थसारी स्थापनं निरूप्यतंत्रीवि-
शेषेण स्थापनविशेषे स्वरवादनं नियम इति मध्या इति ॥ मध्यास्तारास्ते रुद्रमविकृतस्वराः तुर्यतंत्रीजाः पंचतुर्यतंत्रीसमु-
एव ग्राह्याः प्रयोज्याः न तु प्रथमद्वितीयतृतीयतंत्रीजनिता इत्यर्थः ॥ तासु अग्रेऽग्रेसारी तंत्री संश्लेषवैषम्येण स्वरूपस्य मंदता

इति भावः ३९

अत्रप्रथमविवेकेषुधाः सप्तविकृताश्चदशस्वरावबोधिताः तत्रअनुमंडमंडयोद्वादशस्वरसिध्यर्थं सारीस्थापनेकश्चिदाशंकते ॥ अंतरकाक
ल्योइति ॥ द्वादशवत्सप्तससरिगमपधनिसाधारणमदुममदुपकेशिकेमदुसाइवअंतरकाकल्यो ॥ तीव्ररिपोतीव्रतममध्यमश्चइतिपंचस्वराइतिशे
षः ॥ सारिधुकिन्वउताः यथाद्वादशसिध्यर्थं समेरुसार्यः अष्टस्थापिताः ॥ तथाअंतरादिपंचकसिध्यर्थं अपराअपिपंचकिंनस्थापिताइतिप्र
शार्यः ॥ तत्रतत्रअंतरोनाममध्यमश्रुतिद्वयग्राहीगंधारः काकलीषड्श्रुतिद्वयग्राहीनिषादः ॥ तीव्ररिः गंधारादिमश्रुतिग्राहीऋषभः तीव्रधः
निषादादिमश्रुतिग्राहीधैवतः तीव्रतममः पंचमश्रुतिद्वयग्राहीमध्यमः प्रकृतरं प्रतिजानाति ॥ ब्रुवेतत्रेतिस्पष्टं ॥ २८ ॥ ॥ तदेवाहसाधारणा
साधारणादिसारीष्वपकर्षादधिकितायदाश्रुतयः ॥ पंचतदंतरमुख्याइहस्युचिताः पृथक्कृताः ॥ २९

सारीधिति ॥ साधारणादीनांयाः सार्यः तास्यदाअपकर्षात्त्वामहस्तांगुल्यातंत्र्याकर्षणात्श्रुतयः अधिकिताः अधिकाः कृताः तदा
अंतरमुख्याः अंतरकाकल्यादयः पंचइहसाधारणादिसारीष्वेवस्युः इतिताः पंचसार्यः पृथक्कृतताः ॥ तत्रप्रथमतंत्र्याः तृतीयतंत्र्याश्चतु
यसार्यातदाएकश्रुति अपकर्षात् ॥ अधिकाकृतातदातस्यामेवसार्यमिध्यमश्रुतिद्वयलाभात् ॥ अनुमंडमंडोअंतरावुत्सद्येते ॥ एवंद्विती
यतंत्र्यास्तृतीयसार्याचतुर्थतंत्र्याः षष्ठसार्याचआकर्षणादेकश्रुत्यधिकीकरणेनषड्श्रुतिद्वयलाभात् ॥ अनुमंडमंडेकाकल्याउत्सद्येते ॥
तथाद्वितीयतंत्र्याः प्रथमसार्याचतुर्थतंत्र्याश्चतुर्थसार्याचआकर्षणादेकश्रुत्यधिकीकरणेननिषादादिमश्रुतिग्राहीणोअनुमंडम

125/8(B)

षांगनिगपादीनांतेयेयथाशास्त्रंशास्त्रोक्तस्वस्वश्रुतिमानेनतन्मूलंतेमेरुगतसप्तसमाः मूलंयस्मिन्कर्मणीतिताननुसृत्येति
यावत् ॥ तथास्थापिताः प्रथमादिसारीसप्तकइतिशेषः ॥ तेष्वस्वयंभुवइवप्रमाणभूताइतिशेषः ॥ स्वयंभुवः सप्तसमाः यथा
सप्रामाण्यास्तथातदनुसारिणस्थापिताएतेपीत्यर्थः ॥ तत्रप्रथमसार्यारिधिरिमदुपाः द्वितीयायांगनिगपाः ॥ तृतीयायांसा
धारणकेशिकसाधारणाः ॥ तुरीयायांमदुममदुसमदुमधैवताः ॥ एवंपुनिसप्तकप्रामाण्यहेतुंतरमप्याह ॥ २९ ॥ ३०

येरिधिरिमदुपमुख्यातन्मूलंस्थापितायथाशास्त्रं ॥ तेष्वस्वयंभुवइवाः षड्मूर्ध्वतिस्त्रुतंत्रीषु ॥ ३१
पूर्ववदपराचक्ष्मावातपगपेस्तत्रोचितैः समाक्रमतः ॥ श्रुत्येकयाधिकत्वं न्यूनत्वंवा नदोषाय ॥ ३२

अष्टमूर्ध्वमिति ॥ अष्टमीअनुमंडमदुपमंडकृषभमंडमदुसाक्षेपयाएकश्रुत्यनुमानेनअनुमंडपमंडपमध्यसासिध्यर्थं
स्थापनीयाष्टमसारीतस्यार्कचैउपरिपूर्ववत् ॥ चतुर्थतंत्र्या तस्याएवसार्याउपरित्तत्वेविनामध्यषड्वापरध्वनिवृत्ति
स्त्रुतंत्रीषुप्रथमाद्वितीयातृतीयास्तुअपरातरवातचअन्यस्त्रुमध्वननाच्च ॥ कीदृशात् ॥ तत्रउचितैः अष्टमसार्यायो
ग्यैः पगपैः अनुमंडपंचममंडगंधारमंडपंचमैः क्रमात्समात् ॥ सदृशात् ॥ आद्ययामेरुगतस्वयंभूस्वरपंत्या अंत्ययाअ

मतांतरमाह॥ अत्रानुमंडेति॥ अत्रास्मिन्केशिकिसारीन्यूनत्वपक्षेअनुमंडपदस्य यल्लानं प्रसंगस्तत्रतुअनुमंडमध्यमोपिअस्ति॥ प्रथमतया
अनुमंडमध्यमोमेरोभुवति॥ प्रथमसार्थातुमृदुपः॥ द्वितीयायांरुद्रपः॥ चतुर्थ्याश्रुधः॥ पंचम्याश्रुधः॥ तत्रैवप्रवेरातः॥ केशिकिकाकल्योष
श्रामृदुसः॥ सर्वेष्वनुमंडाः॥ एतेषुप्रयोगाद्देहिदेवेत्याह॥ मध्यमेति॥ तत्रतेषुमध्यममृदुपोग्राह्यो॥ नान्यपंचमादयः॥ तत्रहेतुमाह॥ ते
पंचमादयः॥ पतंयाअनुमंडपंचमसंबंधिन्याद्वितीयतंत्र्यापुनः॥ संतीतिशेषः॥ ४१॥ ॥ एवमस्यावीणायाअनुमंडादयश्चतुर्विधाः
स्वराः कथिताः॥ तत्रकश्चित्पृच्छति॥ ननुतनुवीणेइति॥ ननुप्रश्ने॥ अत्रशास्त्रेसंगीतेतनुवीणेदेहवलक्योतुल्येसमेकथिते॥ कुतः॥

ननुतनुवीणेतुल्येगदितेशास्त्रेऽत्रनादसंवादात्॥ मंडादिस्त्रयमर्हंतनुवत्तनानुमंडइह॥ ४२

दस्यश्रुत्यादेर्यः संवादः एकत्वप्रकाशानंतस्मात्॥ तथाचश्रुतिस्वरूपनिश्चयेनिःशंकः॥ व्यक्तयेकुर्महेतासांवीणाद्वेदेनिदर्शनमिति॥ तत्त
स्मात्तनुवीणयोसाम्याहेतोः॥ इहवीणायांतनुवत्तदेहेद्रुवमंडादित्रयंअर्हवक्तुंयोग्यंनतुअनुमंडः॥ देहेअनुमंडस्याभावात्॥ वीणायामनु
मंडकथनमयुक्तमितिप्रश्नार्थः॥ ४२॥ ५२॥ तत्रोत्तरइति॥ नादयति॥ नाभौअतिसूक्ष्मनामाअतिसूक्ष्मेतिसंज्ञः॥ नादःआ

विर्भवतीतिशेषः॥ इतिवदताशास्त्रेऽदेवेनइहदेहेनाभौवाअनुमंडः सूचिताः॥ तत्सूचनमात्रंरुतं॥ परंतुदेहेनाभिस्त्रयस्यगानेअनुपयोगा
त्॥ मंडादिवत्॥ अनुमंडइत्यपिनामव्यवहारोयनकथितमित्यर्थः॥ तथाचनिःशंकः॥ नाभिहृत्कंठेत्यादिनादोतिसूक्ष्मइति॥ तस्मा
च्चीनानुमत्तत्वाहेतोः॥ वीणाहेः॥ वीणापयुक्तः॥ अयंअनुमंडः॥ अत्रग्रंथेउक्तः॥ नाभौतुद्वाग्वंशतिनाडूसंभवात्॥ श्रुतीनामनुदयः॥ वीणायांतु
अतिनीचानाभपिश्रुतीनासद्भावात्॥ अनुमंडोयुक्तमेवात्रोक्तइतिभावः॥ ४३॥ ५३॥ एवंप्रथमंभुधुमेलाख्यभेदाख्यलक्षयि

नादोतिसूक्ष्मनामानाभौवदत्तेराडुः॥ देवेन॥ सूचितब्रह्मानुमंडोवीणाहोयंतदुक्तोत्र॥ ४२
अथमध्यमेलवीणालक्ष्यतइतरात्रचतस्रपूर्यासु॥ मेठकतसंज्ञेषुज्ञेयावाद्यानुमंडा॥ ४४॥

त्वाद्वितीयंमध्यमेलारख्यभेदंलक्षयितुंप्रतिजानाति॥ अथेति॥ अथइतरापश्चादुद्दिष्टमध्यमेलवीणालक्ष्यते॥ लक्षयामेवाह॥ अत्रच
तस्रस्त्रिणादिनामानाविंशत्याऊनेनआर्यासप्तकेन॥ अत्रएतस्यांचतस्रभुमठकतः॥ मेरोः॥ उध्वासुतंत्रीभुमथेइत्यर्थात्॥ आद्यावा
माप्रथमातुअनुमंडोयः॥ पंचमः॥ तंगच्छतिप्राप्नोतीति॥ अनुमंडपगाज्ञेयाइतिसर्वत्रअन्वेति॥ ४४॥ ५४॥ ॥ द्वितीयांमंडसंयुता

मंडपद्वयुक्ताः। तृतीयकास्तृतीया मंडपं च मंदधतीतुर्याचतुर्थीसि मध्यषड्मा मध्यषडेन सह वर्तमाना दधतीति शतंत्रं॥ श्रुतित्रये स्वराणाह॥
तिस्र इति। तिस्रः प्राग्ब्रह्माश्रुतयस्तु॥ ४५॥ ४६॥ क्रमतः उर्ध्वमध्याधरक्रमेण मंडसमंडपमध्यसंयुक्ताः ज्ञेया अववचनविपरिणामः मंडप
उर्ध्वश्रुतिः। मंडपंचमयुक्तमध्यश्रुतिः मध्यषड्युक्ता अधरश्रुतिरित्यर्थः॥ सारीषट्के सेवपूर्वे वस्वरस्थितिः स्वरस्थापना॥ तेषु स्थापितस्व
रेषु प्रामाण्यपूर्ववत्॥ ज्ञेयमिति शेषः॥ तु न मेरो अनुमंडपमंडसमंडपमध्यसाः पूर्ववत् संवादिनः॥ प्रथमसार्या अनुमंडपमंडरिमं
इधमध्यकषभाः॥ संवादिन द्वितीयसार्या अनुमंडनिमंडरामंड निमध्यगंधाराः॥ संवादिनः तृतीयसार्या अनुमंडकैशिकि मंडसाधारणमंडकै
मंडसमंडपमध्यसंयुक्ताः क्रमतः स्वरस्थितिः सेव॥ सारीषट्के तेषु प्रामाण्यपूर्ववत् किंतु॥ ४६॥

शिकिमध्यसाधारणाः संवादिनः चतुर्थ्यां अनुमंडमृदुसमंडमृदुममंडमृदुसमध्यमृदुसाः संवादिनः पंचम्यां मंडसमंडममध्यसमध्यम
ध्यमाः संवादिनः षष्ठ्यां मंडरिमंडमृदुयमध्यरिमध्यमृदुपाः संवादिनः ॥ एवं संवादित्वेन पंक्तिसप्तकेषिप्रामाण्यं ॥ अनुमंडयं चमादिप्रथम
पुंतेः पुंतेः पूर्ववत् स्वयंभूत्वात् मंडगंधारमंडपंचममध्यगंधारमध्यपंचमरूपाष्टकैः मपुंतेरपि स्वयंभूत्वात् तर्गतस्वरपंक्तीनामपि स्व
स्वयंभूत्वेन च प्रामाण्यं ज्ञेयं ॥ एवं सप्रामाण्येष्टपि स्वरेषु त्याज्यावाह ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ किं चित्ति ॥ किं तु परंतु पंचमयोः अनुमंडमंड

द्वोत्तीव्रधेवताबुल्यचेते॥ तद्वत्प्रथमतया तृतीयं तं व्याश्रयपंचमाया आकर्षणेन श्रुतिद्वयस्य अधिकीकरणात् पंचमश्रुतिद्वयग्राहिणा वनुमंडं
द्वोत्तीव्रतममध्यमोऽस्यचेते॥ इत्यर्थः॥ आकर्षणेन स्वरांतरत्वकरणं भरतादीनामपि संमतं॥ तथा च भरतः॥ द्विधा तानक्रिया तंत्र्या प्रवेशानि
ग्रहात्तथा॥ तत्र प्रवेशानमधरस्वरविप्रकर्षादुत्तरस्वरमार्दवाद्वा॥ निग्रश्चासंस्पर्श इति॥ अधिकिता इति तत्करोतीति ण्यंतानिष्ठा॥ ३९
॥ ४० ॥ अनुमेव विप्रकर्षपक्षमंगीकृत्य मतांतरमाह॥ केचन केचित् मध्यमतं त्रीमंडमध्यमसंबंधिनीचतुर्थतंत्रीतस्याः यानिषादसा
री पंचमसारी तस्यां कैशिकीका कल्यावपि प्रवेशते॥ ब्रुवते वदन्ति॥ पूर्ववत् एकश्रुत्या कर्षणेन कैशिकी उदेति॥ श्रुतिद्वया कर्षणेन च काक

केचनमध्यमतंत्रीनिषादसार्योप्रवेशतोब्रुवते॥ कैशिकिकाकल्यावपिसार्युनेकामतेतेषां॥४०॥

अत्रानुमेनषड्स्थानेननुमेदमध्यमेऽप्यस्ति॥मध्यममृदुपोतत्रग्राह्योनान्येपतंत्र्यांते॥४१॥ ४॥

लीउदेति। फलितमाह॥ (सारीति)। तेषामते एका सारी नानिषाद सारी समीपस्थ के शिकी सारी नल गतीत्यर्थः तदा तु एकरागमे लाय्य श्रुत
मेलायां मेरुणा सहै कविंशतिः सार्यः अति सारषड् सारी पक्षे तु तेनैव सह द्वविंशतिः सार्यो भवति॥ एवमखिल रागमेलायां अपि कैशिकी
सारी त्रये न्यूनमेरुणा सहै कोन त्रिंशत्॥ अति तार पक्षे तु तेनैव सह त्रिंशत्॥ ४०॥ एवं प्रतिज्ञात स्वरस्थापनात्प्रतिप्रसंगेन प्रसिद्ध

मध्यमेलायामेवमतांतरेणस्वरस्वपनेविशेषमाह॥ इयमपीति॥ इयं अन्यमतेपरमतेपंचमतंत्रीषु मयुतापि अस्यामेव॥ मेरुस्वयोः प्र
थमतृतीयतंत्र्याः अनुमंडमंडमयोः स्थानेतादृशावेवमध्यमोष्ठाप्येतेइत्यर्थः॥ पंचमतंत्रीधितिवहुवचनेनश्रुतितंत्रीस्वपंचमस्थानेपिमध्यमः
स्थाप्यतेनोषपूर्ववत्॥ अवशिष्टमध्यमेला लक्षणवत्ज्ञेयं॥ तेनमेरोअनुमंडमध्यममंडषडुमध्यममध्यषडु॥ प्रथमसार्यानु अनुमंडमंडप
मंडरिमंडमंडपमध्यममंडपमंडगमंडपमध्यगंधाराः॥ तृतीयायां अनुमंडपमंडसाधारणमंडधमध्यसाधार
णाः॥ चतुर्थ्यां अनुमंडनिमंडमंडनिमध्यममंडमाः॥ पंचम्यां अनुमंडकेशिकिमंडमंडकेशिकिमध्यममंडमाः॥ षष्ठ्यां अनुमंडमंडसमं

इयमपिमयुतान्यमतेपंचमतंत्रीषुपूर्ववच्छेषं॥ त्याज्योमंडसंतत्याः शुद्धममंडुपोतंत्र्यायत्॥ ४८

इमदुपमंडमंडसमध्यममंडुपाः उर्ध्वतंत्रीचतुष्टये॥ श्रुतित्रयेतुर्ध्वतंत्र्यामंडसः मध्यमतंत्र्यामंडमअधस्तंत्र्याचमध्यसः स्वरपुक्तिप्रामा
ण्यमपियथायोग्यं संवादित्वेन स्वयंभूत्वेनचज्ञेयं॥ सारीन्यूनत्वादित्तद्देव॥ अत्रापित्याज्यस्वरावाह॥ त्याज्याविति॥ मंडसं
तंत्र्याः शुद्धममंडुपोत्याज्यो॥ द्वितीयायाः मंडषडुस्यतंत्र्याः संबंधपंचम्यां सार्यामंडमध्यमः षष्ठ्यामंडमंडपमंडप्रयोगाहेनित्यर्थः
कुतः यत्रहेतोः मतंत्र्यामंडमध्यमस्यतृतीयतंत्र्याः शुद्धममंडुपोमेरुप्रथमसार्याः वर्तेतेइतिचशेषः॥ त्यागेमंडधनित्वमेवहेतुः ४८

मतांतरेणमध्यमेलायाएवचतुस्तीत्रीकंभेदमाह॥ द्वाभ्यांपूर्वास्तित्रइति॥ अत्रमेलायांपूर्वास्तित्रस्तंत्रीः प्रथमाद्वितीयातृतीयाः विनासा
बंधनमरुत्वेवमध्यषडुस्यतंत्र्यांतुमध्यषडुवत्याचतुर्येतंत्र्यामेवकेश्विसारिकाः स्थाप्यंते॥ किमर्थं त्रिस्थानस्वराणां मध्यतारातिताराणांसि
धितस्तस्ये॥ ४९॥ ५०॥ अतितारस्वराणां मर्यादाविधिंचाह॥ अतितारपंचमादिति॥ अतितारपंचमात्ता॥ मर्यादाकृत्यअतितार
पंचमंविनासार्यः स्थाप्यंतेइत्यर्थः॥ यद्वाततपंचमास्तु आ॥ तंअभिव्याप्यसार्यः स्थाप्यंते॥ तेनमर्यादापक्षेमेरुणासहाष्टादशसार्याभवं
तिअभिविधिपक्षेतुमेरुणासहैकोनविंशतिः॥ पंचमादिति॥ आ॥ मर्यादाभिविध्योरिति कर्मप्रवचनीयत्वात् पंचम्यापांडिः तिपंचमी॥

२१ अतितारपंचमादावामेपार्श्वेश्रुतिस्तुमंडसमुक्त्वा॥ दक्षिणपार्श्वे मध्यसतारसयुक्तेषुतीअस्यां ५०

२२ पूर्वास्तित्रस्तंत्रीविनातंत्र्यांतुमध्यषडुस्य॥ त्रिस्थानस्वरसिध्येस्थाप्येसारिकाः केश्वित्॥ ५०

श्रुतिषुस्वरानाह॥ वामइति॥ अस्यांउर्ध्वेकतंत्र्यांवीणायांवामपार्श्वेदंडस्येत्यर्थंतत्रतुश्रुतिस्तुमंडसयुक्मंडषडुवतीचपरंदक्षिणपार्श्वेश्रु
तीमध्यसतारसयुक्तेमध्यषडुवत्यो॥ एवंचतुस्तंत्रिकेयं॥ इयमेवपार्श्वयोः मध्यममध्यसयुतश्रुतिकात्रितंत्रीत्यन्ये॥ इवमेवाखिलरा
गमेलापूर्ववदित्यपरे॥ इयमेवकापट्टिकाराहित्येनसदृशसर्वसारिकेतिकेचन॥ ५०॥ ५१॥ श्रीसीतारामचंद्रप्रसन्न॥ श्रीराम

ननु प्राचीने रतूक्त मति तारं परे पिकथं मन्यंते इत्यत्राह ॥ तं न्यामन्वत इति ॥ एके केचन वीणा तंत्रिकायां अति तारमपि एतदाख्यं पंचमं ॥
 वादमपि तन्वते मन्यंते ॥ तत्र प्राचीन सूचनार्थं हेतुमाह ॥ प्राचीं कृत्रिमोक्तिः कृत्रिम इति ॥ उक्तिः कृत्रिमोक्तिः तस्याहेतोः तत्र निःशंकः ॥ अ-
 तिसूक्ष्मश्च सूक्ष्मश्च पुष्टो पुष्टश्च कृत्रिमः ॥ इति पंचभिर्धा पते पंचस्थानेष्वनु क्रमादिति ॥ ततश्च मुखे केवलं रागानुपयोगी वीणायां तु तादृ-
 श्रुतिसद्भावात् ॥ उपयुक्त इति तेनापि सूचित भित्तिभावः ॥ तर्हि अनुमं इव तभवतापि किं नांगीक्रियत इत्यत्राह ॥ किंत्विति ॥ किंतु परं तु अ-

तं न्यामन्वत एकेऽति तारमपि कृत्रिमोक्तिः प्राचीं ॥ किंत्विति तीव्रेनादेन स्वरतारं रंजनाभावात् ॥ ५१ ॥

अतितीव्रे अतितीक्ष्णेनादेस्वरतास्वरत्वं न संगच्छत इति शेषः ॥ तत्र हेतुमाह ॥ रंजनाभावादिति ॥ अतितीक्ष्णेन रंजकः स न भवतीत्य-
 र्थः ॥ तथा च निःशंकः ॥ स्वतोरंजयति श्रोतृचित्तं स स्वर उच्यते इति ॥ एवं सति वीणा विशेषेण वायदा अतितीव्रे पिरंजनकारित्वं तदा स्म-
 न्मतेष्य तितारो विद्यत एवेति भावः ॥ ५१ ॥ ५१ ॥

पंचमयोः ये तं न्योतयोः जायेते तज्जो तो सरी मं द्रो म न्यो च षड् कृष भो तत्ततो हेतोः अप्रस्तु पंचमयोऽन्यो त्याज्यो ॥ कुतः यत्पुनः भूयः तयोर्मे-
 इ मध्य षड् यो र्ये तं न्योतयोस्ताचित्तिवर्तेते इति च शेषः ॥ सागे मुख्य हेतुस्तु पूर्वयोर्मे इ ध्वनित्वे ॥ अस्यां शुद्ध मेलापेक्षया न्यून सारी कता-
 नाह ॥ तत्संख्याश्चेति ॥ अत्रेति प्रकरणाद्भ्यते ॥ असार्थः सा संख्यायां सा भित्ति तत्संख्याः शुद्ध मेला सारी सम संख्या क इति यावत् न न-
 संति ॥ अस्मिन्मते तारस्थानात्परं स्थानांतराभावादिति भावः ॥ इयमपि शुद्ध मेलावत एकराग मेला अखिल राग मेला एकराग मेला

पंचम तंत्रीज सरी तदप्रयेज्यो पुनः स तं न्योयत् ॥ तत्संख्याश्च न सार्थोति तारागाः परम ते शिष्टाः ॥ ५७ ॥

रव्य शुद्ध मेलापेक्षया गांधारादिव इह स निष्ठादात्परस्या सारी चतुष्टयस्य केशिक्यार्थाधिक सार्थाश्च न्यूनत्वात् ॥ मतांतरेण तु अतिसारेष-
 ड् अष्टादश सार्थः ॥ अखिल राग मेला रव्य शुद्ध मेलापेक्षया मृदुमादेव इह स मृदुषादात्परस्य सारी सप्तकस्य केशिक्यार्थाधिक सार्थाश्च न्य-
 नत्वात् ॥ मतांतरेण तु अतिसारेष ड् पंच विंशतिः एवमवशिष्टाः पंच अष्ट च सारी ॥ सार्थक इतु परमतमाह ॥ अति तारगा इति शिष्टाः ॥ अ-
 स्मिन्मते वशिष्ट सार्थः परम ते केषां चिन्मते अति तारगाः अति ताराख्य षड् द्वादिस्वरगामिन्या भवतीति शेषः ॥ अन्यमते पंचमपर्यंतं
 अति तार स्वरा अपि संतीति भावः ॥ ५७ ॥ ५७ ॥

एवं प्रसिद्धभेदानुक्ता अन्या नपि भेदा मन्यमानाह । अन्येषीति । अन्येपि उक्तेभ्यः परेषु भेदाः संति । तत्किमिति नोक्ता इत्यत्राह ॥
ते भेदा अतिप्रसिद्धान्ततो हेतौ नोक्ताः अतिप्रसिद्धालक्ष्ये सेवात्रानुलक्षितत्वादिति भावः । प्रमाणं भेदमनुक्तमसि गृह्ययात् ॥
इत्याह ॥ सप्रामाण्य इति परंतु तथा अनुक्तोपि भेदः सप्रामाण्य उपादेयः ग्राह्यः ॥ तद्यथा शुद्धमेलायाश्चतुर्थी तैत्त्यामंडमध्यमस्य

अन्येपि संति भेदा अतिप्रसिद्धान्ततो नोक्ताः ॥ सप्रामाण्यो भेदः परंतु नुक्तोप्युपादेयः ॥ ५२ ॥

नेमंडपंचमोप्यस्ति । श्रुतयः पूर्ववत् । तत्र मेरुखाः अनुमंडस अनुमंडपमंडसमंडपंचमाः संवादिनः प्रथमसार्यो अनुमंडरू
षम अनुमंडयेव तमंडरूषममंडयाः संवादिनः द्वितीयाया अनुमंडग अनुमंडनिमंडगमंडनिषदाः संवादिनः ॥ तृतीयाया

अनुमंडसाधारण अनुमंडकेशिकि मंडसाधारण मंडकेशिनः संवादिनः । तुर्यायां अनुमंडमदुम अनुमंडमदुस मंडमदुमम
मदुसाः संवादिनः । पंचम्यां अनुमंडम अनुमंडस मंडममंडसाः संवादिनः । षष्ठ्यां अनुमंडमदुप अनुमंडमदुपममंडमदुपमंड
मदुपमः संवादिनः । प्रामाण्यं तु पंकीनां संवादित्वेन मेरुपंत्यत्वं षमपंत्योः स्वयंकरत्वेनापि इति हि क॥ ५२ ॥ ५२ ॥

सकल कलेत्फपनामक सोमकविहिते हिते ल्यबुध्नीनां । वीणाभिदां द्वितीयो रागविवोधे
विवेकोयं ॥ २ ॥ ५२ ॥ द्वितीय एव मनोविवृतः ॥ ५२ ॥ श्रीराम ॥ ५२ ॥

सकल कलेति । वीणाभिदां रुद्रवीणाभिदां नासंबुधी अयं विवेकः रागविवोधे द्वितीयः ॥ शिष्टं स्पष्टं ॥ सकल कलेत्फपना
मकमुद्रलसूर्यस्तसोमनाथेन ॥ रागविवोधे विवेको द्वितीय एव मनोविवृतः ॥ २ ॥ श्रीराम ॥ ५२ ॥

नष्टांकेस्वांशांकाः धात्याएकाद्यमुरवदिशोलेख्या ॥ अंतिः शेषमिदाद्यामूलारव्यात्वन्यथैकाद्या ॥ ३६ ॥

चत्वारह । त्यादिकांशुधेवमूलपंक्तिरित्येत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible]

स. वो.

2	4	12	2	5	92	2	92	93	7	4	2	3	4	94	7	5	94	7	92	93
2	4	94	2	5	94	2	92	92	7	4	2	3	4	5	5	5	95	7	92	93
2	6	5	2	5	90	2	92	94	7	4	2	3	4	5	5	5	99	7	92	94
2	6	5	2	5	99		53		7	4	2	3	4	5	5	5	92			
2	6	90	2	5	92				7	4	2	3	4	5	5	5	93		53	
2	6	94	2	5	97	7	2	5	7	4	2	3	4	5	5	5	94			90
2	6	92	2	5	98	7	2	5	7	4	2	3	4	5	5	5	95			99
2	6	93	2	5	94	7	2	90	7	4	2	3	4	5	5	5	96		5	92
2	6	97	2	20	93	7	2	99	7	4	2	3	4	5	5	5	97		5	93
2	6	94	2	90	92	7	2	92	7	4	2	3	4	5	5	5	98		5	94
2	5	90	2	90	94	7	2	93	7	4	2	3	4	5	5	5	99		5	95
2	5	99	2	99	93	7	2	94	7	4	2	3	4	5	5	5	92		5	99
2	5	92	2	99	94	7		94	7	4	2	3	4	5	5	5	93		5	99
2	5	93	2	99	95	7	4	5	7	4	2	3	4	5	5	5	94		5	92

२	९	१२	५	९	११	१५	९	९	१०	९	१२	१३	७	९	१३	९	१०	१३	९	११	१३
२	९	१५	५	९	११	१५	९	९	११	९	१२	१४	७	९	१४	९	१०	१४	९	११	१४
२	१०	१३	५	९	१२	१३	९	९	१२	९	१२	१४	७	९	१५	९	१०	१५	९	११	१५
२	१०	१४	५	९	१३	१४	९	९	१३	९	१३	१५	७	९	१५	९	१०	१५	९	११	१५
२	१०	१५	५	९	१४	१५	९	९	१४	२९	२९		७	९	१३	९	११	१३	९	१२	१३
२	११	१३	५	९	१५	२९	९	९	१५	७	७	७	७	१०	१३	९	११	१४	९	१२	१४
२	११	१४	५	९	१०	२९	९	१०	१३	७	७	७	७	१०	१४	९	११	१५	९	१२	१५
२	११	१५	५	९	११	२९	९	१०	१४	७	७	७	७	१०	१५	९	१२	१३	९	१२	१३
२	१२	१३	५	९	१२	२९	९	१०	१५	७	७	७	७	११	१३	९	१२	१४	२६९	२६९	२६९
२	१२	१४	५	९	१३	२९	९	११	१३	७	७	७	७	११	१४	९	१२	१५	२६९	२६९	२६९
२	१२	१५	५	९	१४	२९	९	११	१४	७	७	७	७	११	१५	९	१२	१५	२६९	२६९	२६९
२	१२	१६	५	९	१५	२९	९	११	१५	७	७	७	७	११	१६	९	१२	१६	२६९	२६९	२६९
२९			५	९	११	१३	९	११	१५	७	७	७	७	१२	१३	९	१०	१३	२६९	२६९	२६९
५५	११	१३	५	९	११	१३	९	११	१३	७	७	७	७	१२	१४	९	१०	१४	२६९	२६९	२६९
५५	११	१४	५	९	१२	१४	९	११	१४	७	७	७	७	१२	१५	९	१०	१५	२६९	२६९	२६९

इति त्रिमे रूप
सारः

२१

अथचतुर्भेदप्रसारः

[illegible]

अथ त्रिभेदप्रस्तारः

१	११	१३	२	४	१५
१	११	१४	२	५	८
१	११	१५	२	५	९
१	१२	१३	२	५	१०
१	१२	१४	२	५	११
१	१२	१५	२	५	१२
५	३		२	५	१३
२	४		२	५	१४
२	४	१०	२	६	१०
२	४	११	२	६	११
२	४	१२	२	६	१२
२	४	१३	२	६	१३
२	४	१४	२	६	१४

कुल पत्र सं. ८७

9	e	99	93	2	2	e	9.	2	2	9.	2	2	92	93	2	e	9.	94	2	9	e	92	2	9	92	93
9	e	99	92	2	2	e	99	2	2	99	2	2	92	92	2	e	99	93	2	9	e	94	2	9	92	92
9	e	99	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	94	2	e	99	92	2	9	e	93	2	9	92	94
9	e	92	93	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	92	2	e	99	94	2	9	e	90	2	e	9.	93
9	e	92	92	2	2	e	94	2	2	94	2	2	94	92	2	e	92	93	2	9	e	90	2	e	9.	92
9	e	92	94	2	2	e	9.	2	2	9.	2	2	9.	92	2	e	92	92	2	9	e	99	93	e	99	94
				2	2	e	9.	2	2	9.	2	2	9.	92	2	e	92	94	2	9	e	99	92	e	99	93
		90	2	2	2	e	9.	2	2	9.	2	2	9.	92	2	e	92	94	2	9	e	99	94	e	99	92
				2	2	e	9.	2	2	9.	2	2	9.	92	2	e	92	93	2	9	e	92	93	e	99	94
2	2	9.	9.	2	2	e	99	2	2	99	2	2	99	93	2	e	99	93	2	9	e	92	92	e	92	93
2	2	9.	99	2	2	e	99	2	2	99	2	2	99	93	2	e	99	93	2	9	e	92	94	e	92	92
2	2	9.	92	2	2	e	99	2	2	99	2	2	99	94	2	e	99	94	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	93	2	2	e	99	2	2	99	2	2	99	94	2	e	99	94	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	92	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9	e	92	92	e	92	94
2	2	9.	94	2	2	e	92	2	2	92	2	2	92	93	2	e	92	93	2	9						

[illegible]

१ पस्तुत्रयोदशीस्थः षोडश्याष्टदशीस्थितौ च धनी ॥ द्वादशी
स्थः षड्दोहिंगणसमः पूर्वषड्नेन ॥ २१ ॥

सम० ध

2

म

五

तत्रायथेयमुच्चोचतरवाकिमपितारुस्यात् २० अतर्नेष्टोच्यतरवः श्रुतयश्चनिरवाइहोत्यतश्चोसः॥ करमस्तृतीयसार्थयोगः पंचम्यान्नवम्यामः २१ ध्वनिशुद्धिनिश्चयार्थे विकृतत्वर्थे च
सञ्चतुश्रुतिकः॥ पुनरुक्तं इति मतमेव श्रुतिस्वरवर्गमनाय लघु २२ इति सप्तोक्तोः शुद्धाविकृतानुसंज्ञेवचमिहनाम्ना॥ साधारणोत्तरश्च श्रुतिश्रुतीचैत्यगोमस्य २३ निःके
शिकीचंकाकल्यथसत्येकांभजंश्रुतांतेदे॥ निगमाहदुपरसमपाः समपतृतीयश्रुतिस्थित्या २४ द्वादशविकृतानुसंज्ञेवचमिहनाम्ना॥ सत्तेवस्युर्भिन्ना
यदिमेतद्ध्वनयः २५ नष्टयुक्तं शुद्धसत्ताम्यामच्युतसमकोचतुःश्रुतीचरिषो॥ शुद्धरिधाभ्यां विकृतस्त्रिश्रुतिपादपिचतुःश्रुतिपः २६ भिन्नोचतुःश्रुतिधोनिःशंकुम
नेपि कूटपुनरुक्तो॥ तल्लक्षणतोमेदेप्यमीपुपंचसुनलक्ष्यभिन् २७ नेकश्रुतयोप्येते श्रवणार्हाः स्वचरमश्रुतावेव॥ नत्वाद्यासुश्रुतिषु स्पष्टमिति विचित्रवीणानुः २८ विधयोः
परश्रुतिगते श्रवतस्वरहपंचपटुतथाश्रुतयः॥ देशीरागेद्याभिर्वीक्ष्यंतेताः षट्पतथागमयोः २९ दूतितेषु संभवति त्रयोन्यस्याविलक्षणविकृताः॥ पंचश्रुतिः शुचैर्गीतसाधारणतश्च
षट्श्रुतिकः ३० रिर्नष्टयुक्ततादयोनेः कैकिनश्चषट्श्रुतिर्गोमात्॥ किंतु कुरिषमानां श्रवतृतेयपृथगिमाः संज्ञाः ३१ तीव्रश्रुतश्रुतिलेपंचश्रुतिकेतीव्रतमदतिपरंतायथायो
यं ३२ तदिति च शास्त्रविरोधि नवाद्याध्यायेति शार्दूदेवेन॥ लक्ष्यस्थित्ये प्रोक्तं शास्त्रार्थस्यान्यथात्वमपि ३३ षट्श्रुतिकं पंचश्रुतिकोचचतुःश्रुतीरिधावगदत्॥ रागविकाभ्या
यव्याव्यानेकद्विनाथसूरिरपि ३४ ग्रामश्रुतिस्वरदेरनियमउक्तोहनुमताद्येन॥ देशीरागेयेषांश्रुतिस्वरत्यादिपद्येन ३५ तेमंडमध्यगारस्थानस्थित्यात्रिधापुनस्तेषां॥ वादीसं
वादीचविवाचनुवादीतिभेदाः स्युः ३६ वादीसयः प्रयोगबहुलोराजाचययोस्तु मध्ये स्युः॥ द्वादशवाद्योश्रुतयोः साहोसंवादिनोतौस्तः ३७ एकश्रुत्यंतरितो विवादिनोवेरिणोमि
योभवतः॥ अनुवादिनस्तु शेषाभृत्याहीशंयथार्थास्ते ३८ स्वरनिकरोग्नासुः स्यादाधारोमूर्धनाक्रमादीनां॥ पादोमाध्यमदतिचद्वेधासतयोः प्रधानत्वात् ३९ येतेरिम
भोरेत्यादिमेश्रुतीगानिरप्यमूधसंपी॥ धः पांसांवेद्गंधारग्न्यामः स्वर्गलोकेन्यः॥ द्रपक्षेपकोर्षा स्वांत्यश्रुतावुपांत्यश्रुतोचसतिपंचमेकमास्तस्यात्॥ किंतु विकारोदेषो

नपंचमेतदितिसप्तमः ४० स्वरसप्तकस्य सप्तमो ह्रस्वः अरोहणं यदिह ॥ सा मूर्च्छनाभिदोऽस्या उत्तरमंद्रादिकाः सप्त ४१ मध्यस्थरादि राधा अधस्थान्यादिरादि काः पराः षट् ॥
क्रम आरोहणे पारवाचयामि ७८ स्वरं किमपि ४२ पंचस्वरंतथोद्धवमथमुद्रा एव मूर्च्छनाय हि वा उविता श्रोतविताः मुद्रास्ताना नवा बुधयेः ४३ पूर्णा अपूर्णा अव्युत्क्रमेण
अरितं स्वरा विविधाः ॥ चै मूर्च्छनास्तुकृदा स्ताना संख्या पूर्णानां ४४ खनिगमतशरा ५०४० एकैकस्वरविभुचां क्रमाच्च नखगिरयः ७२० रवाकां १२० जिना २४२ सांदू ६९
रिति तत्र मे युक्ताः ४५ एकादिकसप्तमंते पूर्वोर्ध्वोर्ध्वकेषु पूर्वपूर्वहते ॥ परपरएकादिक संख्या म्याल्लसारमथ कथये ४६ न्यस्यक्रमेण येष्टं पूर्वपूर्वः परादपरस्थाप्यः ॥ सर्वेष्वधुपस्थितो
ननत्वैः पुरउपरीगाः ४७ मूलक्रमक्रमेण स्थाप्याः प्रष्टव्येततः शेषाः ॥ अथ नष्टस्पष्टमिह लेखादयं क्रमस्थानां काः ४८ भू १ दी १ दतवः ६ शु नि दं क २४ रे व ना २० नख गिरि ७२०
खवेदखशराश्च ५०४० ॥ प्रात्यक्षमांति मांका ल्प्रज्ञांकः शेषमाद्य हैः ॥ ४९ भाज्यमथ लब्ध लब्धियाया संख्या ग्रन्थका स्त स्याः ॥ पावंतरभाज्ये यथा र्गुणि ते स दनु गुण क गुण
क तु ल्य संख्या काः ॥ मूलक्रम द्वितीय द्वितीयतां त्या दयो ज्ञेयाः ५० भागभावे पूर्वो लब्धो लो व्या मुहुः क्रमे कश्च ॥ शिष्टप्रागथ कथयाम्युद्दिष्टमिह स्वरो ल्यस्तु ५१ यावन्नियः स्या
न्मूलक्रम द्वितीया त्रयाहतः प्राच्यः ॥ अंकेषु त्यां त्यां स्याथो दिष्टां त्यां दयो लो थ्यः ५२ अं त्ये क्रम द्वितीया त्वे लो थ्यो क आदि मत्त हं ॥ एवं भूयो भूयः शेष मिहेदि
ष्ट संख्या स्यात् ५३ गानक्रियास्वराणां यावर्णः सकथितश्चतुर्भेदः ॥ स्थाप्यारोह वरोही संचारी वेत्यथ स्थाप्य ५४ से विशेष वर्ण गुणोक्तं कारोत्रकथयामित
न ड्रे वा चे ॥ दात्रि शे च था दो प्रकरण इह हि परिभाषेयं ५५ स्थिता स्थितैकस्य प्रयोग आरोहणात्तथारोही ॥ अवरोहा त्ववरोही संचारी तदिमिश्रणतः ५५ मंड्रस
यस्तु पूर्वः स्वरउको सोमदुः प्रसन्नश्च ॥ बिंदुशिराः सतु लिप्यां तारो द्विगुणः सदीप्तश्च ५७ लेखा मूर्धा लेखे पुनस्त्रिकु के रथ प्रसन्नादिः ॥ मंड्रद्वयतस्तारितद्विप
सीतः प्रसन्नातः ५८ इति प्रसन्नादिः ९ तेषु पंचमाद्यंत्रितयं क्रमरेचितस्त्रिकलएवं ॥ स्थाप्यगता इति पंचरोहि गतास्ते पुनः सप्त ॥ ६० ॥ ओ न्वर्थकः प्रसन्नात्

राग० बो० तस्मादकूपसन्तमयोपि॥ मृदुमध्यगोद्वितीयस्तृतीयतुर्योचनोद्वेसो ॥ यत्रारोहेक्रमतः सप्तमि विप्रसप्तमिः स्वरेदर्शः ॥ विस्तीर्णायं शीघ्रदिग्दिनेस्तु निर्वर्णः ॥ ६१ सरिसं संगम
 म संसंपधनि सं इति कैचित् ॥ ५॥ सारिगमापाधानी इति विस्तीर्णः ॥ ॥ ससरिगमपधनि २ इति निर्वर्णः ॥ २ यत्रारोहे दोहो दोहो लिख्यते विहाय त्वमनः ॥ पूर्वपूर्वस्व इति सप्त
 २ स विंदुर्यहारोहे ६३ क्रमतः पुनः सप्तम्युतः सकलयावपुनः सकलतुतः ॥ हसितोयत्रोचनो च ॥ ६४ इति स्वरारोहः ६२ सरी। रिगा। गमा। मपा। पधा। धनी। इति प्रेरकः सप्तसरि।
 गगगमा। पपपध निनिनि इति विंदुः ४ सरीरी गगमा ममममा पपपपा धधधध धानिनिनिनिनिनी ५ इति हसितः संप्रधिष्ठादनं के त्रिस्वरकाद्या कलागथान्ये ॥ स्व
 स्वप्राच्यां स्वस्वरपूर्वतदस्य आक्षिप्तः ६४ मध्यमहानद्विदिः स्वरमाद्यकालातिमादिभं भवति ॥ यत्र कलात्रयमेते पुनरवरोहि श्रिताः सप्त ६५ सरिगागमपापधनी इति संधिप्रका
 दनः सगागपापनी इति आक्षिप्तः ७ संचरिगास्त्रयोदशपूर्वः पूर्वः परस्य यदि भवति ॥ आद्यंतयोः प्रसादः स्यात्संप्रेरकः कलायस्य ६६ कुरुते गमनागमेदिः स्वरकाद्या कला
 स्तथैवान्याः ॥ एकैकस्वरहान्यारंजित आदिमकलाद्या ६७ द्विप्रथमतृतीयक्रममापरास्तदुक्षिते कैकाः ॥ आक्षेपेतिः स्वरकाद्यकालान्याः परपरगहणात् ६८ हि
 हि सापूर्वपूर्वसमास्तयाप्यपरिवर्तआद्यकालात्तिकादितीयमुक्ताः त्रिस्वरकासुक्तमुक्ताद्याः ६९ अन्यकलाः पूर्वसमा भवति निःकृजिते प्रसादस्य ॥ सकलाः कलास्युराद्यातृती
 त्या यमेधासंगीतेन ७० सरिसारिगरीगमगा मपमा धनिधा इति प्रसादः १ सरिसारिगगरीगमा मपा मपा पधा धनी निधा इति प्रेरकः २ सगरीरिगगरीगमा रि
 गमग मपमगपमगा मधपम धपमा पधिधनिधपा इति रंजितः ३ सरिगारिगमा सगमा रिमपा गपधा मधनी इति परिवर्तः ५ सरिसगसा रिगरीमरी गमगपगा
 मपमधमा पधपनिर्गा इति निःकृजितः ६ उदाहिते वयं प्राकृतमध्यगत आपराः कलास्तथा ॥ पूर्वपूर्वतादृग्विधास्तु रुद्धि तेत्वाद्यात् ७१ गीत्वास्वरदयं पंचमन श्वतुरक्षितो
 वरोहे चेत ॥ आद्याकले वमन्येत्यागात्पूर्वस्वपूर्वस्य ७२ हुंकारेदिः स्वरका कलादिमात्ये विनावरोहती ॥ एकैको नरद्वस्वराः स्वरपराः कलास्तद्वत् ७३ सरिगरी रिगमगा
 गमपमा मपधपा इति उदाहितः ७ सरीपमगरी रिपमगा मपधपमा इति उदाहितः ८ सरिसा सरिगरीसा सरीगमगरीसा सरिगमपमरीसा सरीगमपधमगरीसा
 सरिगमपधनि धपमागरीसा इति हुंकारः ९ स्ववर्तिते चतुस्वराद्या विपरीता तद्वयोरोत्तरागत भवतु ॥ आच्यप्राच्यत्यागात्तेषां रंजितराः कलास्तद्वत् ७४ द्वित्रिचतुः स्वरक
 गता

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ आसीत्सुसमानं प्रणम्यमानं धरास्तुरेः प्रवरेः ॥ अंयावयातया ले सुद्रुतमा ले वदं कलये १ आर्थीनेद निदानं गुरुस्वराधाररागविषयमहं ॥
 स्थानविशेषख्यातं गणपतिमति सिद्धये वेदे २ हेतुर्जगद्वा बहते विराजयती स्वयोगतो वीणा ॥ जयति व्यापनशीला शब्दात्मब्रह्मशक्तिः सा ३ सैकलोपारयकुलः स
 रव्यावन्ताथमैगनाथजनेः ॥ सुद्रुतसंज्ञे स्तनूजः स्तनुधीरपिसोमनामाहं ४ रागविबोधं विदधे रोधाय लक्ष्यलक्षणयोः ॥ आच्यं वा चोकिं चित्सारं सारं समुधत् ५
 पण्यारथ्यैवास्यामसवाण्या जयति नुविपुला ५ इति स्पृक् ॥ यदनुग्रहादभीष्टाः सर्वे श्री अत्र सिध्ययुः ६ गीतं देवामार्गो देशी मार्गः सयो विरिच्यार्थे ॥ कान्विष्टो भव
 तां धे शंभोरने प्रयुक्तो र्यः ७ देशे देशे रुच्या यज्जनहं ८ रंजनं तु सादेशी ॥ सतुलोकरु चिविचलितः प्रयोलक्ष्या त्रदेशी तत् ८ अत्र श्रुतिस्वराद्या वीणाभेदाः स्वसं
 स्वयामेलाः ॥ रागास्तद्रूपाणि च पंचविवेक्या क्रमादस्य ९ पुरुषार्थसार्थसिध्ये सिधे वयिपुरा विरिचि हरि गिरिशान् ॥ नादमुपासीत सुधी र्चदिमे नरिगे गहिताः
 सदात्मानः १० आक्षेपयति विवक्षुश्चिन्ते ॥ तद्देहवन्निमाहंति ॥ संप्रेरति दीप्या ब्रह्ममंथि स्थितं मरुते ११ उध्वे विवरं क्रमतो नाभिद्वयं कंठमूर्ध्ववेकैः ॥ प्र
 तिसूक्ष्मादिकं सत्ता द्राह्मस्तनुते च रागाहः १२ तत्कंठमूर्ध्वनादाः क्रमादभीमं द्रमध्यताराव्याः ॥ दिगुणायथो चरं च श्रुतितां स्वरतो च वक्ता १३ तद्दूर्ध्वनाडिका
 स्थितो विंशत्यनुतिरोजनाडिषु ॥ तावंतः श्रुतिसेताः स्युर्नादाः परपरोच्चीचाः १४ एवंगले च शीर्षिताभ्यः सप्त स्वराः श्रुतिभ्यः स्युः ॥ स्वरतातेषु निरुक्ता मनुः
 स्वतो रंजयतीति १५ षडुर्ध्वमगा धारामध्यमपंचम कथं वत निषादाः ॥ इत्यभिधास्ते मीषां सरिगमपधनीति संज्ञान्या १६ तेषां श्रुतयः क्रमतो वेदाराभादौ
 तथा बुधयः ॥ निगमादहनाः पञ्चविंशदविंशतिः सर्वाः १७ तुर्यायां सप्तम्यां तासु नवम्यां श्रुतो ज्योदश्यां ॥ सप्तदशी विंशीद्वा विंशीषु चोत्प्लुताः क्रमतः १८
 पृथुवद्व्यमाणवीणमिरोस्थाप्याश्च तस्मिन् इति तं ॥ मंदतमध्यनिराद्या त्रयं क्रमोच्चस्वने किंचित् १९ न्यस्याः सूक्ष्माः सार्यो यदा विंशतिरधश्चरमंत्याः ॥

नाभिद्वयं सुदृढं सपिण्डं त्र्यंगुलं खतं १० ककुभौ द्व्यंगुलमुच्चं चतुरंगुलदीर्घं विपुलमुष्णशिरः ॥ वीणादंजं तर्गतं देवोपः पक्षउत्कीलः ॥ ११ ॥ मेरोरु
 चः किंत्वदक्षिणतुरीयं त्रिकोस्थाने ॥ उच्चोच्चान्यत्रिपदः सचतुरयः पञ्चमूर्ध्वोराः १२ दृढवेणुजीवो थसारिकामेरुक्कु भवद्विपुलाः ॥ एकादशांगुला
 लघुसारीदशकक्षमापट्टी १३ सान्यायत्रयथाहं रागव्यं ते ये मुहुश्चलं तीमाः ॥ अथ शुद्धमेतवीणे हलद्वयमनुलक्ष्यते प्रथमा १० स्थाप्या मेरोरुर्ध्वं च
 तस्मिन् हतं त्रिकामिथो विषमाः ॥ दक्षिणपार्श्वे दांते तिलश्चतस्रं पुचं वामाद्या १८ अनुमंदप्रभुमोहं दनुमंदं पद्धितीयकांतवी ॥ मंदं संचतनीया चतुर्थिका
 मध्यमं मंदं १९ पार्श्वे तूपरिगाद्या मंदं संमध्यमाचमंदं ॥ अंत्या मध्यं पुदं श्रुत्यारव्या स्तिस्मरतासुः २० सति वाषट्ते श्रुतयो मंदं मध्यं क्रमात्सरुद्वि ॥
 यद्वा षट्ते मंदं मध्यं तरे तथा तासुः २१ अनुमंदप्रभुते चं वद्वारीरथापयेद्यथासुरिमे ॥ शुद्धरि शुद्धगुसाधारणमृदुमृदुचिममृदुपसंताः २२ अनुमंदप्रभु
 तं चं श्रुतिमेतास्ते वचं सारीषु ॥ शुद्धप्रभु निकेशिकि नृदुसशुचिसशुद्धरूपभारयाः २३ शुद्धसरीरमोनग्राह्यो तया तनीया जननात् ॥ अनुमं
 दसंतरी वन्मंदसंतं चोस्वरीतेषु २४ त्याज्यो शुद्धममृदुपाविमोचतुर्थ्या समुद्रवाद्भयः ॥ मद्रुतं चोत्थितं सारीषु स्वरस्तासु २५ अद्यदितीय
 योस्लोमृदुपोज्वलपोतुतीयकात्यक्ता ॥ तुरीया शुद्धः शुद्धानिः स्थाप्यं च पञ्चम्या २६ पञ्चम्या च मृदुः षड्ः केशिक्यर्थं परातरासारी ॥ मेरोचप्रतिसारिस्वरसि
 तिरियं प्रमाणं हि २७ संवादिनां समजो रंजनकारी भवेदिति न्यायात् ॥ ध्वनितं निःशंकादिभिर्विहापि संवादि सान्निध्यं २८ सपसमसुरव्याः संवादिनस्वराए
 कं संश्रयाः ॥ प्रायः श्रुतयो द्वादशवादि तेषां मंतयंतः संति २९ किंच स्वभुवसपमा नियतश्रुतयोपिकल्पितानो ॥ वचिस्फुटमिह हतं सारीतं चोर्विनास्ते
 षं ३० अपरस्तुरीयतं चोद्वितीयसाध्वं मणुरवोत्ति सतः ॥ तन्मंदप्रभुयं मूर्धं चोचसमम्यमो स्वभुवो ३१ अद्यमेकादश्याः साधो र्ध्वं समापरध्वनि
 तः ॥ तत्ते समाः सपसमाः स्वयं भुवो मुक्तं तंत्रीजाः ३२ येरिधरि मृदुपमं र्ध्वानि नूलं स्थापिता यथाशास्त्रे ॥ तेषु स्वयं भुवो द्वादशम्यं तिस्रपुतं त्रीषु ३३
 ॥ तुं वादि मं नृगताया वंधा र्थं दोरका स्तुदृढा स्त्रिगुणाः ॥ तुं वादि वंधनादितुं उकास्याद्द्वितीयोति ॥ १४ ॥ उक्तां त्रिगुणं
 ॥ पुनरैकैकं द्विविधा तत्राखित्तरागमैरेकं ॥ १५ ॥ अपरैकरागमैरेकं तत्राद्याभिर्द्वयोरवांतरयोः ॥ स्थानत्रयं

॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

पूर्ववदपराचरवाकपगपैस्तत्रोचितैः ॥ समाक्रमतः श्रुत्येकयाधिकं लं नूनं लंबं न दोषाय ३४ अनुमंदं तारे विविधं स्थिति रपि स्वरस्वरुस विदां ॥ स्वधियामं येति गौं त तदा
 माण्यं निजानुमवाद् ३५ अनुमंदमंदयोरिति ते द्वादशमे ॥ सारिका सृक्ताः ॥ तन्मानतः स्वराणां सार्योचमध्यताराणां ३६ स्थाप्या अंशे रात्र्ये निनारषड्गार्थमपि
 परामाहुः मध्यास्ताराश्च परं ते नग्राह्यस्तुरीयतं त्रीजाः ३७ अंतरका कल्यो तीव्ररीधो तीव्रतममध्यमश्चेति ॥ पंचमकिं द्वादशवत्सारीषु काब्रुपेत्तत्र ३८ साधा
 रणादिसारिषपकर्षादधिकितो यदा श्रुतयः ॥ पंचतदंतरासुरव्यादहस्युरिति तापृथक्तेकाः ३९ केचन मध्यमं तंत्रीनिषादसार्यो प्रवेशतो ब्रुवते ॥ केशिकिकाक
 ल्यावपिसार्युने कामते तेषां ४० अत्रानुमंदप्रभुस्थाने त्वनुमंदमध्यमोप्यस्ति ॥ मध्यममृदुपोतवग्राह्यो नात्र्यपतं चोते ४१ ननु तनुवीणेतुल्यं गदिते रात्र्ये
 षे नादसंवादात् ॥ मंदादित्रयमहं तनुवतन्नानुमंदप्रभु ४२ नादो तिस्रस्स नामानाभौ वदतेति शार्ङ्गदेवेन ॥ सूचितरहानुमंदो वीणाहीयंतदुक्तेव ४३ अथम
 ध्यमेतवीणालक्ष्यतदंतराचतुस्रं ध्वंसु ॥ मेरुक्ते त्रीषु ज्ञेयात्वात् त्रीषु मंद्रपगा ४४ मंदसयुतादितीया तृतीयकामंदपंचमं दधती ॥ तुरीया समध्यप्रभु
 तिलः श्रुतयस्तु पार्श्वस्थाः ४५ मंदसमं द्रपमध्यसयुक्ताः क्रमतः स्वरस्थितिः सेव ॥ सारीषट्ते तेषु प्रामाण्यपूर्ववत्किंतु ४६ पंचमं तंत्रीजसरीतदा प्रया
 ज्यो पुनः संतं चो र्यत् ॥ तत्संख्याश्च न सायगितारगाः परमं ते शिष्टाः ४७ रपमपि मयुता न्यमते पंचमं तंत्रीषु पूर्ववच्छेषं ॥ त्याज्यो मंदसंतं चोः शुद्धममृदुपो
 तं चोयत् ४८ पूर्वास्ति रत्तंत्रीर्विना त्रंतं चो तमध्यप्रभुस्य ॥ त्रिस्थानस्वरसिध्दये स्थाप्यते सारिका केचित् ४९ अतिद्वारपंचमादावो मे पार्श्वे श्रुतिस्तुमं
 सयुक् ॥ दक्षिणपार्श्वे मध्यसतारसयुक्ते श्रुते ५० संख्यामन्वतन्निनारमपि कृत्रिमेकितः प्राचो ॥ किंत्वनितीत्रिनादे नस्वरतारं जनाभावात् ५१
 अन्येपिसंति मेरा अतिप्रसिद्धानुततोनोक्ता ॥ सप्रामाण्यो भेदः परं तनुक्तेषु पादेयः ५२ सैकलेत्युपनामकं सोमकविहिते हिते त्यबुद्धौ नां ॥ वीणाभि कल २
 द्वाद्वितीयो रागविबोधे विवेकोयं ॥ रात्रि रागविबोधे द्वितीयविवेकः श्री

सं० ५०

अथ कथ्यते मेलाः कमरु पास्ते भवेति स्वर सांकाः ॥ पंचदशमि रीग म ध नि मे हे नित्यते ॥ श्रुति तया च १ तीव्र रि ति व्र तै रि तीव्र त म रि सा धार णांतरा मृदुमः ॥ तीव्र
त म ग ती व्र त म म मृदु पा धौ तीव्र तीव्र त रौ २ तीव्र त म ध केशिकि नो का क ल्य थ मृदु स र त्य मी क्र म तः ॥ तीव्र रि मुखं त्रिभिर्मेदाः साधारण प्रमुखाः ३ ग स्य म ता
श्रुता रो द्वौ तीव्र त म म मृदु रेवो म स्य ॥ तीव्र ध मुर वा ध स्य त्रय स्य यः केशिकि मुरवानेः ४ उक्ता मृदु नो ग मिदा मृदु पो म भिदा च नेभिर्मेदा मृदु सः ॥ पूर्वो न्य च द
शभ्यः स्वरा नूत्रु वे भेद भेद करान् ५ तीव्र रि मुख त्रय स्य साधारण मुख चतुष्टया दृषमः ॥ स्याद्दस्तीव्र त म म मृदु रेवो गुला व्र ध मुख त्रय तः ६ पूर्व प ती ४
म वें उक्तः केशिके रो स्त्रिका च धः श्रुति व्रत ॥ एवं यथा तथे तेभिर्द्वाः पूर्व स्वरानियताः ७ एक द्वि त्रि चतुः पंचभिर्मेदा स्तिथयो १५ क क रि च ८ भूर स द
कू २६ १॥ गज गिरि गुणाश्च ३७७८ नृप द कू २९६ कम तो मेला अभि चेंदुः १॥ ८ पंचदशे ते भेदा एका द्यं का मि धा व्रु वे शां कान् ॥ संख्या हेतु ने
का ध द्वा द्य प्र मुख मे ल दि शः ९ एक भिदां पंचार्हा एकां काः पंचदश त तो द्वि भिदां ॥ स्वयं स्त्रिधा १२ चतुर्धा र्भा द्विषद ६ त्रि धारा माः ३॥ १०
तु विभिदां त्रि धा गि बा णः ५३ कु द क २१ चतुर्धा न व दि धा ग दि ताः ॥ त्रि धा चैभिर्मेदां द कू दि श १०२ श्रु तु र्धा ग ज सित यः १८॥ ११ पंचभिर्मेदां द गिर य ७२ स्त्रि धे
हा तिय दि पूर्व संख्यो यित ॥ संस्थाने स्वरै के स्तज्जन ये सर परां शां कान् १३ एक श्रु तारो द्वा दश यो द श च मूल पंक्तिः सा ॥ न्यस्या प्रस्ता र्थे से वै के का धिका
तेव १३ तिथ्यं का दा च धो ध ३ पंते से कि तारि व ला ध स्या ॥ अग्ने मूलां कित व ती पंक्ति रधः प्रा गि वा धो धः १४ से को पां त इति प्राग् व द्वा पंथे द्वा दशं क के
ध स्या ॥ अंत्या तृ ती य एका द्या ग्ने मूलां क व ल्येव १५ पूर्व व द रि व मू यो धः स्यां स्य तृ ती य गे न वां के तु ॥ से कां त्य नू बी ये ग्ने मूलां क व ती पुनः प्राग् व १६
स सां के द्या तु यो धः पंक्ति स्तं स प च मे से का ॥ शेषं पूर्व व देव १७ प्र स्तारो द्वा दि भेदा नां १७१ न द्वा के स्वां शां काः पा सा ए का

कलाः मथमादिपुरःसराः क्रमेक्रमतः ॥ तिस्रस्तिस्रस्येनः संवादिद्वहतः क्रमतः ७५ सागरिममरिगसा रिमगपपगमरी गपमधधमपगा मधपनिपमिधमारतिस्ववलितः १०
सरिसरिगसरिगसा रिगारिगसरिगमपा गमगमपगमपा मपमप धमपधनी रतिक्रमः ११ सपारिधा गनी मसा इति श्येनः १२ स्याद्वादमान आद्यस्तृतीयकोषद्विषया ती
यश्च ॥ मुक्तैकेकेपुनरिति परमत एतेष्वरोहिणि ७६ द्वायावपरो तत्रास्त्याद्यादष्टमस्वरावधिकं ॥ आद्यैषस्मिन्नायेस्तनारमद्रप्रसन्नारिच्यः ७७ सगरिस्ता रिमगरी गम
पगा मधपमा पनिपपा इति द्वादमानः १३ सरिगमपधनिसस इति तारमद्रप्रसन्नः आद्यतउक्त्या एमवरोहः प्राक्तनस्य यत्र भवेत् स्वरसप्तकस्य गदितः सप्त
द्रतारप्रसन्नश्च ७८ पूर्वैके कल्यागा न्तयोर्द्वितीयादिकाः कलस्तियाः ॥ तदतिचतुस्त्रिंशदिह हि परतुतेषामनंतत्वं ७९ संस निधपमगरिस इति मद्रतारप्रसन्नः
ग अलमेतेलंकारं जनलब्धे स्वरावबोधाय ॥ वर्णाव्यासाय च तदवश्यं पूर्वमभ्यस्याः ८० स्वर आदि स्तो गी ते ग्न हः प्रयोग बहुलं श आदिष्टः ॥ गीतिसमा
प्तिविधायी न्यासप्रतिरागमेतेस्युः ८१ सकल कल्लुपनामक सोमक विहिते हिते ल्य बुद्धिनां ॥ प्रथम श्रुति रारिग विबोधे विवैकोयं ८२ इति प्रथम निवेकः स्य
रागविबोधन हेतोरिह मेलाये मया भिधास्यते ॥ तदभिव्यक्तिनिदाने वीणा दो व प्यं ते रो द्वा १ शं मुद्गे गोरी नंतु र्यस्या रमायतिः कुकुमः ॥ मापत्रिका विरि
चिस्तं वृवागीश्वरीनामिः २ अहिपोहो रकं दुर्जिवाकः सारिकाश्ववीणासा ॥ अपि हरति दृष्टमात्रा देव मया त्वान्महापाप ३ धर्मस्तः याश्च मे धा नानि धेवो
होणा विनिश्चुतितः ॥ वीणा प्रियेण रास्तार्थे न द्रुतं वेणिकायार्थाः ४ तस्माद्वायं तमिति श्रुते स्यागायतः स्फुटः कामः ॥ वीणा वादन तले निया ज वल्लभ्य रमतेः
स्मृतो मोक्षः ५ इति पुरुषार्थ चतुष्टय साधन मपि साधिका च सर्वाभ्यः ॥ द्रुत कारिणी स्वरानेः सारिभिर्मज्जुलत मरवा ६ श्रुत्या स्मृत्या दृष्टा रूरे धाना
दादिभिर्जुष्टां ॥ कलयंत लं यं वीणा संतः संतोषपोषार्थं ७ साङ्गैकादश मुष्टिर्दुः क्रियते तत्र तदुपरि बहिला ॥ अंगुल पंचक्रमेकं रं प्रतिर्यं कलशं कोः ८
सं० तमिह
धः उर्ध्वं तं वीणा पिरवदपरं षष्ठं गुले त्वचं शं कोः ॥ निर्यं मात्रं तस्मान्मेद कर्तुं चो गुला सरतः ९ तुवं तदधो गुलतोऽपि शस्यं गुलांतरेणान्यतः ॥ नाभिद

चसुखदिशोलेख्या॥ पंक्तिः शेषभिदाद्यामूलारव्यात्तन्वयेकाद्या १८ प्राच्यप्राच्यांशोकेः शेषशेषसकृत्सकृद्भ्यः॥ दृष्टमिदं पश्यैर प्रथमैर्लब्धयोग्यैः १९ रस्य धो
तथेव शेषपञ्चपातुत धोगतोतिमेन भवेत्॥ समतो नतो च पूर्व णेकरभेदतावसितो २० कमतो त्यातु र्यादिषु लब्धयोग्यं चतुर्भिदादिभवेः॥ भागेशोके
रंते शेषपातं तथेकोनं २१ यदेदाद्युद्दिष्टं तदेदाद्येव मूलमुलेख्यं॥ एकांके र्यावदि मूलाद्द्विदाभिदा आस्था २२ प्राच्यप्राच्यांशोकां स्तावंतो नष्टव
चुलभ्येत्॥ शेषेत्वांशोके सप्तभिदा हलब्धे व्ये सैकमुद्दिष्टं २३ एकच्युतिस्थभेदद्वयानिषु दिशो १० स्थलेदिहतुमेतान्॥ कमसपुनरुक्ति कूरवदु
क्तान्प्रास्तारसिध्यर्थं २४ संख्या प्रस्तारादि प्रोक्तमिति मया प्रसंगतः कुरुकात्॥ अनुपेक्ष्य गुणगदस्यैः प्राचीनानुक्तमपि विबुधैः २५ तेषु मेसिद
रामे विशेषितां विंशतिं ब्रूये अधिकं॥ निर्भेद एक एक भिदो दो द्विभिदस्तु सप्तैव २६ चत्वारस्त्रिभिदा श्रुतुर्भिदोष्टो च पंचभिद एकः॥ ततस्तै लेषधि
काधिक संख्यात्ते परागोस्तान् २७ वन्निमुरवारीरे वादि गुप्तिरथ सामपूर्ववत् वसह्य॥ तोडी नादादिकरामकी भैरव वसंताश्च २८ भैरव्याद्य
वसंता मालवगोरो यरीति गोउश्च॥ आभीरनाटहस्मीर वराद्यः सुद्धरासकीः २९ श्रीरागः कल्याणः कांबोही मल्लवैरिसा मंतो॥ कर्णादे
राक्षी शुद्धो नाटश्च सारंगः ३० इति रागानामकरामेलानां गुणद्वया २३ मय कृतम्॥ तोस्तु मुरवारी मेल प्रभृती नृक्ष्या मिलसणतः ३१
संति मुरवारी मेले शुद्धाष्टादयः स्वराः सप्त॥ स्यादेवास्मान्मेलानुक्तान्प्राच्यप्राच्यांशोकां स्तावंतो नष्टव ३२ जेलेथरेव गुप्ते भवेति षट्सरि मप

मे०

राग० ध० पत० शुद्धः ॥ गीतसंज्ञास्माद्रागाः स्युर्वगुण्याद्याः ३३ पावक आसावरिका पंचमवंगाल शुद्धललिताश्च ॥ गुर्जरिका परजरियो विशुद्धगोडादिकाः
आन्ये सामवराहीमेलेशुद्धः सरिमपधाश्च काकलिका ॥ अस्मादिवेवसंतवराद्याश्च पररागाः ३४ नौजीमेलि साधारण के शिकिनोच शुद्धसरिमपधाः
नौजीप्रमुखारागामेलात्पादुर्भवत्यस्मात् ३५ नादादिमरामकीमेलि साधारणश्च मृदुसंज्ञात् ॥ शुद्धापि सरिमपधा अस्मादेतन्मुखारागाः ३६
भैरवमेलेशुद्धः सरिमपधा अंतरश्च के शिकिकः ॥ भैरवपौरविकाद्यारागालोदतस्तु स्युः ३७ शुद्धवसंतमेलेशरिमपधा अंतरश्च काकलिका ॥
अस्माद्वसंतमृदुमृदुहिजेजाहिहोलमुख्याश्च ३८ मेलवसंतभैरविकाद्याः शुद्धः सरिमपधामृदुमः ॥ के शिक्यपीयमस्मान्मारव्यथमेतोल्लेख्ये
च ३९ माकवगोडकमेलेशरिमपधा एव पंचशुद्धः स्युः ॥ मृदुमध्यममृदुपञ्जीचास्मान्मेलाद्वंतीमे ४० मालवगोडुगोडोत्तरवाडीच डी
देवगांधारः ॥ गोडक्रियाकुरंजीद्वहलीरामक्रियाचापि ४१ पावक आसावरिका पंचमवंगाल शुद्धललिताश्च ॥ गुर्जरिका परजरियो विशुद्धगोडा
दिकाश्चान्ये ४२ अथरीतिगोडमेलि पंचभेवयुः सरिमपधाः शुद्धः ॥ तीव्रतरश्च के शिकिनो हितस्य मुखामवसंज्ञात् ४३ अभीरनाटममेलि
शुद्धसमपधाश्च तीव्रतरकृष्णः ॥ सारणमृदोचितस्य तस्युरभीरनादाद्याः ४४ हम्मीरमेलि उज्ज्वलसमपधा तीव्रतररिमृदुमृदुसकाः ॥ हम्मीरविह
गडकेदारप्रमुखोत्तमिलान् ४५ शुद्धवराहीमेलि साधारण तीव्रतममृदुसारस्युः ॥ शुद्धसरिमपधा अस्माद्वंतिरागावराद्याद्याः ४६ अर
शुचिरामकीमेलिमृदुमकतीव्रतममृदुमेसाः शुद्धः ॥ सरिमपधा मृदुललितोजेन श्रीवावणीदेव्यः ४७ श्रीरागमेलि केरिस्तीत्रः साधा

धा ३३

इय स्मा

२५

म्यः ७ पूर्णोत्तरवाउतास्वशान्यासग्रहपुत्रानियताः ॥ तदपि गृहहृदि पूर्णत्वादि च बहुमतजमनुसृत्य ६ मेलप्रसंगः ॥ तद्विष्टानां लक्षणसंक्षेपं ॥ तिषोः पूर्ववृक्षा
 मितानां वृक्षासमायुक्तं ७ पूर्णानित्यंगेयासां शान्यासग्रहामुर्वारीयं ॥ पूर्णातुरुकवोडिगांश्यादिः संगेवेकप्रा ८ असपा नुवेवगुप्तीन्यासां शान्यासग्रहामुर्वारीयं ॥ स
 तंतं सामं वराकीसां शान्यासग्रहा पूर्णा ९ गांश्यासग्रहा किल वसंत वराकीसर्वदा १० रिपासंगता ॥ गांधर्वासांत पूर्णा तौ गिकं प्राणुसंगं वरुक् १० सांशान्यासग्रहको वसंत उषसि विलसत्पूर्णः १२ गेयः
 सति निशि नादरा मकीः ॥ धांश्यासग्रहसंन्यासः संपूर्णो भैरवप्रातः ११ सन्यासग्रहमांशां स्वत्यरिपापोरवीलसेत्प्रातः ॥ सांशान्यासग्रहको वसंत उषसि विलसत्पूर्णः १२ गेयः
 पूर्णः १३ सांशान्यासग्रहो दिनस्थान्ते ॥ सांशान्यासग्रहसंन्यासो रिवत्कोहिजे जस्तुसायान्ते १३ हिंदोला रिपहीनामांशः सांतग्रहः सदा पश्चिमा ॥ पौनो वसंत भैरव्युपसितु
 सांशान्यासग्रहो १४ रिपहीनाशाश्वतिकीसांता गांश्यासग्रहा तुमारविकामालवगौः पूर्णः प्रदोषशोभो यथरिगसहितः १५ गांधारधैवताभ्यां नित्यासां शान्यासग्रहापि
 वासांतः ॥ गोअधगासायलेन्यशाचेतीवसांतादिः १६ पूर्वपूर्णासांता गांश्यासग्रहा च सायान्ते ॥ पाडासायान्तादीनां सांशान्यासग्रहो १७ रिगहपांशः
 सांतः स १८ सागनिर्देवगांधारः ॥ गौंडक्रियाधरिता सांशान्यासग्रहा प्रातः १८ गेयासदाकुरंजी धात्यासांशान्यासग्रहो च सन्यासा ॥ अमनिरपरोद्धिगेयासांशान्यास
 ग्रहा बहुली १९ संपूर्णरामकीः शांसांतादिः सदा पिगांश्या ॥ गांध्यांधारः सांतो निर्विरहितः वावकः २० असावरीप्रगेयाभांधाशासांतिमासंदा
 पूर्णा ॥ पंचमक्रषमविहीनः पांशान्यासग्रहो लुपसि २१ बंगालः शाश्वतिकः पूर्णः सांशान्यासग्रहो च सन्यासः ॥ उषसि पूर्णः २२ पावासांशान्यासग्रहो लुपसि २३
 सुर्जरिका रिन्यासग्रहो च कावयितुता प्रभाताहो ॥ परजन्यत्यागांश्यासग्रहो धगाकप्रसदा सांतः २३ न्यत्यः प्रदोषशाली शुचिगौः पांश्यासग्रहो च सन्यासः ॥ पूर्ण
 स्तुरीलिगौडो न्यांशान्यासग्रहो च सायान्ते २४ आभिर्यपि प्रदोषे पूर्णा गांश्यासग्रहा च सन्यासा ॥ ग्रहपांशः सन्यासां हं मारित्य नीरात्रो २५ न्यशाग्रहसंन्यासो

ल्यधोलसे निशि विहंगजः कं प्रः ॥ केदारोत्तरि धो निशि न्यासो गोशं गग्रहकः २६ शुद्धवराडी पूर्णं सांशं तारिग्नहा वमध्याहे ॥ सांशं यतो ह्येतः कं प्रम
 निर्देष्टुं कृष्णः २७ ललितवृषसि संपूर्णं धांशः सांशमहः पहीनेवा ॥ सन्यासग्रहगात्रात्वरि धात्रो तस्तु जेता श्रीः २८ सन्यासपरिग्रहं रागसंपूर्णं वणीत
 सायदे ॥ रिग्रहं हरि न्यासां रागात्वाद्दृशी सदा गिया २९ न्यशाग्रहप्रदोषे श्रीरागो गतधो न वा सांशः ॥ समग्रसांशान्यासां माला श्रीनिग्रहं रागा ३०
 पूर्णं यवारि धात्या गेया दो मंगलाय राश्व तिकी ॥ धान्यांशिकारि धो नासांशान्यासग्रहा धवला ३१ संधव्यगनिर्नित्यं सांशं ग्रहा लसहमका ॥ सा
 द्यंतर्गांशपूर्णः प्रदोषे गेयश्च कल्याणः ३२ पूर्णं सादिरनिर्विके बोधं रांशं तसां वसां वसाय दे ॥ अपराहो देवकीः सांशान्यासग्रहा पावा ३३ मल्लारि
 द्युगपि संधांशं तादिरागनिश्च संगवप्ता ॥ सांशदिगांशपूर्णं मध्याहे पूर्वगो जरायात् ३४ सन्यासग्रहगांशमनिहीनो वसिस्तु तेह भूपाली ॥
 न्यस्यो मध्याहा हो धान्यांशे सग्रहो गेयः ३५ पूर्णः सांशान्यासः सग्रह उषसि हंशं करुणं राणः ॥ सांशदिगांशपूर्णं न रांशं रायणं तेन मति ३६ ना
 रायणं गोउ उषसि रांशान्यासग्रहस्तथा गतरीः ॥ न्यशांशान्यासग्रहकः पूर्णो निश्चयं केदारः ३७ सालं कनाटमरि वलं सांशान्यासग्रहं तु सायदे ॥ धांशं
 तादिः पूर्णः रिपापि वला विली व्युष्टौ ३८ अरिधो सांशान्यासग्रहः प्रगे मध्यमादि रुद्धेयः ॥ असपा धांशान्यासः ग्रहा प्रभाते तु साविरी ३९ सोराष्ट्री
 सदा पूर्णं सांशान्यासग्रहा वयदे ॥ समंतः सायदे सांशान्यासग्रहः पूर्णः ४० कर्णाटो निशि पूर्णो निन्यासांशग्रहकचिदिधमुक् ॥ पूर्णो राणः पाद्याः
 धांशः सन्यसि उल्लेखे द्यौ ॥ ४१ नागध्वनि रथपूर्णः सांशान्यासग्रहः सदा गेयः ॥ शुचिबगालः पूर्णो सांशान्यासग्रहो व्युष्ट ४२ पूर्णो यैवर्णनादः सां
 सांशान्यासग्रहो निशा गेयः ॥ केप्रातुरुक्तताडी निशा सांशांशग्रहा पूर्ण ४३ सांशान्यासग्रहकारो हेतु गतमनिस्पृसि दशाष्टी ॥ नारः शुभदोषे वि ३

रा० बी० ध १ सांख्यसांग्रहः पूर्णः ४५ संपूर्णः सारंगः सांख्यसांग्रहः पराहृविः ॥ लक्षणसमास एव दृष्टो नामतान्युक्तः ४६ मेलमहादिपूर्णत्वोद्येस्ये ॥
 वरो १ बुवादनभित् ॥ चर्चस्वरिहदुतगीतोनेहकिहरः ४७ सकलकलेत्युपनामकविहितेत्त्वबुद्धीनां ॥ रागाणां चतुर्थो रागविबोधविवेकोयं ४८
 ७ इतिरागविबोधचतुर्थविवेकः ॥ ॥ आर्यासनुसमानं प्रणम्यमानं परासुरैः प्रवरैः ॥ सांपीवयातयातया लं सुदुल्लभं लं बहकलये १ तेष्विति
 ति मेलक्रमतः समासगतो लक्षितो ध्वं कंचित् ॥ तानुद्दिशामि कालक्रमेण व्यसिनलक्षयितुं १ शंकराखणवलावत्यो भूपालिकाशुचिलेखिता ॥ सवसंज्ञो
 हिहोलाविभासलक्षितश्च जैला श्रीः २ धान्याश्रीः ३ रविवोरविकास्तोडीतुरुक्तो अन्या ॥ मल्लारिर्नदपूर्वः सचगोडः पूर्वगोडश्च ३ देशीकारः शुद्ध
 रादीबहुलीवतश्च सारंगः ॥ नरनारायणदेवक्रियोचसोराष्टिकागोडी ४ चैतीप्रवश्चावधीकावोदीशुद्धनारमाभीरी ॥ कल्याणः श्रीरागामालः
 राति वगोतिथिगोडश्च ५ कर्णासादुणोवर्णनदहमीरकोचिकेदारः ॥ सविहंगदित्युपआद्यकालेषु गातव्याः ६ शंकराखणवलावत्यो भूपालिकाशुचिलेखिता ॥ सवसंज्ञो
 क० स्वस्ततः प्रातः ॥ संगवदहताद्याद्याः मध्यदिनोडप्रमुखाः ७ अपरालिबेलीतः प्रभृतिवसायकिकेतुसोराष्टिका ॥ ११ शुचिनादतः प्रदोषनिशिकर्ण
 व दत्तदक्षिते ८ मालाश्रीध्वलायमुरवारीरामक्रियासपौकिकसैधव्यासावरिकागांधारोमारवीप्रजः ९ निजनिजकालेषु तैक्रममेगिया
 अधकमारदिविधेः ॥ आपाछदोवर्णनदहमीरकोचिकेदारः १० सुस्वरवर्णविशेषं स्तरास्यबोधकं देधा ॥ नादसुखदेवमयं तक्रममेगिया
 वि० मेकंच ११ तत्रविन्यतआद्यलोकावहारविश्रुतपूर्व ॥ अपियस्यकस्यविधत्तुपमयिस्वरस्वमहस्य १२ आलापमूर्धनाशुचितानालकार
 सनालंकाशुचितानायाः ॥ तत्संकराश्रयैरेव स्याः कचित्केषि १३ ~~सनालंकाशुचितानायाः ॥ तत्संकराश्रयैरेव स्याः कचित्केषि १३~~

साधारणश्रमदुपोमदुसोस्मिन्नेषद्वेरेव ५० कोनोदमिलेतीव्रतरि २

रणीयधस्तीत्रः ॥ केडिस्मपिशुचिसमपासेलादस्माद्रव्येते ४८ श्रीरागमालकश्रीधन्याश्रीनोर्वीतथाधवला ॥ सैधव्याद्याश्रान्येदेवाविशेषेविमि
 न्नाख्याः ४९ कल्याणस्थतुमेलेशुचयः सपधारिरस्तितीव्रतरि ५० तीव्रतरयोच ॥ काकलिकाशुचिसमपास्यतश्च कोनोदिव ५१ मल्लारिमेल
 स्ती उक्ताव्रतरिमुदुमतीव्रतराश्रम ॥ मुदुसः शुद्धमपाअस्मादितेतुमल्लारिः ५२ नद्यायुक्तपूर्वगोडोभूपालीगोडशंकराश्रयाः ॥ नरनारायणनारायण
 गोडोकोपिकेदारः ५३ सालंकनादवलावल्यावथमध्यमादिरागाश्रम ॥ सविरीसोराष्टीजायतेन्यपिदेशीस्थाः ५४ सामंतस्यहिलेमुचिसमपास्तीव्रत
 म सरिंदरकः ॥ तीव्रतैधकाकल्यावस्मादितनमुरवारागाः ५५ कर्णादगोडमेलेशुचिसमपास्तीव्रतमरिमुदुमौच ॥ तीव्रधेकेडिकिनोस्युर्मैलादस्मादिमेरागाः ५६
 कर्णादगोडकावुणोनागध्वनिविश्रुद्वेगालि ॥ वर्णादिनादद्वेरेतुरुक्तोद्यादिकाश्रमस्युः ५७ देशाक्षमिलेशुचिसमपास्तीव्रतमरिस्तथामुदुमः
 तीव्रतरधमदुसावतएवाण्यचापिरागाः स्युः ५८ मेलेतुशुद्धनाद ॥ शुचिसमपास्तीव्रतमरिमुदुमौच ॥ तीव्रतमधमदुसावतैरागाः स्युः शुद्धनादः ५९
 सारंगरागमेलेतीव्रतरितीव्रतमगमदुपाश्रम ॥ तीव्रतमधमदुसोशुचिसमपास्यतएतनमुरवारागाः ६० ~~सनालंकाशुचितानायाः ॥ तत्संकराश्रयैरेव स्याः कचित्केषि १३~~ कलेत्युपनाम मा ५
 कसोमकविहितेहितेत्त्वबुद्धीनां मेलानांतुततीयोरागविबोधविवेकोयं इतितीयः ॥ ११ आर्यासनुसमानं प्रणम्यमानं परासुरैः प्रवरैः ॥ सांपीवयातयातया लं सुदुल्लभं लं बहकलये २
 लमालंबहंकलये २ स्वरवर्णपूषितोयोध्वनिभेदोश्चकः सारंगरह ॥ बहुविधसंख्याः प्राचामंतरेभेकेः प्रसिद्धतराः ३ देशजनुषासिद्धाशुचितरगावृत्तसंख्या
 ३ या ताः ॥ शुद्धलमसैकीर्णतयात्रिविधारस्तेषां २ शुद्धजनकास्तेनृणां मालाः पराश्रयतः ॥ संकीर्णस्तथायथातमुदितमुपापापतुर्वं ३ यत्रालापलक्षितप्रवे
 धयोग्यास्तैश्चकः कथिताः ॥ अपितादस्मयैत्यत्रचारिणोमध्यमास्तेत्युः ४ अपिबहुतरप्रचारास्तदयोग्यास्तैश्चकः कथिताः ॥ यद्यपिदेशीरागादेशेदेशेन्यवेला

कृताविति विनिगमना विरहः तादवस्थमातु ॥ वस्तुतस्तु व्याकरणं परिगृह्यते ॥ नामासि मूलवत्त्वेन निवृत्तं ब्रह्मत्वेन न
 रोति धातुना नित्यं ग्राहकत्वात् ॥ उपजीव्यते ग्राह्यं प्रबलं ॥ विवृणोतु अनापत्त्यात् संपत्ता विवृतोपचयं न धातुना अ
 नेकार्थत्वात् सावकाशत्वेन व्याकरणं उपजीव्यत्वेन च दुर्बलं ॥ अतः प्रबलं व्याकरणं विरहं विवृणोतु कथं श
 न्तिनर्थाय वृत्त्यात् ॥ किंच न करोतेत्यन्तीर्थं करोतीत्यतः तद्वत्त्यनया ॥ पर्यायतापाताश्वकरोतीत्यतः स
 कर्मत्वात् कर्मकत्वे विभागायोगाच्च ॥ न च यथा जानाति प्रकाश इत्यनयोरेकार्थत्वेऽपि सकर्मकानुक्रमकत्वं
 विभागः ॥ तथा त्रिपिप विषयती वाच्यं ॥ विषयमातु ॥ जानातीति जानीविषयी सवनानुक्रमकत्वात् व्यापार
 रूपज्ञानविषयी सावनप्रतिपादयति ॥ प्रकाशितस्तु ज्ञानविषयी सवनमात्रप्रतीत्यपेक्षा देवतेनोक्तविभा
 गः ॥ न च करोति च तयोरेष दोषः ॥ त्वयानगी कारात् ॥ अंगीकारे वा करोतेत्यन्तीर्थं कृत्वा सावकाशात् प्राप्याय
 तीर्थं करोति न विवरेणादिति स्वात्तया धातुना ॥ करोतेत्यन्तीर्थं कृत्वा सावकाशात् करोति न विवरेणापि
 नाख्यातस्य यत्नार्थं कृत्वा ॥ किंचास्यातस्य यत्नार्थं कृत्वा पंचसीत्यो दोषमध्यममपुरुषो न स्यात् ॥
 युष्मद्युपपदे सामानाधिकरणा स्थानिन्यपि मध्यम इति सूत्रेण विहितः ॥ तदर्थं स्तुतिः ॥ तवा

चकार क्वाचनियुष्मद्युपपदे प्रयुज्यमाने च मध्यमपुरुषः ॥ स्यादिति ॥ न च युष्मद्युपपदे वाच्यकारकत्वा
 च कृतिः ॥ यत्नार्थं कृत्वा अंगीकारेण कारकत्वात् नगी कारात् ॥ न च सामानाधिकरणा इति सौपदेति ॥
 वाच्यकारकत्वाच्च नित्यं व्याख्येयं ॥ किंतु तिङ्वाच्यं संख्या श्रयवाचनीति व्याख्येयं ॥ तादृशत्वेन च प्र
 कृतयुष्मद्युपपदे स्यात्स्येकीति त्वं पंचसीत्यत्र मध्यमपुरुषोपपत्तिरिति वाच्यं ॥ अपदार्थत्वात् ॥ सामानाधि
 करणापेक्षं दं हि कार्यवाचिकं कार्यं कृत्वा ॥ न च तद्व्याख्याने उक्तार्थत्वात् ॥ तिङ्वाच्यं संख्या वाचिकत्वात् ॥ यु
 ष्मद्युपपदे च तदाश्रयकत्वात् ॥ न तु सामानाधिकरणा इत्यस्य तिङ्वाच्यं संख्या वाचिकत्वात् ॥ तिङ्वाच्यं संख्या वाचिकत्वात् ॥
 तत्त्वं च युष्मद्युपपदे स्यात्स्येव स्वार्थो देयं तथालिङ्गं संख्या कर्मत्वमिति ॥ नामार्थं पंचकं प्रादुरा
 शं त्रिकमथापर इति ॥ उक्तप्रकारेण पंचकं प्रतिष्ठादकार्य इति पक्षे युष्मद्युपपदे स्यात्स्ये संख्या वाचि
 कत्वात् ॥ न चान्ये सामानाधिकरणा युष्मद्युपपदे स्यात्स्ये युज्यमानत्वात् ॥ त्वं पंचसीति मध्यमपुरु
 षोपपत्तिरिति ननु ॥ उच्यते ॥ जानाति विविदि वृत्ति वाच्येति संप्रदायमतेन वृत्तिर्वाच्येति न

यमेतेन युष्मद्दस्य संख्या वाचिवासावातु ॥ अथ पंचवंध प्रतिपादकार्थ इति शादिव मलमाश्रित्य सं
ख्या वाचिवासावातु ॥ तदपि न ॥ इवैवो द्विवचने कवचने बहुषु बहुवचने मिति विधानसामर्थ्यात् ॥ सं
ख्या न प्रतिपादिकार्थ ॥ नापि वारकर्मणि द्वितीयेत्यादिना कर्मदिवारक द्वितीयादि विधाने सा
मर्थ्यात् ॥ संख्या वारके न प्रतिपादिकर्वाक्ये प्रयोगप्रत्ययोरभावत्वात् ॥ शक्तिग्राहकाभावाच्च ॥
किंतु न स्तोत्रे स्वार्थशब्दगृहीतशब्दप्रवृत्तिनिमित्त इव शब्देन विशेष्यं पुस्त्यादि लुङ्गं चेति त्रिकमेव
प्रतिपादिकार्थ ॥ अतएव ५ पंचकं प्रतिपादिकार्थ इति पक्षे अपरितोषात् ॥ आर्धत्रिकमिति म
तांतरमुपपन्नं ॥ एवंच शादिवक्रमते पि त्रिकपक्षे स्येव युक्तियुक्तत्वात् न युष्मद्दस्य संख्या
वाचिवासावातु ॥ तथा च त्रिउवाच्य वाचनीति व्याख्यानपेक्षितं पंचसीत्यादौ मध्यमपुरुषानस्य
देव ॥ एवमहंप्रवामीत्यत्रोत्तमपुरुषो न स्यात् ॥ न स्यात्पि स्मृद्युत्तम इति सूत्रे निरुवाच्यकारक

2

2

125/8C

125
8(6)

अत्रेदं बोध्यं ॥ इतोवेव वृत्तिरित्युक्तं ॥ तानेवाध्यायां वाक्यतो वा शक्तिरित्यत्र विनिगमनात्तावातु ॥ धात्वर्थानुबलत्वस्य स
र्वत्राविशेषात् ॥ किंच यद्विशेष्यतावच्छेदकबल्यनगोरवनामारख्यातायेत्येव ॥ रमेदेनैवान्वये इति युक्त्येव संतरकल्पना
गोरवने चेति बल्यनगोरवद्वयस्यातुवृत्तिरिति योगतस्तवैव वा शक्तिरिति मत्तं तर्हि उरनेतल इत्याकल्पनागोरवप्र
संगात् वृत्तावपिशक्तिस्तथाप्यास्यात् ॥ चेत्तनेपचनीत्याद्यौरव्या तायेत्यन्वयसंप्रवेपि आनातिरुद्धतियत्तत्तुत्या
दोधात्वर्थानुबल्यत्वाभावाच्च ॥ तनेतुसर्वत्रापि तदप्राविन तत्तद्व्याच्यर्थानुबल्यपाराणां लक्षणीयत्वेन
लक्षणागत्यस्यावश्यवत्त्वात् ॥ तथा च गोरवद्वयस्याद्विषयतावत्तरंगोरवप्रोत्तममिति वक्ष्येव कपित्यात्पलाय
मानस्य आर्त्तविषयपुरेव निवेदो इति न्याय्यापाते ॥ किंच ज्ञातावेव वृत्तिरिति पक्षे इति त्वेव ज्ञातावेव
शक्तिरारब्धा तस्य बल्यता ॥ बाधवात् ॥ ननु तदाश्रयवृत्तौ प्रतिव्यक्तिवृत्तिरिति चेदुक्तं तत्र शक्तिबल्यनगोरवात् ॥
अतस्तव्युक्ति शक्तिबल्यनगोरवाच्च ॥ शक्तये कये अनंतव्यक्तिपक्षे शक्तिबल्यनगोरवस्यैव रत्नात् ॥ अत्रम
नेयाद्यनुसारिणो वदन्ति ॥ आख्यातस्य यत्न एव शब्द ५ पंचनीयस्य पावकमेति यत्नो धेकवरोति ना विव
पिराणात् ॥ व्यावहारिके द्विराणादशक्तिरिति गीयात् ॥ एवंच न विनिगमनाविरत ॥ विवरणस्येव नियामक
त्वात् ॥ नापि गोरवान्त्यदाप्य ॥ विवरणरूपप्रमाणमूलवत्त्वात् ॥ नापि कृतित्वे इति ६ बल्यतामिति
प्रसंग ॥ विवरणस्येव निरसत्वादिति ॥ तदसंभू ॥ किं व्यावहारिकवृत्तिरिति ६ किं विवरणा

नृतिः प्रत्यायः कर्तव्यं वाच्यं ४॥ आख्यातस्य यत्नार्थं कृत्वा तु ॥ न च सौत्रं नूतनं शब्दस्य कर्तृत्वं नित्यं संख्या
 वाच्यं नूतनस्य कृत्वा तु ॥ नोक्ता उपपत्तिरिति वाच्यं ॥ पचं नृपचमानस्योद्देशात् प्रत्यययोगा
 तु ॥ शान्तं च प्रत्यययोगो ४ कृत्वा संख्या वाच्यं कृत्वा भावात् ॥ तस्मात्कर्तृत्वं आख्यातस्य वाच्यत्वा
 तावैपि करणप्रत्ययव्यवस्थानुपपत्तिः ४ ॥ किंच आख्यातस्य यत्नार्थं कृत्वा रयोगघटीत्यादिप्र
 योगानुपपत्तिः ४ ॥ रथादीनामा चेतनत्वेन गमनानुबूलप्रयत्नशून्यत्वात् ॥ न च आख्यातस्य
 तत्र नूतनव्यापारो लक्षणेति वाच्यं ॥ तितु विमते लक्षणाङ्गीकारात् ॥ अन्यथा वर्तमानेन
 व्यावृत्तपुराणि पालयेत्तु तिसृषां विमतेन पीविष्यतीत्येव च त्रिप्रत्ययविधानरूप
 त्ययाशासनैवैव्यर्थ्यात् ॥ एकार्थविहितेन लट्प्रत्ययेन लक्षणां परोक्षप्रतीतिसंभवात् ॥
 न चोक्तं ॥ रूपव्यत्ययानुशासनबलात् तितु विमते ४ तितु विमते ४ तितु विमते ४ तितु विमते ४

अर्थान्तेरसोस्येव ॥ अतो व्यापारो लक्षणेनोपपत्तिरिति वाच्यं ॥ तथा सीतिविधिं न मंत्रिणा मंत्रणाधी
 षसप्रश्नप्रार्थितेषु लिङ् ॥ लोट्प्रत्ययप्रतिषु लिङ् लोट्प्रत्ययस्य लिङ् लोट्प्रत्ययविधा
 नानुपपत्तिः ४ ॥ एकास्मिन्नेवार्थे लिङ् लोट्प्रत्ययविधानेपि लक्षणाद्यैवार्थात् प्रतीतिसंभवात् ॥ यदि
 च विनिगमवाभावाच्च कृत्वा संबन्धात्तौ वा द्वयसर्वार्थेषु लिङ् लोट्प्रत्ययविधा ४ तितु विमते ४ तितु विमते ४ तितु विमते ४ तितु विमते ४
 र्थात्तरे लक्षणा नास्तीति प्राप्तं ॥ तथा च रयोगघटीत्यादिप्रयोगोऽनुपपन्न एव ॥ एतेन सुब्रि
 त्तो लक्षणापि केन चिदुक्ता परस्ता ॥ षष्ठीशेषरुतिशेषविहिताया ४ षष्ठी ४ कृत्वा ४ कर्मणो ४ क
 र्त्तृतिशेषविपरीते कर्तृत्वं विवर्तयितुं च षष्ठीविधानरूपव्यत्ययानुशासनैवैव्यर्थ्यात् ॥ कार
 वृत्तातिपादिकार्थः ४ व्यतिरिक्तः ४ स्वस्वामिभावादि संबंधः ४ शेषरुतिरुत्यादावुक्तत्वेन
 कर्त्तृत्वं ४ शेषवैपरीत्यं बोध्यं ॥ यदि चोक्तव्यत्वेन व्यानुशासनबलात् ॥ सुब्रि ४ तितु विमते ४

स्वरूपसंबंधविशेष इति संप्रदायमिति पदार्थी तरामिति न च मते च तस्याऽज्ञानत्वात् ॥ अनागतौ दौ आश्रया
 भावात् ॥ कथं विषयो सति रिति वाच्यं ॥ आश्रयना राजन्यकार्यं नाश्रवदुपपत्तेः ॥ विषयायाः प्रति
 योगित्वादेव तु धर्मसतानिरक्षेपेत्वात् ॥ किंच लक्षणात्तद्विविधा ॥ निरुद्धलक्षणाप्रयोजनल
 क्षणाच्चेति ॥ मुख्यार्थे बोधेत धोगादित्ये प्रयोजननादित्यत्र द्वितीयपादेन लक्षणाविभाग
 कारणत्वात् ॥ प्रवाहादिप्रयोगयुक्ता रूढलक्षणा यथा मंचाः ४ क्रोत्रांतीति ॥ लक्ष्यप्रतीतीत्य
 तिरिक्तपञ्जेयै प्रयोजनयुक्ता प्रयोजनलक्षणा यथा गंगायां घोष इति ॥ अत्र लक्ष्यप्रतीत्य
 तिरिक्तापावनत्वादिप्रतीतेः प्रयोजनत्वात् ॥ तत्र सुपूति उ विषन्ती नानप्रयोजनलक्षणेति
 स्पष्टमेव केवलं रूढलक्षणा वाच्यं ॥ अतोऽव निरुद्धलक्षणेति तां त्रिकाणां प्रयोगः ॥ एवं च
 विषन्तीनां शान्ति लक्षणा विवेको न स्यात् ॥ प्रवाहनादिप्रयोगस्य लक्षणास्य त्रिसास्यत्वात् ॥ न निश्च
 ह प्रवाहनादिप्रयोगवत्त्वप्रसिद्धमिति वाच्यं ॥ संसारस्यानादित्वेन पूर्वपूर्वतरादिप्रतीतेन त
 योगे

स्ति ४ ॥ अन्यथा लक्षणाया अपितदभावेन निरुद्धत्वविरोधात् ॥ तस्मात्साधकाभावात् द्वादवसाद्वा वाच्यं ॥
 नाख्यातस्य कृतौ शान्तिः ॥ किंतु यथायथं कर्तृवृत्तिर्मात्रेण विभावे चैवैव रमणीयमिति ॥ उपमानाध्याना
 निगूहस्तथैव नित्यध्यापितुपमानप्रवृत्ते साधयेपमानो देवशक्तिगूहप्रकारो दर्शितः ॥ तथा
 धैवैधम्योपमानधर्ममात्रोपमानास्यामपिशक्तिगूहो भवतीत्यपि ग्राह्यं ॥ तेन लक्षणादेरपिशक्ति
 गूहवत्त्वात् वध्यश्लोके च तदसंगूहन्यनतेति शोकानका वात्राः ॥ लक्षणास्य धर्ममात्रोपमाने तस्मा
 वात् ॥ वैधर्म्योपमानस्य च वृद्धेर्न वैलोक्यमिधानात् ॥ तत्र वैधर्म्योपमानाद्यन्तिगूहो यथा ॥ ग
 की ७ मीणो न शीरुशो अश्व इति एगवादि वद्विशो न भवत्यश्व इति आरण्ये केनोत्तेव न गतस्य गामीणस्य
 प्रथममश्वपिंडदर्शनं कर्तव्यं ॥ गवादिष्वेति धर्मा यं पशुरिति ॥ तत्र अरण्यवृक्षावृक्षार्थः ४ स्मृतिः ४
 ततोऽपि पदवाच्य इति ॥ धर्ममात्रोपमानाध्याना ॥ दीधर्मी व ४ प्रलंबो वृष्ट ४ वृटोरतीक्ष्ण कंटकाशी
 पशुरुष्ट इति वाक्यमुक्त्वा तादृशपिंडे द्रियसंज्ञकं केषां तदीर्घं ग्रीवादिमानुषशुभ्र इति पश्यति

125
8(c)

125
8

+

प्रसादिशब्दवत्सुबिषत्कीनांतिजुविषत्कीनांचनामार्थकत्वेनकृतत्वादिप्रयोगोपपत्तेः। अन्यथावर्तक
पोऽवर्तकीतिवृत्त्येववर्तकिकर्मणिचषष्ठीभवतीतिविधाने॥दारादंतजालासूताबहुत्वेचे
तिलिङ्गानुशासनसूत्रेणैकत्वेबहुवचनविधानयावत्पुराणिपाद्योर्लटितियावत्पुराशब्दयो
योगेभवविषयतायांलेटस्यादित्येवमाधनुशासनंचव्यर्थस्यात्॥नचषष्ठ्यादेःलक्षकत्वा
पनार्थमनुशासनीमितिवाच्यं॥शक्तिगृहं व्यावृत्तेति व्याकरणस्यशक्तिग्राहकत्वाप्रतिपाद
ब्रह्मधोनिर्विरोधात्॥यत्तुजावनंघटंजानातीत्यादेर्द्वितीयाथकर्मत्वस्यतरान्वयानुपप
त्याद्वितीयायाऽविषयतायांलक्षणावश्यकः॥साविद्यरमिदानीमर्थावेनत्रियाजन्यपूलना
लित्वरूपवर्मत्वायोगात्॥अतःसुबिषत्कीलक्षणासिद्धिरिति॥तदुक्तं॥साविद्यरस्यापि
विषयतायापूलनालित्वेनकर्मतयामुख्यवत्येवद्वितीयाप्रयोगोपपत्तेः॥विषयताया

नो हेर्मधुपरवेरयं धनाभस्तानंदं कलयति कोपितस्तदेति॥

वेतं डं घन इव चंचला सिपाणि सादृश्या सहनतया जगामो

भावंतं गजमनुगच्छतीव मेघः सादृश्या सहनतया तडित्कपाणः॥१॥

श्रीगणेशाय नमः॥ वाचालैरिति॥ अस्मिन्पद्ये मयूरणां हृष्यद्विरिति विशेष न हर्षोक्तः मेघगर्जनेन तस्या संभवात्
शरदृतौ मगयां प्रवृत्तत्वात् अर्थान्मेघशब्दसदृशोद्दः हर्षकारणः अतः सत्कार्यकर्तृत्वेनोपम्यं सिद्धं परस्यस्य
सादृश्यं गुणोत्कर्षश्च कः स ह ते गुणोत्कर्षस्तु कोपितसह तीत्यर्थः आक्षेपबलाद्धितुं मिति लभ्यते शीक

125

8(CD)

वाचालैरुलिभिरसंक्लृप्तं मयूरैर्हृष्यद्विर्वितरणवारिभिर्धसनिधिका शिरीके॥

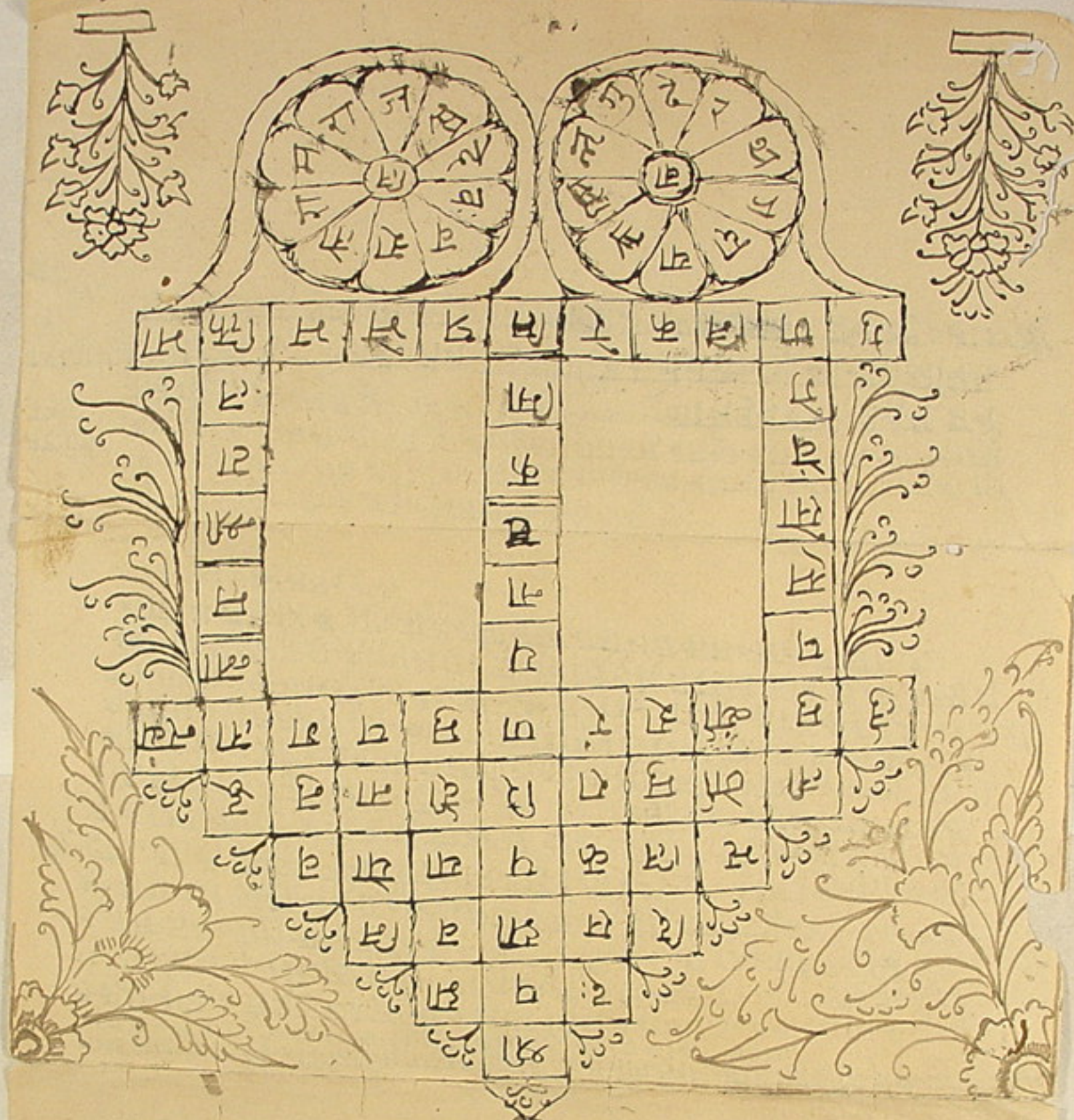
धावंतं कैरिमनुगच्छतीव मेघः सादृश्या धर्मिया तडित्कपाणपाणिः॥१॥

मेघने इत्यस्माद्धातोः लिट् शर्पूर्वाः स्वयद्वृत्ति लोपः उपमा लंकारः एवं यथा मत्या लिखितं दृष्ट्वा आ
चार्यप्रभतिभिः सर्वैरपि अभिनंदितव्यं॥ मुषूदं घन इव चंचला सिपाणिः सादृश्या सहनतया
जगाम मेघः॥

कुर्वंतं घनरवमात्तदानतोयं त्यक्षंतं हरिदरतो वनं स्यदेन॥ धावंतं गजमनुगच्छतीव मेघः सादृश्या सह
नतया घहेशनामा॥१॥

श्रीगणेशाय नमः मणेशीकृतोपनामनारायणसूरिसूनुना विरचितः श्वनाथेन विरचिताः श्लोकाः लिख्यते ॥
 अंपर्णस्तोत्रं ॥ कलयतुकुशलमपणी कर्णरसायन विचित्रबहुवर्णी ॥ त्रिदिवेसारचित्तमनोदामदु-
 यहरणा त्रिदिवेसारचित्तमनोदामदु-वाणा ॥ १ ॥ संकटहरं कृष्णस्तोत्रं ॥ प्रदीपदुरितादवीपतितकृष्णसारं च
 मांसमुद्धरदया निधे प्रबलदैत्यसंमर्दन ॥ वदान्यशरणागताभयददीनसंरक्षकप्रशान्तकरुणाघनधृतन
 स्वाग्रगोवर्धन ॥ दुष्कर्मोद्दिग्गस्तत्रस्तत्रस्तपालयमुकुंदगोविंद ॥ गरुडध्वजदंष्ट्राभिर्दृष्टमांकथमुपेक्षसे
 भगवन् ॥ २ ॥ तपनमुतायाः कुक्षौ निसारितवानहिं यथा कृष्ण ॥ तद्वन्मधुकुक्षिस्थितमपसारयगुपं भगं विष्णु
 ष्णो ॥ ३ ॥ हे भगवन् अधिकं मम भौख्यतां ॥ यतः ॥ हरिणा यथापतंति पाशे विमोहिताः संतः ॥ व्याधध्व
 निना कृष्णो निपतति पाशे विमोहितो हरिणः ॥ विषयेनात्यहितमपि

125
 8 (P)

श्रावणे शायनमः॥ सुब्रह्मण्यदीक्षितपदं लिख्येत॥ श्रीदेमांषाहिसदा
 शिवकांते॥ सुमनोरमकांते॥ ध्रु॥ श्रीदेविकुमारिवशीकृतकांते॥
 भगवति सुरतनिकृतनुतिनिरुपमितिगुणवतिसुतनुलसदलकांते॥
 १॥ वरदे भयहारेण दानवदारे॥ सुरदे भयकरे॥ नरदे वशिवाजि
 कीर्त्यादरे॥ जननिभजनरतजनहृदयसदनविहरणवतितनु
 जितरतिकान्ते॥ २॥ शरणागतशरणनूपुरचरणे॥ कृतदेतेयरणे॥
 सुब्रह्मण्यदुर्गे भवतरणे॥ मृगजलमिव जगदिदमनुजनयासिमजल
 जलदेरुगतिधृतिशान्ते॥ ३॥ श्रितपाण्डाभिधनवदुर्गे॥ हृतरिपुष
 दवर्गे॥ श्रुतिपारमुते कृतभूतविसर्गे॥ विलसितपटकटितटिकटक
 मुकुटघटिमणिपटलिसदयदृगंते॥ ४॥ कृतनीलकंठवामांगावा